

EKONOMİ VE
POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ HAZİRAN 1988

Büyük İmparatorluğu çocukların geleceğini doğrudan ilgilendiriyor. İmparatorluk yönetimi, yeni doğan çocuklar aramızda katıldığında ülkeyi bir büyük yalan fabrikasına çevirmiştir. Biz, tartışmanın başkaldırının ve kavganın tadını biliyorduk. Biz kitabı, şıiri, edebiyatı, bilimi ve politikayı biliyorduk. Onlar tüm bunlardan yoksun kılınmak isteniyordu.

TEKTAS AĞAOĞLU
VE YURDA DÖNÜŞ

YASAL PARTİ VE
SOLCU AYDINLAR

1 MAYIS DERSLERİ

Günümüz Türkiye'sinde solcuların yasal siyaset sahnesini kullanmalarının mümkün tek yolu var: Yasal bir parti oluşturmak. Kaldı ki, yasal bir parti oluşturmakla yasala çıkmak birbiriyile anlaşmaz: Bundan biri, diğerinin karşıtı olarak görülemez. Aksine yasal parti yasallaşma sürecine hız katar. Çünkü yasal partinin varlığı ve faaliyeti demokrasi mücadeleşine ivme kazandıracaktır.

- 3 MAKSADI AŞMAK
HALİM TOGAN
- 5 REJİME EVREN SEL MÜDAHALE
GENÇAY GÜRSOY
- 6 12 EYLÜL İMPARATORLUĞU
ERBİL TUŞALP İLE SÖYLEŞİ
ELİF GÜNEY
- 8 YETKİ VE CUMHURBAŞKANI
PROF.DR.ZAFER ÜSKÜL
- 9 ANAYASA MAHKEMESİ
BAŞKANI BİLE...
MEHMET AKA
- 10 ANAVATAN GERÇEĞİ
İLHAMİ SOYSAL
- 11 İĞDİŞ EDİLMİŞLER ÜLKESİ...
AZİZ NESİN
- 14 CEVAP TÜRKİYE'DE
TEKTAS AGAOĞLU İLE SÖYLEŞİ
- 15 ÇALIŞMAK DA İNSANIN HAKKI
PROF.DR.CAHİT TALAS
- 16 YASAL PARTİ GİRİŞİMİNDE
SOLCU AYDINLARIN ROLÜ
AHMET KAÇMAZ
- 19 KORKU, İŞKENCE, BİLİNC
DR.ATAMAN TANGOR
- 20 PERESTROYKAYA İHTİYAGIMIZ VAR
KUCZYNSKI İLE SÖYLEŞİ
GÜL ÇAKIR
- 21 GÜNDEM: DEMOKRATİKLEŞME
YAVUZ SABUNCU
- 22 SOSYALIST DEVLET BAŞKANI
FENA DEĞİL DE...
ZEYNEP AVCI
- 24 İNTİFADAI!
ARSLAN BAŞER KAFAOĞLU
- 25 BU KAÇINCI CİNAYET?
MUSA AYDOĞAN
- 26 BİR YILIN SONUNDA HÜZÜN
SAMİ KIRKAGACLI
- 27 ÜNİVERSİTELER İÇİN
BİR YASA TASARISI
TAHIR HATİPOĞLU
- 28 İNSANA YARAŞAN KONUT
PROF.CEVAT GERAY,
MURAT KARAYALÇIN
- 30 ÖZAL VE ENFLASYON
SADUN AREN
- 31 DIS BORCLAR İLTİFATLA ÖDENMEZ
MURTEZA ÇELİKEL
- 32 ZİRAAT BANKASI DA
"BITİRİLDİ"
MEHMET AKDAĞ
- 33 İKTİDAR KÖYLÜ DÜŞMANI
ÇİFTÇİ HÜSEYİN GÜVENÇ VE
SAFFET SAVAŞ İLE SÖYLEŞİ
- 34 TOPRAK REFORMU
NEDİM TARHAN
- 35 "BUNALIM GEÇİRİYORUM"
ERDAL ATABEK
- 36 ÖZGÜR ABD'NİN MAHKÜMLARI
GÜL ÇAKIR
- 37 YÜZ ELLİ YIL ÖNCE...
SEROL TEBER
- 38 1 MAYIS DERSLERİ
VELİ GÜRCAN

"TEZ MİTİNG YAPILA!"

Her şey gözlerinizin önünde cereyan eder, ne yapıldığını da pekala anılsınız ama yine de yapılanları tam olarak kavramak zaman alır. 1980 sonundan 1983'e, ekonomi değil ama devlet "yeniden yapılandırılmıştır". Anayasa ortadan kaldırılmış, beş generalin kararları anayasa hükmü haline getirilmiştir. Sonra tophuma bir inzibatname dayatılmıştır. Yüzlerce, binlerce kanun, onbinlerce kanun maddesi değiştirilmiştir. Temyizi olmayan hapis cezaları, idam istemiyle yargılanan sendikacılar, tutuklamalar, gazete kapatmalar, kitap toplatmalar, işkenceler, işkenceler, işkenceler. Ölümler. Oluş bitenlerden ambale olmuşsunuzdur. Oysa daha farkında olmadığınız neler olmuştur. Hangi kanun maddesi değişikliğinin ileride canınızı nasıl yakacağını daha kavramamışsınızdır.

Zaman geçer. Devletin tüm kurumlarıyla nasıl bir "Ali kırın başı kesen" haline geldiğini bir kere daha görürsünüz. Tüm valileri sözbirliği etmişcesine 1 Mayıs gösterilerinin hiçbirine izin vermez. "Yahu olağanüstü hal olmayan yerlerde valillerin bu yetkisi de mi varmış?" deriniz. Evet vardır.

Kitaplar çıkmaya başlar, gazetelerde eskiden yazılmayan şeyler yazılır. "Bunlar da mı yapıldı?" dersiniz. Evet yapmıştır. Süleyman Ege'nin kitapları, Yılmaz Güney'in filmleri yakılmıştır.

Beraat eden işkenceleri okursunuz, 1 Mayıs göstericilerini polisin nasıl ağız-burun kırarak götürdüğünü gözlerinize görürsünüz. Birileri tembih etmiştir, "dayak yiyen yılmasa da iyi ki bu dayağı ben yemiyorum diyen yilar" denmiştir. 12 Eylül yaşamaktadır.

Televizyonda 12 Eylül'ün lideri karşısında yine çıkar. Gözlerini kısaltarak kindar bir ifadeyle bakmaktadır. Garip, anlamsız bir merak kaplarıınızı. Acaba bu devlet mitinglerinin masrafları bütçenin hangi kaleminden karşılanmaktadır? Miting yapılmasına nasıl karar verilmektedir? Her halde "tez bir miting yapıla!" deniyor olmalıdır.

Uluslararası Basın Enstitüsü'nde Özal konuşur. "Türkiye'de Batı demokrasilerinde olmayan, basını sınırlayııcı yasalar olmadığı aşikardır" der. Toplumsal Kurtuluş dergisinin yazı işleri müdürüne tutuklandığım gazeteler yazar. Olağandır. Kağıt üzerine basılan her fikir basın özgürlüğü sınırları içine girmez. Türkiye'de "ideolojik basın özgürlük yoktur". Sanık ("Muzir" basın dahil!) ideolojik olmayan basın varmış gibi. Olağandır.

Oluşan olmasa Çanakkale cezaevinde sıram sıram yazıları müdürüne işi ne?

BİZİ YAZINI!

Bu başlıklı yapılan çağrıya katılyoruz.
"Biz hemşireler sizin sayfalarınızda çok az yer alırız. O çok az zamanda da genellikle bizim hastalara karşı ilgisizliğimizden ve kötü davranışımızdan kaynaklı... Örneğin; 'kapıdan geçtim ama o suratsız hemşirenin yüzünden hastamı görmedim', 'hemşire yanlış ilaç verdi', 'hemşire biziyle ilgilenmedi' vb. Bu yakınlarda kuşkusuz hukuki payı var. Ama biraz bencilliğ, biraz cahillik, biraz hoşgörüsüzlik ve kolay suçlamacılık da var. (...) Hemşirenin mesaisi biter ama ameliyat hasta alır, yeni bir hasta gelir, işi bitmez. (...) Hemşire, sadece hemşireliğin gerektirdiklerini yapmalı • Hemşire başına 60-70 değil, 6-7 hasta düşmeli • Hemşirelik eğitimi standartlaştırılmalı • İki yıllık, altı aylık kurslarla hemşire yetiştirmeye son verilmeli • Hemşirelik idari yönden hekimlikten ayrılp, başılısına bir meslek olma düzeyine pratikte ulaşmalı • Halkın sağlık kültürü yükseltilmelii • Hemşirelerin nöbet, kres, lojman, servis, branşında çalışmama, sosyal haklar vb. sorunları Ülke şartlarında asgari çözüme kavuşmalı • Hemşirelere tatmin edici ücret verilmeli.

Evet... Meleklerle benzetilmek hoş olabilirdi... Biraz da olsa gerçeklerle çakışsaydı." ■

EKONOMİ VE
POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ HAFTA SONU 1988

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

► **Sahibi:** Şakir Çelikyapı ► **Yayın Yönetmeni:** Çağatay Anadol ► **Yazış İşleri**
Müdürlü: Burhanettin Kök ► **Yazışma:** GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul ► **Fiyatı:** Yurt içi 1000,-TL Yurt dışı 3 DM. ► **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** Yurt içi 9000,-TL Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır. ► **Dizgi:** Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ► **Ofset Hazırlık:** SOS Ofset Tel: 511 25 36 ► **Baskı:** Teknografik ► **Genel Dağıtım:** GAMEDA

MAKSADI AŞMAK

Devlet başkanının sözleri hiç de maksadını içermiyor değil. O sözlerin söylenebilmiş olması dahi, bizatihî bir kastın ifadesidir. Demokrasinin pabucunun pahalı olduğunu herkese hatırlatılmasında yarar görülmüştür.

ANAP'ın ve yönetimin başı, devlet başkanının Trabzon konuşmasını aradan birkaç gün geçtikten sonra yorumladı. Devlet başkanının, o konuşmadada, "maksadım aştığı"nı söyledi.

Yönetimin ve ANAP'ın başının böyle bir yorumla ne demek istediği açık: Bugün için ve ANAP varken askeri müdahaleye gerek yoktur. Asker 12 Eylül'de ülkeyi kurtarmış, gönül huzuryyla ANAP'a emanet etmiştir. Askerin doğrudan yapacağıni biz ondan aldigımız destekle daha iyi yaparız. Yapiyoruz. Devlet başkanı da bunu biliyor. "Kendisini yakından tanırmı. Bu konularda devamlı temasımız var," diyor! Daha sonra ekliyor: Memleketin sulha ve huzura ihtiyacı vardır. Kalıcımanın, gelişmenin temeli sulhutur. Vatandaşın Türkiye'yi 12 Eylül'e getiren durumlara düşmek istemediğini biz çok iyi biliyoruz. ANAP'ın kuruluş gayesi de budur. Parçalanmış olan Türkiye'yi bir araya getirmektir. Bu formül başarıya ulaşmıştır."

12 Eylül'den beri "o formülü başarıya ulaştıran" açık emriyakilerin en son örneği 87 Kasım "genel seçim"'i oldu. O "seçim'in hangi koşullarda yapıldığı ve sonucu hatırlarsa, "parçalanmış olan Türkiye'nin hangi yönetimlerle 'bir araya' getirildiği ve bir arada tutulduğu bir kez daha vurgulanmış olur. Yüzde 36 azınlık oyıyla parlamentoda sağlanan mutlak çoğunluk ve bundan ANAP'a ve başına düyen "yetki" payesi, Türkiye'nin "suhû ve huzur ihtiyacı"nın kimler adına ve nasıl karşılandığını, sulhun da, huzurun da ne bahasına ve nasıl sağladığını gösterir. ANAP'ın ve yönetimin başı bunun bir vakia olduğunu, devlet başkanının da bunu pekâlâ bildiğini, dolayısıyla, aslında söylemesine gerek ve ihtiyaç olsayan bir şeyi söylemiş olduğunu söyleyiyor. [Büyük holding sahipleri ve temsilcilerinin de bu konuda görüşlerini ifade tarzi genelde yönetimin başının dediklerine denk düşüyor.]

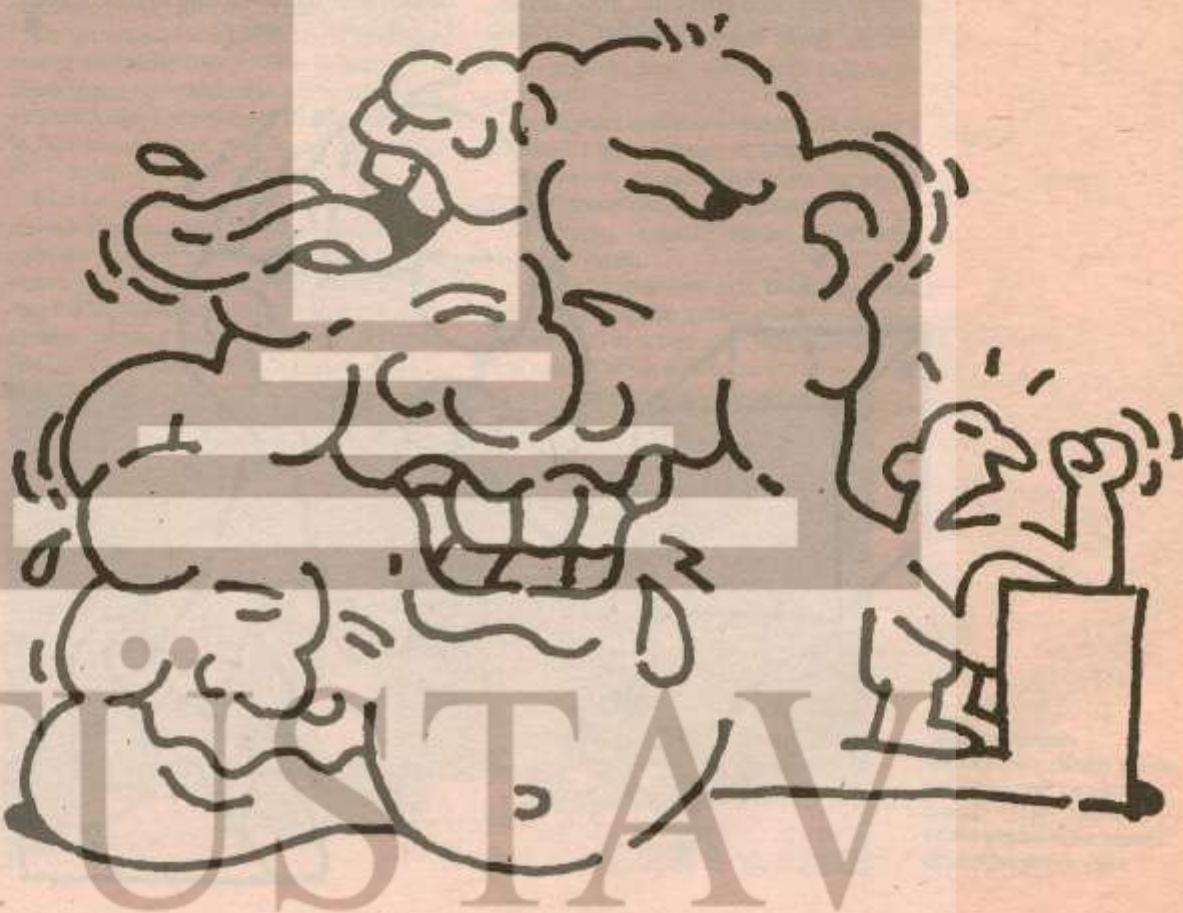
Oysa devlet başkanının sözleri, bize ve gerçekte, hiç de maksadını içermiyor değil. O sözlerin söylenebilmiş olması dahi, bizatihî,

bir kastın ifadesidir. Demokrasinin pabucunun pahalı olduğunu herkese hatırlatılmasında yarar görülmüştür! Kasıt, yeni bir açık askeri rejim hazırlığım ilân değil, ekonomide çıkmazın bir kere daha gözler önüne serildiği, halkın ekmeğinin son lokmasına da göz dikildiği, sosyal çalkantının yükseldiği bir ortamda toplumda kendiliğinden de olsa ortaya çıkan az buçuk demokratikleşme belirtilerinin şimdiden üzerine yürümektedir. Toplumsal muhalefete gözdağı vermektedir.

Devlet başkanı Trabzon'dan sonraki "tavizî" konuşmalarında asıl maksadının 12 Eylül'ün tartışılmamasına karşı çıkmak olduğunu bildirdi. Ama bu arada 12 Eylül'ü "gerekli" kılan 12 Eylül öncesi olumsuzlukların salt "anarşî" ve "terör"den ibaret olmadığını eklemeyi de ihmâl etmedi. [Demek ki asıl söylemek istenen seyin önce Trabzon'daki sözlerle ifade edilmiş olması - o kadar "ileri" gidilmesi- bir sürücü lisan değil, depolitizasyonun kırılmaya başlamış olmasından duyan

tedirginliğin çarpıcı bir biçimde dile getirilmesiydi.] Devlet başkanı 12 Eylül ertesinde sık sık tekrarlıdı: "Türkiye'de bir daha darbe olmasını önleyeceğim temel düzenlemeleri yapmadan gitmem" sözü doğrultusunda konuşuyordu.

İçinde yaşadığımız söylenen "demokrasîye geçiş" dönenin damgasını vuran politik olgu, rejimin üzerinde duragelen 12 Eylül ağırlığı değil mi? O halde ülkede depolitizasyon koşularının ne ölçüde olursa olsun kırılıp aşılabilmesinin ilk şartı, 12 Eylül'le de, 12 Eylül'e ve bütün yaptıklarına sahip çıkanlarla da doğrudan hesaplaşmaktadır. Böyle olması toplum hayatında ve politikada eşyanın doğasının gereğidir. Ne ki bunu kavramak ne devlet başkanının ne de yönetimin ve ANAP'ın başının sorunudur. Asıl başkalarının, demokratlığı her daim göğüslerinde rozet gibi taşıyarak rejime muhalefet işlevini kendilerince yakıştırılanların bunu yeterince ve gereğince kavramaları gerekiyor. ►

Muhalefet, "yaptırmayız, ettirmeyiz!" diye celâdet göstereceğine, Trabzon'da söylenen sözlerin, yani açık bir anayasa ihlalinin derhal hesabını sormalıydı.

Gerekıyor, çünkü Trabzon'da ortaya salınan heyula karşısında ANAP "ehveni şerri". ne sarılma eğilimlerinin hemen yine nüksettiği görülmüyor. Özellikle SHP genel başkanı tuzağa hiç vakit geçirmeden, koşa koşa duştü. "Biz iktidarla bir araya geliriz. Öyle ihtimalleri dñleriz" sözü ve niyeti, ülkede demokrasi üzerinde duragelen ANAP+Asker ağlığının sürüp gitmesi için ANAP'ın da, askerin de gökte ararken yerde bulacıkları bir teminattır. (Süleyman Demirel'in öyle bir niyeti ağzına dahi almaktan özenle kaçtı. masi da "câlibi dikkat!"tir!) Tıpkı, SHP genel başkanının 87 Kasım seçiminin şubesini, rejimin sahipleriyle bütün toplum adına paylaşmasını andırıyor.

"Öyle ihtimaller karşımıda" iktidara birlesir demek, öyle ihtimaller dâlia henüz **ihtimalden** ibaretken, hem ANAP iktidarının ardından **vakısa** bile göz yummak, hem de ANAP iktidarı o **vakanın** sürmesindeki sorumluluğundan tanzih etmektir. ANAP'ın başı, "O sözü söyleyen 1 Mayıs'ın peşinde koşmaz," diyerek, "öyle ihtimaller" karşısında ANAP iktidarıyla birleşmenin politik özümün ne olacağını ortaya koymustur.

SHP genel başkanı 3 Mayıs'ta parti meclis grubu toplantılarında yaptığı konuşmada bir hayli sert sözler söyledi. Ne ki söyledikleri, her zaman olduğu gibi, sözde sert, özde yumuşaktı. Devlet başkanını bu konuda adeta hakem yerine koydu; çözümü ondan beklediğini açıkça ilân etti. 12 Eylül'de anayasayı fesheden kişi "anayasamın dışına çıkmayı kimse'nin düşünmemesi gerektiğini, silahlı kuvvetlerin de bundan istisna olmadığını" söylese;

"başka hayaller besleyenlere ışık yakmazsa", vb., vb., kendisi (SHP genel başkanı) ferahlayacak, yüregine su serpilecek! SHP genel başkanı bu tavırla "öyle ihtimaller" e kararlılıkla karşı çıkmaktan çok, onların gölgeli sert çıkışordu ve anlı şanlı grup üyeleri kendisini ayakta alkışıyorlardı!

TBMM'de temsil edilen muhalefet, "yatırımayız, ettirmeyiz!" diye ihtimal üzre celâdet göstereceklerine, Trabzon'da söylenen sözlerin, yani açık bir anayasa ihlalinin derhal hesabını sorma ihtiyacı. O hesabı vermekle yükümlü olan, doğrudan bakanlar kuruludur. Hem silahlı kuvvetlerin yaptıklarından, yapacaklarından, hem de cumhurbaşkanının davranışlarından TBMM'ye karşı bakanlar kurulu siyaseten sorumludur. Ana muhalefet partisi ANAP iktidara burdan kancayı takıp olaya tepkisini kuvveden file çıkaracağına, bir yandan 12 Eylülçüler'in "demokratik izan"ına sağlanırken, bir yandan da hiç tereddütstüz "ANAP iktidarıyla birleşiriz" anlayışı içine girmiştir. Politik körüğün sahanesinde bir örneğini daha sergilemiştir. ANAP'ın yönetimini başını yakından tanıyan, bu konularda kendisiyle devamlı teması olan devlet başkanı buna neden teşekkür beyan etmesin?

Sorumun gölglesiyle uğraşmayı bırakıp kendisine yönelik gerekliyor: ANAP iktidarı bugünden arda duran vakaaya gerçekten karşı çıkmaya var misiniz, yok musunuz? Varsanız, "öyle ihtimaller" karşısında asıl yapılmazı gereken şey, bugünden, hayatın her alanında ve olana kararlılıkla ANAP iktidarıının üzerine yürtmek, ona dünyayı dar etmek, ülkeyi ve insanların hice sayan perverasız politikaları sonucu su sira içine sıkıştığı köşeden sıyrıp kurtulmasına hiçbir fırsat tanımamaktır. Tam da su sira ortaya sürülen "Yeni 12 Eylül olur!" tehditleri karşısında ANAP iktidara elini uzatan, kolumu 12 Eylülçüler'e kaptırır! ■

Demokrasi bir karmaşadır. 12 Eylül ise sadeleştirme, indirgeme, sıralama ve sınıflandırmadır ►

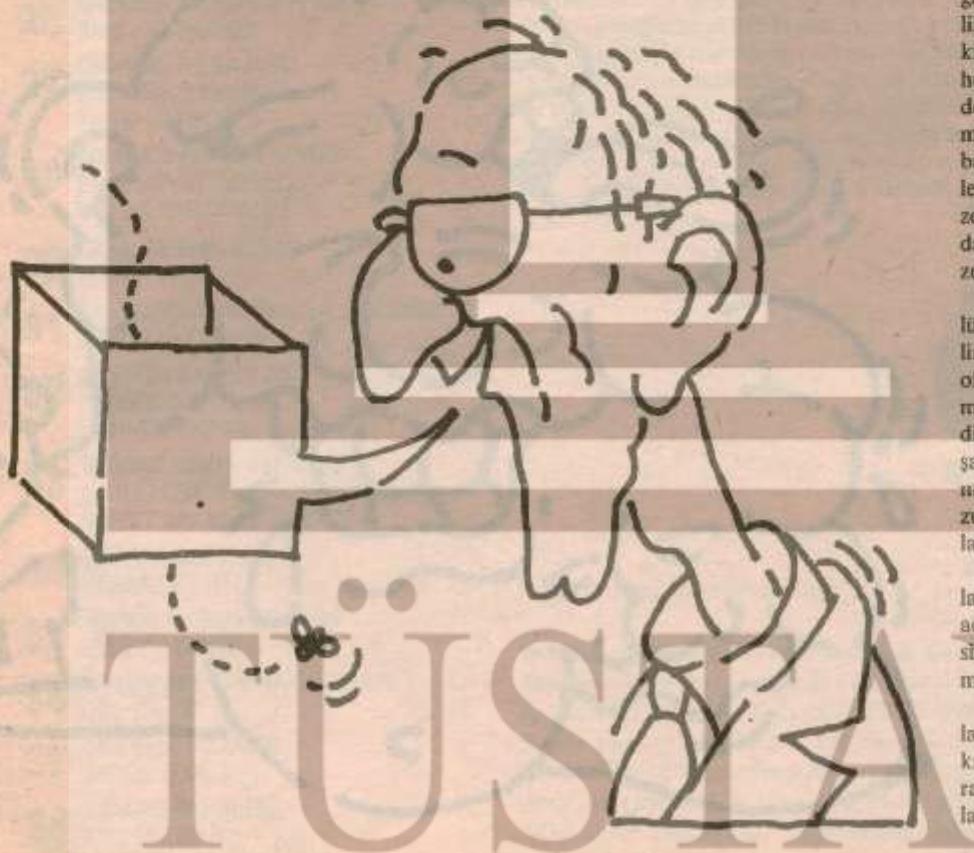
Ordunun rejime müdahale nöbetinin on yılda bir tutması gibi Evren'in siyasete müdahale nöbetleri de aşağı yukarı altı ayda bir tutuyor. Resmi kabullen, çocuk bakımı ve öğrenci yurdu teftişleri falan ancak beş altı aylik bir "salâh" dönemi sağlayabiliyor. Sonra birden kurtarıcı, ermîs, önder, baba vs. kârîsim, iyi biçimlenmemiş bir kimliğe ait sanrılar başlıyor. Dalga dalga alkış sesleri, yüzleri seçilemeyecek kadar bir uzaklıktan can kulağıyla onu dinleyen kitleler, tercihan hafif boğuk sesli bir eski zaman mikrofonundan mcydanlara ve baştan başa bütün ülke yayılan unutulmaz bir söylev. Bir bakış, bir el hareketi, gümüş saplı bir asa, bir İngiliz kasketi ya da bazı sözcükler... Sonra belki uyuşuz ya da sadece uyuyarak geçirilen karar(sızlık) geceleri, kâğıdınlı ya da koruma görevlileri eşliğinde yapılan "sağlıklı yaşam" yürüyüşlerini izleyen "dânişmanlar" toplantısı. Hep bir "görev" teması, zamanın geldigini gösteren ipuçları, sahibi belirsiz bir çağrı, hedefi belirsiz bir öfke, zaman zaman baş veren bir pişmanlık ve yalnızlık duygusu.

Sınırlarının bazı basamaklarında, iki den fazla değişkeni olan durumlar, paradoslar, karmaşıklıklar, iç içe geçen sistemler, keşisen paraleller, eğri-doğrular, düzensiz ritimler huzursuzluk yaratır. Somut, sade, durağan, düzenli, sıralı ve alışılmış olanlar dinginlik verir. Huzursuzluktan kaçma eğilimindeki organizma hem maddi gerçeği kavramada hem de ona biçim vermede, karmaşaktan sadeye, çok boyuttan iki boyuta, soyuttan somuta, yeniden eskiye ve alışılmışa yönelir. Bu basamaktan dünyaya bakanlar, engebeleri silerek, renk farklarını azaltarak, eğrileri düzelterek yüklenikleri misyonun gücü oranında çevrelerindeki dünyayı huzur verici bir düzene sokmaya çalışırlar.

Bu açıdan baktığımız zaman örneğin 12 Eylül'de, ülkenin siyasete müdahale edilirken aynı zamanda huzursuzluğun kaynağı olan karmaşıklıklara ve düzensizliklere de müdahale edildiğini görüyoruz. Partileri, sendikaları, dernekleriyle demokrasi bir karmaşadır. 12 Eylül ise bir sadeleştirme, indirgeme, sıralama ve sınıflandırmadır. Orada ülke huzuru ile onun yaratıcılarının zihinsel huzurları çatışmaktadır.

Bu yüzden 12 Eylül'ü "korumak ve kollamak" Evren için hem bir görev, hem de adeta biyolojik bir zorunluluktur. Ulkedeki siyaset ortama belirli aralıklarla müdahale etmesi de kendi çapında bir mutluluk arayışıdır.

Ölüm cezasına mahkûm edilenler için "onları aşmayıp da besleyelim mi?" demesi, basıya, işkenceye, antiderdemokratik uygulamalarla tepki gösterenleri "vatan hainliği" ile suçlaması ve silahlı kuvvetlerin rejime müdahale-

REJİME EVREN'SEL MÜDAHALE

12 Eylül'ü "korumak ve kollamak" Evren için hem bir görev hem de adeta biyolojik bir zorunluluktur. Ülkedeki siyasal ortama belli aralıklarla müdahale etmesi de kendi çapında bir mutluluk arayışıdır.

lesini "kurtarıcılık" olarak nitelendirmesi, hep bu arayışın ifadesidir. Bu çıkışların ortak Özelliği hepsinin ilk kez kitlelerin huzurunda açıklanmasıdır. Bu yöntem tercihindeki amacın, sadece konumun önemine uygun bir mizansen hazırlamaktan ibaret olmadığını sanıyorum. Evren, silahlı güvenlik güçlerinin oluşturduğu barikatın arkasında toplanan, okul çocukların ve amorf kalabalıkların kolectif algılama düzeyine eşdeğer bir basamaktan seslendiği için, eşitler arası ilişkinin rahatlığına kolayca ulaşabilmektedir. Dinleyen kitlenin kendini ifade edebilme olanakları sadece susmak ya da alkışlayıp lehte tezahüratta bulunmakla sınırlı olduğu için de, pratikte bu rahatlığın meyvasını sadece Evren toplamaktadır. Orada, çok yıldızlı armalar ve bayrakların süslediği, alçak tepeler gibi duran, o görkemli kursülerden aşağıdakilere seslenirken, % 92,5'unun bir zamanlar verdiği "EVET" oyalarını, ebedi geçerli noter senedi farzederek, kendine uygun bulduğu "tatlı-sert kurtarıcı", "halk adamı", "mütəvazı hemşehrî", "sert komutan", "öncü politikacı", "küymeti bilinmeyen fedakâr baba" gibi çeşitli "ego idealleri" arasında diledigince giydip gelmeye, varoluşunun tadım çıkarmaktadır. Öneoden hazırlanmış bilinmekte birlükte bu konuşmalar, zaman zaman çok özel bir ruh halini yansıtma, gittikçe artan bir güven duygusunun peşine takılarak, yaşanan siyasal gerçekliğin tepkisizlik sınırlarını zorlayan alanlara kaymaktadır. Bu sıralarda kullanılan sözcükler, düşünceler ve ifade biçimleri, her türlü iç denetimden kurtulup gelişigüzel sıralanmaktadır. Fakat sınırları o kadar iyi tâhkim edilmişdir ki, tepki ancak toplumun bazı marjinial kesimlerinde kendini göstermekte, onlar da geriye doğru etkili bir mesajı döndürmemektedir.

Ne var ki, bardağın taşmasından mı, zamlardan mı, yoksa bir türlü gelmeyen bahara karşı duyulan özlemden mi? Her nedense, bu kez Trabzon'lu "hemşehriler" söylevin en kritik anlarında alkış esirgediler ve sessiz kaldılar. Kürsüdeki konuşmacı bir an bu değişim farkına vardı ve yüzünde belirli belirsiz bir endişe esintisi gelip geçti. Tam o sırada 12 Eylül müdahalesinin "milletin" desteği ile yapıldığını kanıtlamaya çalışıyordu. Seçtiği

(ya da içine girdiği ruhsal durum bilinci bir seçme yapmaya olanak tanımıdır) için, "lapsus" sonucu dudaklarından dökülen iki sözçük, meydandakileri ve söylevi izleyen milyonlarca TV seyircisini şaşkına çevirdi: "Millet bunu tasvip etmeseydi, silahlı kuvvetler bunu gerçekleştirmesi mümkün olabilir mi?" Lütfümüz, durup dururken bir müdahale olsaydı, millet o güçleri o zaman tilkükle bogardı."

Konuşmanın bundan sonraki bölümünde, arka plandaki imaj bir "kurtarıcı" dan çok omuzlarda taşıdığı eski şampiyonluk günlerini unutulara sitemler yağdırınan "emekli bir boksör" andırıyordu. Öğleden sonra 48. Piyade Tugayı'na gitti. "Bowling" salonunda 6 lobutu 2 atışta devirerek moral yükseltti. Sonra da "Ahı Evran Dede Türbesi" ni, hizrevini, çocuk yuvasını ziyaret etti.

Daha ünү söylevin üzerinden bir gün geçmeden muhalefet liderlerinden ve değişik çizgileri temsil eden basından alabildiğine sert ve kararlı tepkiler yağmaya başladı. Özal bile "Cumhurbşakanı yine metin dışına çıkarıyor" demek zorunda kaldı.

Rize konuşması, tepkileri usulüne yumusatmak amacını güden bir geriye dönüştü. Bir süre, kurulması kolay hedefler üstüne bol bol ateş açılıp öfke boşaltıldıktan sonra konuşmaya lüke yumuşak ve alttan alan bir ıslık egemen olmaya başladı. Bu kez arkadaşları, göçüp gitmeyi aklına koymus, dini bü

tün bir aile bahasıydı ve yine geri yaşartan siteler ediyordu: "İnsanın ne kadar yaşayacağı belli olmaz. Allah her insanın alınına yazmış. Ondan ne bir saniye evvel ne bir saniye sonra kalmak mümkün değil. Oyle olunca cumhurbaşkanından ayrıldıktan sonra oturmak için bir ev alayım dedim. Çocuklar git İstanbul'da al dediler. Temelden bir apartmana girdik. Bir sene içinde taksitlerini ödedik. 30 milyonu geçti. Şimdi cumhurbaşkanı 50 milyonluk daireyi 2 milyona aldı diye yazdilar. Ben öldükten sonra çocukları var. Başka kimsem yok. O evi de çocukların ıst宇une yaptım. Ben öldükten sonra sıkıntı çekmesinler diye. Öyle yaptığım için çocukların alıcı dediler."

Trabzon konuyu kaçırmadı: 2 gün içinde çığ gibi büyürken Evren gezi programının son duraklarından biri olan Tonya'ya geldi. Meydan dolduran kalabalık içinde kürsüye doğru yükselen pankartları gördü ve birer birer okudu.

-Düşünceler manasız ve mantıksız olursa o düşünceler hastalıklardır. M.Kemal Atatürk.

-Hakimiyet ve saltanat yalmız ve ancak TBMM'nindir. M.Kemal Atatürk

-Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. M.Kemal Atatürk.

4 Mayıs'ta gezi sona erdi. Birkaç ay sonra Evren belki yeni bir gezide yine Evren'in gini sürdürür, ama herhalde Türkiye eski Türkiye olmayı artık sürdürmez.

► Kursülerden seslenirken. Halkın yüzde 92,5'unun bir zamanlar verdiği "Evet" oyalarının, ebedi geçerli noter senedi olmadığı billyor mu?

Erbil Tuşalp 12 Eylül'ü ve kitabını değerlendirdi:

EYLÜL İMPARATORLUĞU

Onlar güçlü insanların, imparatorların, diktatörlerin tarih yaptığıni sanıyorlar. Tarih yapıyoruz diye kürsülere çıkıyorlar, tarih yapıyoruz diye kentlerin sokaklarına tanklarını salıveriyorlar.

G

azeteci Erbil Tuşalp'in damarına 12 Eylül darbesi bastı. Ve Tuşalp **Bin İnsan, Bin Belge, Bin Tanık, Artık Demokrasi İsteyin!** kitaplarını yazdı. 12 Eylül İmparatorluğu, Doğuşu ve Yükselişi Tuşalp'ın yeni kitabı İmparatorluğun Çöküşü kitabıń cabuk yazmasının dileğecek başladık söyleyi.

► Son birkaç yıl içinde 12 Eylül dönemini çeşitli yönleriyle ele alan bir çok kitap yayıldı. Eylül İmparatorluğu'nun şimdide dek yazılınlardan ayırmı ne?

Hiçbir ayırmı yok bence. Bilinmeyenlerin bir bölümünü daha aşağı çıkarmaktan başka, hiçbir ayırmı yok. Şiriden romana, öyküden araştırmaya dek 12 Eylül'den sonra yazılanların tümü, bir gerçeği anlatıyor. Gerçek; 12 Eylül gerçegidir. Yapılan iş bu gerçeğin değişik boyutlarıyla ıraştırılması, sergileneşmesi ve bir ölçüde de sorgulanmasıdır. 12 Eylül'den sonra yazınlardan hiçbir ayırmı yoktur, derken yazınların tümünün ortak bir yanından da söz etmek gereğine inanıyorum. Ayırmı bir yana, ortak yanları var 12 Eylül'ü olumlu yanaların yazdıklarıdır. Resmi tarih anlayışının dışına çıkmak isteyenler, böyle bir gerekşim duyanlar, son birkaç yıl içinde yazınlara "tarihsel çelişki açısından" baktıklarında basık teorilerinin Türkiye'de 1980'li yıllarda yaşanan pratığını çok kolayca görebilirler, anlayabilirler.

► Görmek isteyenleri niçin azızyorsun?

Uzun süre görmek istenmedi de olsun. Eylül darbesinin erdemlerinden söz edenler bile oldu. Adları bile var; Eylül Yazarları.

► Birçok yantyla ırdelemesine karşın 12 Eylül'ü yeniden niçin yazdın, yazarken neyi amaçladınız?

Eylül İmparatorluğu'nu yazarken şunu yapmaya çalıştım: 12 Eylül sonrasında bugüne uzanan süreç içinde yaşanan pratikle demokrasinin evrensel kurum ve kurallarını karşılaştırmak istedim. Bunu yaparken de bazı tarihsel benzerlikler yakalamaya çalıştım. Si-

yaset bilimi açısından uygun düşüp düşmedigine bakmaksızın, Nazi İmparatorluğu'ndan örnekler taşımış Eylül İmparatorluğu'na. Büyünlere her ne kadar aksi ifade ediliyorsa da, gerilerde bıraktığımız yıllarda demokraside çok değişik anımlar kazandıran öylesine çağdaşı uygulamalar gündeme getirildi ki, bunların toplumsal ve kültürel açıdan tek tek araştırılıp sorgulanması gerekiyordu. Bireye yansımalarını ortaya çıkarmak gerekiyordu. İnsanların ideolojik olarak nasıl tutusak edildiğini anlatmak gerekiyordu. Rejimin insanlara neler getirdiğinin, onlardan neler götürdüğünün herkesce bilinmesiydi, doğru olan bence.

► Eylül İmparatorluğu'nun ötekilerden ayrimı bu mu?

İlle de bir ayırm ortaya koymak gerekiyorsa Eylül İmparatorluğu'nun anlatımını bir ayırm olarak görebilirsiniz, sanıyorum. Belgelerin dilinden, belgelerle anlatımın kuraklığından kaçınmaya çalıştım ilk kez. Bir bakıma çok uzun bir öykü çıktı ortaya. Belgelere dayalı uzun bir öykü.

► Ash gibi yanı?

Evet, tipki ash gibi. Sayın Kenan Evren'in Milli Güvenlik Konseyi Başkanı edasıyla Karadeniz'den estirdiği firtınaya bakılırsa gerçekten uzun bir öykü bu. Aslında tamamlanmamış bir öykü bile denilebilir. Bitmeyeceğini sanıyorlar, bitmesin istiyorlar üstelik. Tarih bilinçleri yok; bilgileri de, Güçlü insanların, imparatorlarm, diktatörlerin tarih yaptığını sanıyorlar. Tarih yapıyoruz diye oturuyorlar masalarının başına, tarih yapıyoruz di-

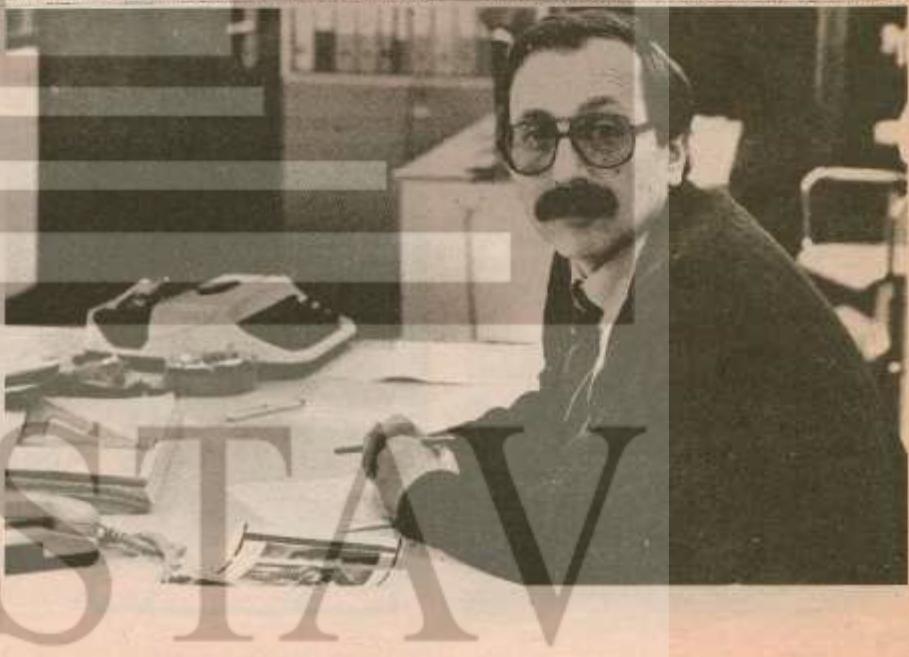
ye kurşulere çıktıyorlar. Tarih yapıyoruz diye salıveriyorlar tanklarını kentlerin sokaklarına.

► Darbeciler açısından bakıldığında öğretici, daha öte eğitici bir yanı da var Eylül İmparatorluğu'nun.

Böyle bir değerlendirme doğru olabilir. Darbe hevesilerinin yinelmekten kaçınacağı, öğreneceği çok şey var Eylül İmparatorluğu'nda doğru. Ama darbecilerin yazısı dünyanın her yerinde aynı; onlar yanlış yapmak için yaratılmışlar, yanlıştan kaçınmamayılar. Böyle olmasa 8 yıl önce bir eylül sabahı radyodan okunan darbe bildirisini 8 yıl sonra yeniden okumamadı.

► 7 yaşındaki kızına ve arkadaşlarına adıyzorsun Eylül İmparatorluğu'nu, niçin?

Eylül İmparatorluğu onların geleceğini doğrudan ilgilendiriyor, etkiliyor. Devlet ayırtını en küçük birimine dek ele geçiren imparatorluk yöntemi, onlar aramıza katıldıklarında ülkeyi bir büyük yalan fabrikasına çevirmiştir. O günleri yaşayan pek çok insan bu tuzağa çok kolay düştü. İşin aşırı kavramatta güçlük çekti. Anlamadık, belki de anlamak istemedik. İmparatorluk yalanları ile birlikte yaşamaının bedel odemeyi gerektirmeyen, kolay bir seçenek olduğunu gördük. Çocuklarımıza, o küçük insanların aynı yoldan yolcusu olmasına gönülüm razi olmadı. Bir de şu var; onlar için hazırlanan gelecek, bizim içine düşüğümüz tuzaktan daha tehlikiydi. Biz tartışmanın, başkaldırının ve kavganın tadını biliyoruk. Onlara tartışmasız, başkaldırısız, kavgasız bir gelecek öngörlüyordu.

Darbelerin yazgısı
dünyanın her yerinde
ayrı; onlar yanlış yapmak
için yaratılmışlar, yanlıştan
kaçınamıyorlar.

ERBİL TUŞALP

Dogusu ve Yükselişi

◀ **Beş bir yerde.**
Darbecilerin "samimi itiraflarını" elde etmek olağanüstü olsa darbe planlarının çok önceden ve ayrıntılı yapıldığı görüldü.

Biz kitabı, şiri, edebiyatı, bilimi ve politikayı biliyorduk. Onlar bunlardan da yoksun kalmak isteniyordu. Sonra bir de su var: O yıllarda doğan, kızıma ve tüm çocuklara, imparatorlukların tümünden korkmak ve imparatorlukların tümü ile savaşmak gerektiğini söylemek istedim. Çünkü anne ve babalarına darbeleri alkışlamayı öğretmişlerdi. Arafarında hiçbir ayrılmadığını, birinin daha önce, birinin bir süre sonra aynı acıları tırtıtları bilinsin istedim. En temel neden ise onların yalansız yaşamalarını istememi. Yalan içinde boğulmanın acısını biz tatmıştık çıktı.

► **Önceki kitaplarına oranla Eylül İmparatorluğu'nda daha az belge var. Belgelerini kendi yorumuna mı aktarıyorsun bize?**

"Kendi yorumum" sorusundan başlayalım istersem. Yorum tekeli mi var? Benim değer yargılarımı biçimlendiren bir dünya görüşüm de var üstelik. Yadsınamıyor. Çağa damgasını vuruyor. Böyle bakınca yorumlar benim olmaktan daha çok bir dünya görüşünü yansıtıyor mu? Belgeleri kendi yorumumla vermekte bir yanlışlık yaptığımı sanmıyorum. Belgeler ve içerikleri sorununa gelince söylemek istediğim şu: Eylül İmparatorluğu, bence, baştan sona bir belge çalışması. İmparatorluk belgelerini amalar, söyleşiler ve kendi gözlemlerimle süsleremeye çalıştım. Örneğin 1980'de darbenin bir numaralı adanı, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'in "Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni cumhurbaşkanının sivil olacağını" söylediğini herkes duymuş ve okumuştu. Ama darbenin iki numaralı olacak Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin'in "sergiden mal sefer gibi" ulkeye yeni cumhurbaşkanı aradığını pek bilen yoktu.

Bir başka örnek: Darbenin başarısı için ordunun genç tabanının içine sokulduğu oyunu bilen yoktu. Onların kobay gibi kullandığım bilen yoktu. Onları okullarında faşizm ve demokrasi, NATO ve ulusal savunma, gelir dağılımı, tekeller gibi konularda düşünmeye zorluyorlar; hukuk, ekonomi, azgılılık, doktrinler tarihi okutuyorlar, sonra da düşünüp tartışıkları için yargılamp maklumat ediyorlar. Vatan haini ilan ediyorlar. Yazıkları-

rinin içinde bilinenler elbette var ama boylesine bilinmeyen tuzaklar ağırbaşlı taşır bencc.

Seçildiklerinde 1961 Anayasası'na bağlılık sözü veren AP'li İhsan Sabri Çağlayangil'in, CHP'li Cahit Karakaş'ın anayasayı değiştirmeye toplantılarına başarı telgrafları çektiği biliniyor. Ama Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya'nın, korumakla yükümlü olduğu anayasayı değiştirmek isteyenleri kutladı, inanıyorum ki, bilinmiyor.

Milyonlarca insanın izlendiği biliniyordu, ama nasıl, hangi yöntemlerle izlendikleri bilinmiyordu. Milyonlarca insanın işlendiği biliniyordu ama kentlerin köylerin, mahalle ve sokakların, konutların işlendiği bilinmiyordu. Bakanlıkların genelkurmaya bağlandığını, ben de o dönemi bir gazeteci olarak çok yakından izlememe karşın, yazarken öğrendim. Hakkında kesin kanıt bulunmaya难nır, aklanmış olsalar bile sol görüşlü insanların izlenmesine kimsenin inanmaması gerekiyor, valilerinin peşine polis takan bir devlet, Bakanlarının Ankara dışına çıkışlarını kısıtlayan bir hükümet olamaz diye düşünüyordum. Hepsi oldu, yaşıdı. Hiyane-i Vataniye Kanunu'nu genişletecek bir örnekle Sıkıyonetim Yasası'nı değiştirmeyi amaçlamak kolay kolay inanılır gibi gelmiyordu bana da,

Milli Güvenlik Konseyi'nin tutanaklarını okuyuncaya dek, 300 bin liralık fino köpeği ya da 700 bin liralık altı çakmak alarak adalet dağıtan bir askeri yargıçı ya da anarşiyi öncleyen bir sıkıyonetim komutanını düşünmek elbette zordu. Yeraltı dünyasının 12 Eylül rejimi ile ilişkilerini düşünmek de zordu bir kısım insanlar için. Ordu komutanlıkları karargâhlarında Devletin Yeniden Teşkilatlanması için kurmay çalışmaları yapıldığını inanmak da güçü. Eylül İmparatorluğu'nda buların tümü oldu. Zoro ve Tarzan gibi resimli dergilleri yasaklıdalar, Atatürk Ansiklopedisi'nden Nâzım Hikmet maddesini çıkartırlar. TRT televizyonunu "psikolojik hareket vasıtası olarak" kullanırlar. Çin seddinin yapımından 2197 yıl sonra yüzbinlerce kitap, yüzlerce film yaktılar.

► **Kitabın kurgusunu getirdiği bir sorun**

belki, 12 Eylül'ün çok önceden planlandığıını anlatıyorsun.

Bildiklerimiz bizi ister istemez bu yargıya götürüyor. Onar yıl arayla yaşanan son üç darbeye baktığımızda, yargıyi doğrulayacak ciddi ipuçları bulabiliyoruz. 12 Mart'ın da, 12 Eylül'ünde hava kuvvetleri komutanı darbeden birkaç gün önce ABD'ye niçin gidiyorlar? Darbeden birkaç gün önce, 10 Eylül 1980'de Türk-İş'e, darbe yapacağımız bize destek verin diye niçin telefon ediliyor? Darbeden bir hafta sonra nasıl oluyor da Türkiye'de "Askeri Yönetmiler ve Demokrasi" konulu uluslararası düzeyde bir panel düzenlenebiliyor? Darbe sırasında Anadolu topraklarında 3 bin kişilik bir yabancı askeri gücün işi ne? Darbecilerin "samimi itiraflarını" elde etmek olağanüstü olsa darbe planlarının nasıl çok önceden, nasıl ayrıntılı bir biçimde yapıldığını görüp anlamak daha kolay olurdu.

► **Son bir soru; belgelerin pek çoğu ilk kez gün ışığına çıkarıyor değil mi?**

Evet, ama imparatorluk belgelerinin çok azı bunlar. Ele geçenler, sizinler, sizdirilolar. Bunu önlemek için bugünden de kimsenin ayrimında olmadığı önlemler alıyorlar. Sesiz sedasız kabul edilen bir kanun hükmünde kararname var. Devlet arşivlerine çeki düzen verilmesine ilişkin bu kararnamede bakım ne deniliyor: Elinde arşiv malzemesi bulunan kurum ve kuruluşlardan TBMM, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve MİT, belgelerini kendi mevzuatına göre saklayacaklar ve böyle bir dönemin belgeleri yok olup gidecek.

► **Kitabının adı Eylül İmparatorluğu-Doğuğu ve Yükselişi. Ya çöküş?**

Bir eksiklik gibi geliyor insana, değil mi? Çöküş süreci başladığını göre elbette çöküş de yazılacak. Çöküşün ilk ipuçlarını son birkaç aylik gelişmelerde görmek olası. İmparatorlukların tümü için kaçınılmaz bir çöküş süreci var. Doğan ve yükselen tüm imparatorluklar bir gün çöktüğünü yazıyor insanlık tarihi. Eylül İmparatorluğu da çökecek, çatırdamaya başlıyor.

YETKİ VE CUMHURBAŞKANI

Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetme yetkisi cumhurbaşkanının tekelinde değildir. Bu amaçla yapabileceğι seyler sınırlanmıştır.

1961 Anayasası'nda cumhurbaşkanının görev ve yetkileri maddeleri arasında dağılmışken, 1982 Anayasası bunları uzun bir tek maddenin toplamış. Bu madde, klasik parlamentar sistemin devlet başkanının devletin başı olma, devleti ve milleti temsil etme özelliğini belirttiğinden sonra, cumhurbaşkanına bir de genel gözetim yetkisi veriyor: "Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetimi ve Türk milletinin birlliğini temsil eder; Anayasamın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir". Bunun ardından, 104. madde cumhurbaşkanının yaşama, yürütme ve yargı ile ilgili görev ve yetkilerini ayrı ayrı ve tek tek sayıyor. Ancak, saymaya gecmeden önce çok önemli bir ifadeye yer veriyor: "Bu amaçlarla ana-

yasanın ilgili maddelerinde gösterilen şartlara uyarak yapacağı görev ve kullanacağı yetkiler sunlardır(...)"

Öte yandan, cumhurbaşkanının, göreve başlarken içecegi anıtta da bazı görevler üstlendiği izlenimi var: Cumhurbaşkanı bir yandan kendisini bazı ilkelere bağlı tutacağına söz verirken öte yandan devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız şartsız egemenliğini koruyacağına ant içiyor.

Ama, görevler "anayasasının uygulanmasını gözetmek" kavramı içinde zaten var. Çünkü, anıtta yer alan hususlar, 1982 Anayasası'nın başka maddelerinde de yer alıyor.

104. madde incelendiğinde, genellikle, 1982 Anayasası'nın camhurbaşkanının görev ve yetkilerini artttırduğu, yürütme organı içindeki yerini daha önemli kıldığı, hatta bir yarı başkanlık sistemi kurduğu söylemeliyor.

Güçten, cumhurbaşkanının yaşama, yürütme ve yargı alanına giren konularda sahip olduğu yetkiler, 1961 Anayasası'na göre daha çok. Ayrıca, kendisine tâminan gözetim yetkisinin genel bir yetki olduğu, bu yüzden de cumhurbaşkanının bakanlar kurulunun, hatta ôbir anayasal organların üzerinde bir yere sahip olduğu söylenebiliyor.

Bu doğru mudur?

Hemen belirtmeli gerek bir şey var: Anayasının uygulanmasını gözetme, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetme yetkisi cumhurbaşkanının tekelinde değildir. Tam tersine, bu amaçla yapabileceğim şeyle 104. maddede sınırlayıcı bir biçimde sayılmıştır. Oysa, örneğin parlamentonun anayasaya uymasını, gözetmenin de ötesinde, sağlanacak organ Anaya Mahkemesidir. Cumhurbaşkanının bu konudaki yetkisi, anayasaya uygun bulmadığı yasaları yeniden görüşülmek üzere TBMM'ye geri göndermek ve Anaya Mahkemesi'ne iptal davası açmaktan ibarettir, ayrıca dava açma tekçilene de sahip değildir. Oysa Anaya Mahkemesi, anayasaya uygun olmayan yasa ya da yasa hükümlünü iptal ederek ortadan kaldırma, yanı anayasamızın uygulanmasını sağlamayı yetkisine sahiptir. Orneklerin sayısı coğaltılabılır. Ama belirtmek istedığım şu: 1981 Anayasası, anayasaya uyalmasının gözetimi konusunda cumhurbaşkanını ayrıcalıklı bir yere oturtmamıştır.

Belirtilmesi gereken ikinci bir şey daha var: Cumhurbaşkanı ne başka bir organın yerine karar alabilir ne başka bir organın yerine işlem yapabilir ne de başka organların işlerini bizzat düzeltebilir. Anayasa kendisine böyle bir yetki vermemiştir.

Bu durum karşısında, gözetim yetkisinin genel bir yetki olduğu düşünültürse, bazı so-

ruların yanıtlarını bulmak gerekecek.

Anayasaya uymayan meclis ise, cumhurbaşkanı 104. maddede sayılan yetkilerin dışında hangi yetkileri kullanacaktır?

Anayasaya uymayan hükümet ise, ne yapacaktır?

Anayasaya uymayan vatandaş ise, ne yapacaktır? Onu yargılayacak mıdır?

Eğer, 104. madde dışında yetki kullanacağsa, bunun araçları neler olacaktır? 1982 Anayasası bu soruların yanıtlarını vermemektedir.

Burada 1924 Anayasası'nın bir hükmü anumsanmalıdır. 1924 Anayasası'na göre kanunlar anayasaya aykırı olamazdı. Ancak, kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi öngörülmüyordu. Yani, kanunların anayasaya uygunluğunun sağlanması somut anayasă maddeleriyle düzenlenmemiştir. Bu yüzden de, 1924 Anayasası'nın uygulandığı dönemde anayasaya uygunluk denetimi yapmadı.

Bu yüzden, anayasamın bir devlet organına genel bir yetki vermesi halinde, bunun kullanılmasının somut olarak düzenlenip düzenlenmediğini arastırmak gereklidir.

Burada bir başka soruya karşılaşmak kaçınılmaz oluyor: 1982 Anayasası cumhurbaşkanının genel bir gözetim yetkisi vermediye, bu ifadenin 104. maddede yer almasının anlamı nedir?

Aşında bunu açıklamak zor değil. Başta da belirttiğim gibi, cumhurbaşkanı gözetim yetkisine sahiptir. Ancak bu yetki genel bir yetki değildir. Tam tersine, bu gözetim yetkisinin nasıl kullanılacağı, bu yetkinin kullanılmasının araçları tek tek sayılmıştır. Üstelik, gözetim yetkisinin kullanılmasının araçları olan yetkiler de ancak ilgili maddelerdeki şartlara uyarak kullanılacaktır. Yani bu araçların kullanılmasında da cumhurbaşkanına sınırsız bir takdir yetkisi verilmiş değildir. Örneğin, Anayasa Mahkemesi üyelerini cumhurbaşkanı atar. Ama dileğindeki kişileri atayamaz, anayasının 146. maddesine göre gösterilen adaylar arasından birisini seçerek atar.

O halde, cumhurbaşkanına tanınan gözetim yetkisi, genel bir yetki değildir. Cumhurbaşkanı gözetim görevini, anayasının bu amaca kullanacağını belirttiği dışında yetkililer kullanarak yerine getiremez. Tam tersine, kendisine verilen yetkileri ancak gözetim görevini yerine getirmek için kullanabilir, başka bir amaca değil.

Kısaçısı, gözümüz görev ve yetkisi, cumhurbaşkanının yetkilerini artırmakta ya da genişletmekte değil tam tersine yetkilerini hangi çerçevede kullanacağımı belirterek sınırlamaktadır. 1982 Anayasası'nın güçlü bir cumhurbaşkanlığı yaratmayı ifade edilirken, durumu abartma tehlikesine düşülmemelidir. ■

ANAYASA MAHKEMESİ BAŞKANI BİLE...

Anayasa Mahkemesi Başkanı Mahmut Cuhruk'un Kenan Evren'in önünde yaptığı konuşma birçokları için anayasa konusunda uyarıcı olmalı.

Anayasa Mahkemesi Başkanı Mahmut Cuhruk, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş yıldönümünde bir konuşma yaptı. Cumhurbaşkanı da hazır bulunduğu toplantıda, Cuhruk, anayasa yargısının varlık nedeni, 1982 Anayasası'nın niteliği, anayasanın değiştirilmesi gereği üzerine son derece ilginç şeyler söyledi. Anayasa Mahkemesi başkanının doğrudan ve sattır araialarında söyledikleri, birçokları için son derece uyarıcı olmalı.

Başkanın anayasa yargısının ve Anayasa Mahkemesi'nin varlık nedenleri üzerine söyledikleri, "anayasa yargısı ve Anayasa Mahkemesi kişi hak ve özgürlüklerini korumak için vardır" cümlelerinde özettenebilir. Başkan son derece yerinde bir saptamaya, Avrupa'da, 2. Dünya Savaşı'nın ardından, faşist rejimlerin ardından, anayasaların kişi haklarını güvenceye almak için önlem aldıklarını belirtmektedir. Kuşkusuz, anayasalar yalnızca devletin yönetim biçimini, devlet organlarının görev ve yetkileri, birbirleriyle ilişkilerine ilişkin hükümler taşımaz. Bunların yanında, kişi hak ve özgürlüklerinin düzenlenmesi de anayasalarda önemli yer tutar. Haklara anayasalarda yer verilmesi de yetmez. Bunların güvence altına alınması, sınırlanmalarına sınır getirilmesi ve sınırlama sınırının asılıp asılmadığının denetlenmesi de gerekir. İşte, Anayasa Mahkemesi'nin önemli rolü burada ortaya çıkmuyor.

Bu önemli saptamadan sonra, Mahmut Cuhruk bir başka ve son derece önemli noktaya dikkat çekiyor: "Hazırlanışlarında hangi yol ve usuller seçilmiş olursa olsun, anayasa hazırlığının gerisinde toplumsal bir bunalım söz konusu ise, bu koşullarda düzenlenen anayasaları reaksiyoner hükümlerden tamamıyla arındırmak kabil olmamaktadır". Bu sözler hemen 1982 Anayasası'nın hazırlanacağı koşulları anımsatıyor. 1982 Anayasası'nın, kendisinden önceki döneme tam bir tepki anayasası olduğu biliniyor. İşte, Anayasa Mahkemesi başkanının da vurgulamak istediği bu. Bu tepki, en başta da kişi haklarının güvençesinde beliriyor. 1982 Anayasası, devlet otoritesinin sağlanmasıyla kişi hak ve özgürlük-

leri arasında bir denge kurmak yerine, devleti öne plana çıkararak kişi hak ve özgürlüklerini büyük ölçüde feda ediyor. Anayasa, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasına, hakların düzenlenmesinden çok daha fazla yer veriyor. 1961 Anayasası'nın, hakların Özüne dokunulamayacağı hükmü veni anayasada yer almıyor. Olağanüstü hallerde ise hakların kullanılması tümüyle olanaksız kılınabiliyor. Kuşkusuz, bu konuda yazılacak daha çok seyler var. Ancak, Anayasa Mahkemesi başkanının konuşmasına dönersek, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alması gereklirken buna tepki olarak otoriteyi güvence altına almayı yeğleyen anayasada değişiklikler yapılması zorunluluğu doğuyor.

Ülkemizin sosyal, ekonomik ve kültürel yönünden oldukça hızlı bir değişim süreci içinde olduğunu belirten Cuhruk, siyasal partilerin uzlaşmalarıyla yapılacak bir anayasa değişikliğinin özgürlükçü demokratik rejimin geleceği açısından yararlı olacağını vurguluyor. Cuhruk'a göre, siyasal rejimin sürekliliği anayasaların yeni ihtiyaçları uydurulmasına bağlıdır. Bu yola girmeden, "toplumda anayasayı ihmali gibi bir alışkanlığın hoşgörü ile karşılaşmasına neden olması bakımından daha da tehlikelidir".

1982 Anayasası, daha en baştan, özgürlüğe tepki olduğundan değiştirilmesi gereken bir anayasadır. Anayasının bu niteliği, ülke koşullarına uyumunu zaten zorlaştırmaktadır. Kaldı ki, Anayasa Mahkemesi başkanının saptadığı gibi ülke hızla da değişmektedir. Bu bakımından, anayasamın gözden geçirilmesine katılmama olağanı yoktur. Başkan Anayasa Mahkemesi açısından aksaklılardan örnekler vermekte ve somut değişiklik önerilerini getirmektedir. Kuşkusuz, aksayan yönler bunlarla sınırlı değildir.

1982 Anayasası, kişi hak ve özgürlüklerini düzenleyen hükümlerden milletvekilliğinin düşmesine ilişkin hükmeye, yurtaş topluluklarını siyasetten uzaklaştıran hükümlerden devlet organlarının rejim içindeki yerlerini belleyen hükümlere, geçici hükümlerinden diliene, yargı yetkisinin kullanımmasına sınırlamalar getiren hükümlerine kadar düzeltilmeye

muhtaç hükümlerle doludur.

Sayın Evren'in izlediği bir toplantıda ve Anayasa Mahkemesi Başkanı olarak yaptığı konuşmada, Mahmut Cuhruk'un, "bu anayasının yerine yeni yapılmalıdır" demesi elbette beklenemezdi. Ancak, kısmi değişikliklerle 1982 Anayasası'nın günün koşullarına uydurulmasının sağlanıp sağlanamayacağı önemli bir soru olarak önümüzde duruyor. Bu konu, anayasının neredeyse yürürlüğe gitdiği andan beri tartışılmıyor. İki Anayasa adlı incelemesinde Bülent Tanır şunları söylüyor: "1982 Anayasası kusurlarından arındırılabilir mi? Anayasada yapılacak değişiklikler sahincalar giderilebilir mi? 1982 Anayasası'nın felsefesi, sistematigi ve hükümleriyle bir bütün oluşturması ve üstelik çok ayrıntılı ve birbirileyle bağlantılı kurallara yer veren bir metin olması nedeniyle, bu sorulara olumlu cevap verebilmek son derece güçtür. Bu nitelikteki bir anayasamın neresine dokunulsa, bir başka yerinden bir tuğanın oynaması kaçınılmaz bir şeydir. Kısıtlı değişiklikler daha büyük çelişki ve sorunlar yaratacaktır".

Temel hak ve özgürlükleri güvence altına alması gereklirken buna tepki olarak otoriteyi güvence altına almayı yeğleyen anayasanın değiştirilmesi zorunlu oluyor.

Her seye karşın, Anayasa Mahkemesi başkanının, anayasada kişi hak ve özgürlüklerinin önemini vurgulaması, hakların güvence altına alınması gerekliliğini ortaya koyması, 1982 Anayasası'nın tepki anayasası olma niteliğle değişen koşullara uyum sağlamadaki yetersizliğini ortaya koyarak siyasal partilerin uzlaşmastyyla gereklî değişikliklerin yapılması demokratik rejimin işleyişinin geregi sayması son derece yerinde ve önemlidir.

TRAV

ANAVATAN GERÇEĞİ

*Bütün olumsuzluklara karşı, ANAP'ın bugünden yarına
dağılıp çözüleceğini beklemek yanlıştır*

Günümüzün iktidar partisi **Anavatan**, durup dururken ortaya çıkmış, bugün varsa da yarınlarda kolayca silinip gidecek bir parti gibi görülmemelidir.

Türk siyaset yaşamında o tür partiler çok, çok salmış ve kolay kolay ortadan silinemeyenleri ise az görülmüştür. Bizim kanırmızca **Anavatan Partisi** ikinci türden, yani kökleri çok derinlere kadar uzanmasa da gelecekte de dalları görülecek bir partidir.

Seksen yıllık Türk siyaset yapılışmasında (1908-1988), günümüzde pek coğunun adını bile anımsayamayacağımız sayıları yüzü de aşan parti kurulmuştur. Ancak bunlardan uzantılarıyla da olsa kahçı olanların sayısı üçü-dördü geçmez. Bunlardan iktidarda söz sahibi olabilenler ise sadece ikidir: İttihat ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası...

İttihat ve Terakki'nin uzantıları Cumhuriyet Halk Partisi, Halkçı Parti, SODEP ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti'dir... Bunlardan sadece ikisi, İttihatçılar ve ardıları Halk Partisi iktidar olabilmislerdir.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ardıları ise Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyetçi Serbest Fırka, Demokrat Parti, Adalet Partisi ve Doğru Yol Partisi'dir. Bunlardan ilki hiçbir zaman dört başı mamur iktidar partisi olamamışsa da zaman zaman iktidar üzerinde ağırlığını duyurmuş (1912-1913 ve 1919-1921), buna karşılık ardıllarından DP ve AP uzunca sürelerle iktidar koltuğunu doldurmuşlardır.

Anavatan Partisi'ne gelince; bu partiyi ne İttihatçı ne de İtilafçı çizgisinin süregeni söylemek olasıdır. **Anavatan** kurulmasında önce uzun uzun düşünülüp tasılmış, çeşitli olasılıklar göz önünde alınıp kimi veriler içice incelenmiş, hesaplar yapıldıktan sonra ortaya çıkarılmış, tezgâha sürülmüş bir partidir. Bu hesaplamaların, buncaince elenip sık dokumaların Türkiye'de yapıldığını sanmıyoruz. Ayrıca ülkemizde siyaset bilimcilerin bunca sağlam sonuçlar verecek sentezlere varabilecekleri sanı ve kansında da değiliz.

İşe biraz evveliyatından bakarsak, bu par-

tinin genel başkanı olarak ortaya sürülen bay Turgut Özal'ın başlangıçtaki bir tanımmasını anımsamadan geçemeyiz. Turgut Özal, 1983 seçim kampanyasında, ANAP'ın "dört eğilimi" temsil ettiğini söylemiştir. Uzunca bir süre de bu söz sık sık yinelenmiştir.

Neydi bu dört eğilim?

12 Eylül 1980 yönetiminin nokta koyduğu siyasal yaşamda adı edilen AP ile CHP ve MSP ile MHP eğilimleri... Yani ortanın sağ ve solu ile şeriatçı ve ırkçı eğilimler... İşte **Anavatan Partisi** belirli ölçülerde de olsa ve kalsa da bu sentezi gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirmiştir ve 1983'te iktidar olmuştur. 1987 seçimlerinde de bu iktidarı korumuştur.

Sezar'ın hakkını Sezar'a, Anavatancıların hakkını da Anavatancılar'a ya da akıl hocalarına vermek gereklidir. Beşinci yıldır ki bu parti iktidardadır ve çok büyük **dalgalanmalar** olmaz ise daha bir süre de iktidarda kalacaktır.

Anavatan iktidarinin ve partisinin hiç mi zayıf yanı yoktur? Belki de bilgisayarlardan çikmiş ince hesaplar, hiç mi bir yerde hata yaptığı taşımamaktadır? Elbette ki bu da söylenenmez. Kapitalist ekonominin siyaset bilimcileri hesaplarını bunca yanlışsız ve eksiksiz yapsalar, ABD Vietnam battığında boğulmaz, Küba tatsız şakasıyla burun buruna gelmez, Orta ve Güney Amerika'da köşeye sıkışmaz, SSCB ile pazarlık masasına oturmaz ve dünyanın tek egemeni olurdu. Ama olamamıştır, olacağa da benzememektedir. Hesaplar, hep bir yerlerde aksamaktadır.

ANAP için yapılan hesaplarda da böylesi boşluklar ve aksaklıklar var.

Bir kere, Türkiye'deki eğilimler dikkate alınırken çok fazla kıymeti harbiyesi olmadığı var sayılan, oy potansiyeli **hep göz ardı edilebilcek sosyalist eğilim**, sol eğilim göz ardı edilmiştir. Samımıstır ki 12 Eylül silindiri sosyalist solu tümden ezip yok edecektir. Ama görülmüştür ki evdeki hesap karşısındaki pek uymamaktadır ve şimdilik çok zayıf ve etkisiz gibi de görülsse sosyalist sol tümden yok edilememiştir, beklenmeye bir direnis göstermiştir.

Hesabın ikinci zayıf noktası, ANAP hareketinin başından bu yana, iyi seçilmiş tek bir lider kişiliğine oturtulmuş olmasıdır. Yüreği beklenmedik bir noktada tekleyen ANAP liderine **pat diye bir hal olsa, takımının hemen çekip çevirecek ve düşünün bozulmasını önleyecek ikinci adamlar kadrosu, baştan, yeterince düşünülmemiştir**. Günümüzde dahi bu boşluğun giderildiğini söyleyebilmek kolay değildir. Bu yaz başında toplanacak ANAP genel kurulunda da bu düşümün kolaylıkla çözülmesi beklenmemelidir.

▲ Özal'ı destekleyen az değil. Düş kırıklığa uğrayanlar bir de bunları deneyelim diyor.

Ne var ki, bu olumsuzluklara karşı, ANAP'ın hemen bugünden yarına dağılıp çözüleceğini beklemek de yanlıştır. Bay Süleyman Demirel ve kurmaylarının yaptığı hesaplarla, ANAP içinde bir grubu ayartarak Meclis içi iktidar darbesi yapmak ya da yapılacak ilk genel seçimlerde oylarınlığını toplayarak ANAP'ı bir kısım anketlerde gösterdiği gibi üçüncü parti durumuna düşürmek de o kadar kolay değildir.

Geride kalan beş yıl içinde ANAP kendine oldukça geniş bir taban sağlamıştır. Bu taban sanıldığı ve söylendiği gibi salt çıkarlığı ile sağlanmış bir taban da değildir. Kuşkusuz ki ANAP iktidarı beş yıl boyunca, halka açık bir ticaret şirketi gibi, devletin iflas bahasına da olsa, ortaklarına çıkar dağıtmaya işini hiç aksatmadır. Dolayısıyla geniş bir çıkar ortaklığını ANAP'ın bel kemini oluşturmaktadır. Ama bunun yanı sıra eski partilerrinden umut kesmiş ya da çeşitli nedenlerle yıldınlığı, düş kırıklığına uğramış veya eskilere bir sey görmediğimize göre bir de bunları sonuna kadar deneyelim ve destekleyelim diyen insanların sayısının hiç az olmadığını da dikkate almak gereklidir. Dahası da var:

Bir kısım insanlar muhalefeti ANAP karşısında hâlâ bir alternatif olarak görmemektedir, kurulu düzenlerini bozacak yanlış bir ataoynamaktan da korkmaktadır. Daha önce de dahası, Türkiye'de bu gün, ANAP'ın izleyecek politikaların, politikaların en iyisi olduğunu içtenlikle inanmış bir takım insanlar da vardır. Bütün bunlar göz önüne alındığında, kısa vadede Türkiye'de bir iktidar değişikliği beklemek ve bu değişiklik sonunda da ANAP'ın haritanın silinip gideceğini sanmak bize bir boş hayalden başka şey değildir. ■

**ANAP iktidarı,
devletin ifası bahasına
ortaklarına çıkar
dağıtma işini hiç
aksatmadı.**

İğdiş edilmiş insanlar ülkesinde, ayıp yeri yerinde kalmış biri

Bu öykü yaşanmış bir olaydır. Ama nerede?

Ö

nce öykünün adından başlamalıym. anlatacağlarım, gerçekten yaşlanmış bir olaydır, yanı masa başında uydurulmuş yada bir fantezi de-

gildir. Kabul ediyorum, yine de inanılması zor, hatta olaiksız şeyler bu anlatacağlarım. Ama şu dünyada inanılmayacak öyle çok oylar yaşıyor ki... İşte benim anlatacağım yaşlanmış olay da onlardan biri.

Once öykünün adı demiştim. Neden kimi sözcükler söylemek ayıp yada bayağı sayılır da, o sözcüklerin yerine, aynı anlam veren yabancı sözcükler kullanılıncaya ayıp sayılmaz? Bunu hiç düşünündünüz mü? Örneğin, siddik yerine Arapça idrar denilir; ikisi de aynı şey değil mi? "Çay, çiç getirir," yada "Çay çok işaret," denilmesi çok ayıp, ama "Çay diurektiktir," dersek ayıp olmuyor.

Dildeki bu ikiyüzülük beni sınırlıyor. Üstelik bu dil ikiyüzülüğümüz gittikçe yayılıyor, yanı bir anlamda gittikçe söze kibarlıyoruz. Çocuklığumda döner herkes don derdi ve don demek de ayıp sayılmadı. Şimdi de çok

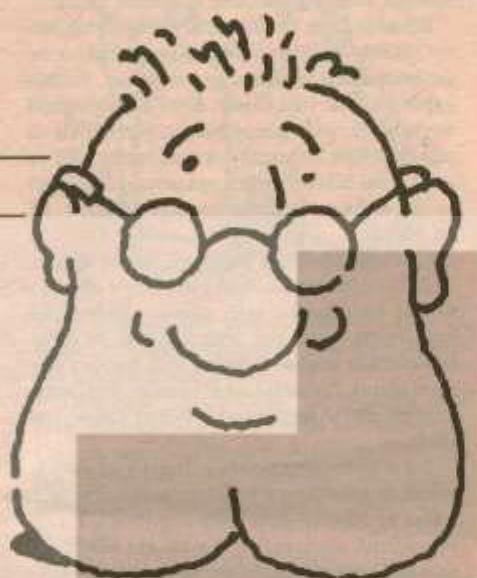
ayıp. Fransızca "Kulot" dersek kibarlaşıyoruz. Don, kırmızı kapadığı için mi ayıp sayılıyor? E peki, don kırmızı örtüyor da kütüğümüzü örtüyor?

Eskiden gebe sözüğünü kullanmak da ayıp sayılmazdı. Şimdi de onun yerine "yükü" anlamına gelen Arapça "hamile" sözüğü kullanılıyor. Gebe hayvanlar için bile kibarlaşan köylüler "İnek hamile kaldı" diyor. Gebe sözüğü, bir kadının gebe kalması için gerekli işlemi anımsattığı için mi ayıp sayılıyor? İyi de, kadınlar hamile kalmak için başka bir işlem mi yapıyorlar?

Ne biçim insanlar? Hella yada ayakyolu demeyi bile ayıp sayıp onun yerine Fransızcadan numarasız demek olan "sans numero" yerine yüz numara demek olan "cent numero"yu almışız; hem de "sans" ile "cent" ikisi de Türkçe'de "san" okunduğu için Fransızın "Numarasız" dediği ve çift sıfırla (00) gösterdiği helaya biz "Yüz numara" demişiz. İşte kibarlık diye ben buna derim, ama orman kibarlığı... Kibarlık uğruna dünyaya rezil olmak da işte budur.

Türkçelerini söylememi ayıp sayduğumuz için yabancı dillerdeki karşılığını yalan yanlış söyledığımız öyle çok sözcük var ki... Niçin sözü bunca döndürüp dolaştırıyorum, sizlere bir öykü anlatmak için? Çünkü, sözü "taşak" a getireceğim de ondan... Bu öykünün başlığı "İğdiş edilmiş insanların ülkesinde taşaklı kalmış biri" olacaktır. Ama bize taşak sözüştü de, yani yu hepinizin bildiği taşak da nedense ayıp sayıldılarından, öyküye taşaklı bir başlık koyamadım. Ben koyardım da öykünün yayılmasını derdin sorumlusu, başlığında taşak olan öyküyü yayınlamadı. Peki, ne demeliydim? İşte yazıyla "Once öykünün adından başlamalıym," deyişim bundandı. Diyalim bir Fransız yada İngiliz yada Alman yazarı bu öyküyü yazacak olsaydı, ayıp olur diye taşak sözüğünün Fransızcasını, İngilizcesini, Almancasını yazamayacaktı da Türkçesi olarak "Taşak" diye mi yazacaktı? Taşaka taşak diyememek bana dil ikiyüzülüğü getiyor. Evet "orsupuya orsupu denilmez!" diye bir söz vardır ama, bu sözü bir kadına söylemek onu aşağılamak olacağın için yasaya onlenmiştir. Oysa bir taşaka taşak demek, hıç de taşağı aşağılamak değildir ki...

Taşak demek ayipsa, ayıp olmaması için ta-

şak yerine ne demeliydim? Fransızcası olan "testicule" mü, yoksa İngilizcesi olan "testicle" mi? O zaman öykünün başlığı şöyle olacaktı: "İğdiş Edilmiş İnsanlar Ülkesinde Testikülü Yerinde Kalmış Biri".

Ben her zaman eşitlikten yanayım. Fransızlar ayıp olmasın diye "testicule" yerine "Taşak" deselerdi, ben de o zaman taşak yerine "testikül" demeyi uygun bulurdum. Ama o zaman da şöyle bir sorun çıktı ortaya. Türkçe'de erkek olanlar, salt erkeklerdir. Oysa Fransızların sözcükleri de erkekli dislidir. Fransızca erkek sözcüklerin başına "lö", dişi sözcüklerin başına "la" gelir. E tasak da dişi olamayacağına göre, Fransızlar bizim tasaga "Lö taşak" diyeceklerdi.

Güzel bir raki mezesi olduğu soyienen - ben hiç yemedim - koc taşağı yerine de, yine kibarlık olsun diye koc yumurtası denilir. Öykünün başlığı "İğdiş Edilmiş İnsanlar Ülkesinde Yuvarlak Kalmış Birı" koysaydım, bu saçmalık tan kimse bisey anlamayacaktı.

Bizde taşak, kendi doğal işlevi dışında ayrıca bir de yürekliği simgeler. Bu, salt hızde değil, İngilizlerde de böyledir; açın bakın sozluklere, orda göreceksiniz. (Askolsun İngilizlere!)

Bunca çok taşaktan sözden bu öykünün dergide yayımlamayı yaşamamayacağım bilmiyorum. Yinyünlümzsarsa, kendilerinden yaşamamalarının yazılı gereklisini isteyeceğim. Örneğin söyle bir gerekçe: "Öykünün konusu taşak olduğu için...", ya da "Öyküde pek çok yer de taşak sözcüğüne geçmesi ahlaka aykırı görüldüğünden..." filan.

Ayrıca taşak sözüğünün muzur yaşamına gitip girmeyeceğini de bilmiyorum. Örneğin tele- ►►

vizyonda ve radyolarımızda kimi sözcüklerin söylemenesi yasak. Taşak da bu yasak sözcükler arasına girmiyor mu? Taşak muzur yasasına girer de, beni bu yüzden mahkemeye verirlerse, yine savunma yapacağımından hiç kimsenin kuşkusunu olmasın; elbet taşağı değil, kendimi savunacağım ve sonunda ben de o da aklanmış olacağım.

Gelelim, daha adı tizerinde bile bunca açıklama yapmak zorunda kaldığım, iğdiy edilmiş insanlar ülkesinde taşaklı kalabilmiş birinin öyküsüne... Önceden de söylediğim gibi, gerçekte de yaşaması bir olayı anlatacağım. Ancak, olayın geçtiği ülkenin ve olay kahramanlarının adlarını açıklamayacağım. Adları açıklamayı şimdikorkumdan değil; "Bilin bakalım hangi ülkedir ve bunlar kimdir?" diye okurlarına bir bilmecə sorusu yöneltmek istedim içindir.

Bilindiği üzere her ülkede az çok birbirine benzeyen yığıtlık ölçekleri vardır. Kimi ülkede önceden pazu gücü yığıtlığın göstergesidir. Sağlam yapılı insanlar yığıt sayılır. Kimi ülkede yığıtlık boyası boşla, pazu güçyle değil, yürekliyle ölçürlü; gözünü budaktan sakınmayanlar yığıt sayılır. Kimi ülkede sözünü sakınmayanlar, eğriye eğri doğruya doğru konuşanlar yığıttır. Kimi ülkede...

Ülkelerden birinde yığıtlığın ölçüsü inşaktır. Yığıtlık orda taşaklı ölçüldür. Böyle olunca o ülkede kadınlardan yığıt çıkmaz sanırsada, arada yığıt, hatta çok yığıt kadınlar da çıkar, böyleserlerin taşakları olmasa bile, bunlara simgesel olarak "taşaklı kadın" denili, bunlardan kimileri de "Amma taşaklı kadın!" diye övülürdü.

Erkeklerden yığıt olmaları "taşaklı adam" denildi ve adamların yığıtlıkları taşaklarının ağırlığına ve büyüklüğünne göre ölçülürdü. En üstün yığıtlık gösterenlere "taşağı altı okka" denildi. O ülkede taşağı altı okka olmak, başka ülkelerdeki "halk kahramanı" ya da "devlet sanatçısı" ya da "ulusal kahraman" olmak gibi bişeydi. Altı okkalık taşaklı olmak, yığıtlık rekordu. Hiçbir yığıt bu rekoru kıramamış, örneğin o ülkede altı okka iki dirhemlik taşağı olan yoktu.

O ülkede büyük da yığıtlık ölçüsü sayılırdıysa da, yığıtlık ölçütü olarak büyük, taşaktan sonra geldi.

İste bu taşakların yığıtlık ölçütü sayıldıktı ülkede günün birinde bir darbe oldu. O ülkede yaşayanların en taşaklıları olduğu söylenilen yedi ağır taşaklı yönetimi ele geçirdi. Yönetimi ele geçenin ağır taşaklıların en taşaklısı da, doğal olarak en başa geçti. Bu en başa geçen taşaklı, öyle taşaklıydı ki, söylemeye göre, taşaklarını rahat taşıyabilecek için sağ taşagini sağ omuzuna, sol taşagini da sol omuzuna heşheş gibi atarak, sağa sola yalpalaya yalpalaya yurtardı. Yönetimi ele geçenin ötekilerse, taşak ağırlıklarının göre sıraya girip yönetimde koluklarını almışlardı.

Değil mi ki o ülkede en taşaklı olan en yığıt sayılırdı, öyleye en yığıt olanların yönetimi eillerine geçirgeleri doğal sayılı ve halkın en taşaklılarına gönüllü olarak başetti. Ancak zaman geçtikçe, yönetimi ele geçenin o yedi yığıdin altı okkalık taşaklıları olmasına karşılık, taşaklıların çantanberi işlevlerini yapamadıkları ortaya çıktı. Böyle olduğu hergün biraz daha anlaşılmaktaydı. İşlevini yapamayan taşak ne ise yararchı ki, altı okka değil, isterse altıncı okka olsun, işlevini yapamadıktan sonra... En başa geçmiş olan o en taşaklı, gerek kendisinin ve gerek arkadaşlarının taşakları için çikarılan söylemleri sık sık gazetelerde, radyo ve televizyonlarda yalanlıydısa da, kendi taşağını kendisinin

sagolsunlar. Çok içli olduğu için bu şiirlerden birini sizlere de okuyayım:

Olunca taş ak olmalı
Olmamalı aman kara
Ah farfara farfara
Taş ak sığmaz salvara
Altı okka olmalıdır
Tuman salvar dolmalıdır
Şak şak da şak şak şak da şak
Altı okka gelen taş ak

Bu güzel şiri yazıp bana gönderen şair vatanداşım teşşekkür ederim.

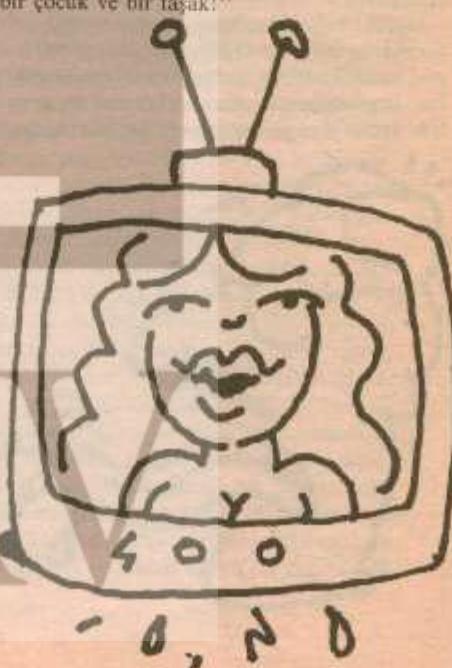
Sevgili hemşerilerim, son zamanlarda taşak konusunda dedikodular almış yürütmüştür. Hepsi kulağımıza geliyor. Sakın ols ki vatan hainlerinin sözlerine kanmayın sevgili vatandaşlarım."

Bu sırada coşan halk hep birden söyle bağıryordu:

Şak şak da şak şak
En büyük sensin
Senden büyük yok taş ak
Şak da şak şak

Televizyonda, radyolarda ve gazetelerde yayınlanan bu önemli konuuma da etkisiz kalmış, ceza yasasına hiçbir yurttan ağızına taşak sözüğünü almaması için bir madde konuldu. Düşünce özgürlüğü olduğundan her isteyen yurttaş taşak üzerine emine boyuna düşünebilir, ama düşüncesini açılayarak taşak aleyhine propaganda yapamazdı. Ceza yasasına göre, bir kişi, başka bir kimseye bulunmadığı yerde içinden geçen söylemek için hile olsa yüksek sesle taşak dese beş yıldan on yıla, iki kişi söylese (yani biri söyleip öbürü dinlesse) onbeş yıla dek, üç kişi taşak derlerse (gizli örgüt kurmuş sayılabileceklerden) onbeş yıl hapsen idam dek cezalandırılacaktı. Taşak deyip de sonradan pişman olarak, taşak yerine Aktaş, yani Ak Türk Anonim Şirketi diyenlerin cezası pişmanlık yasasına girdiğinden, bağıslanıyorlar ve tazminmaları için suratları ve taşakları değiştirmiyordu.

Tarih boyunca her zaman ve her yerde olduğu üzere, baskı arttıkça, baskıcı doğuran konuda yaygınlaşıyor, herkesin diline düşüyor. Artık yönetmenlerin taşaklı olmadıkları (taşaklırmın bir işe yaramadığı) herkesin ağızındaydı. Buna karşı kesin ceza önlemleri alındı. Önce taşagini bir işe yaramadık, badeçik ya da oniki parmak bağırsağı (apandisit) gibi ameliyat edilerek alınmasının sağlığı pek çok varlığı olduğunu, alle planlamasma da yararı olduğu yolda propagandalar yapıldı. Sloganıydı: "Her aileye bir çocuk ve bir taşak!"

Yine her zaman ve her yerde olduğu gibi baskının etkisi halkın tepkisini doğurmuş, halkın gizli duvarlara badana fırsatıyla su sloganı yazmaya başlamıştı: "Yurttaş! Kendi çocuğunu kendin yap ve kendi taşagini kendin koru!"

Bu slogan çok tutmuştu ve herkes iki eliyle ve varlığıyle taşaklarını korumaya başlamıştı.

Bunun üzerine yönetmenler, tek taşak propagandasını başlattılar. İnsanın kimi organı tekti. Örneğin bir ağızı vardı insanların ve bir tane şeyi vardı. Su sloganları yayıldı: "Tek taşak yeter, çift taşak beter!", "Tek taşak yarar, çift taşak zarar!"

Halk yine tepkisini gösterdi: "Taşak olan taşak, dinler mi hiç yasak?"

Daha sıkı yasal önlemler alındı ve ağır cezalar kondu. Her kim taşaklı ise iğdiş edilecek, yanı boğalarla yapıldığı gibi taşakları burularak işlevsizleştirilecekti. Böylece azgın boğaların başgen okuz olmaları gibi, başkalıdan yigitler de iğdiş edilerek başgen yumuşak kişiler olacaklardı. Ancak bu yasada zorlama yoktu. Hicimse zorla iğdiş edilmeyecekti. Halka iğdiş edilmenin sayısız yararları anlatılarak, kendiliklerinden, göntüllü olarak iğdiş olmaları sağlanacaktı. Televizyonda, radyoda ve iktidat yarlısı gazetelerde ve kitaplarda, iğdiş olmanın yararları anlatıyordu. İğdiş olan, kavgacı, sınırlı olmaz, susun ve barışçı olurdu. Saldırınlık, sarkıntı gibi ahlaksızlıklar kalkardı. Kadınların kızlarının, oğlan çocukların ve kimi hayvanları manus ve ahlaki korunurdu. İğdiş edilmenin kolaylığı da anlatıyordu. Kan bağınamak gibi bıçdı bu, kan bağı gibi taşak bağıtı yapılacaktı. Halk iğdiş olmaya özendirmek için, ülkenin içinde gelen kişilerin nasıl iğdiş edildikleri televizyonda gösteriliyordu. İğdiş olanlara iş bulanırken, olmayanlar da işten çıkarılıyordu. Ekmek parası için yabancı ülkelere çöpçü ya da işçi olmak için gitmekten, kendi ülkende kendi taşagini iğdiş ettirmen daha iyi değil miydi?

Bu propagandalar etkisini gösterdiye de, dünyanın her yerinde halk aksız olduğundan, kimileri kendi iyiliklerini düşünmemeyip, bitirül taşaklardan vazgeçemiyor, iğdiş olmaktan kaçıyor. Bu aksız halka, iğdiş olmanın yaralarını anlatmak için araya bilimciler de girmisti. Hukukcular, tipçiler, tarihçiler, insanbilimciler vs her türlü bilimciler toplanıp söyle bir kara varmışlardır. Tanrı insanı camurdan yaruturken (boyle insanlar başka neden yaratılabildi ki...) artan bir parça camur topağını zıyan olmasını istememiş (O sira Tanrı'nın her naâsila cimriliği tutmuştu) o artan camur topağını insanın orasına burasına yapıştırıvermiş, işte o ek camurlar insanın bademcikleri, körbarsağı ve taşakları oluvermişti. Ama bu kafasız, beyinsiz halka bilim de sökmüyor, ne söylese "İle taşagini da taşagini!" dize tutturup taşaklarından vazgeçmiyorlardı. Erkeğin tersi olarak yaratılmış olan kadınların en feministleri bile, taşak konusunda erkekleri destekliyorlardı.

İster güzelliğe yürütülmeyince zora başvurulmak zorunda kalındı. Sıkı fiki yönetimden büyük salındı: Ülkede taşaklı hiçbir erkek kalmayacaktı. Göntüllü olarak iğdiş edilmeyenler yakalanınca, salt iğdiş edilmekle yetinilmeyecek, bütün alt takımları kökünden sökülp atılacaktı. Bunun üzerine kadınlar başkalırdır bayrağı açtılar. Taşaklı denilen türden kadınların da yu-martahıları alımıyordu.

Taşaklarını korumak isteyenler gizleniyordular ama, iğdiş edilmiş olanlar, boş torba gibi sarın işlevsiz taşaklarını boşboşuna taşamamın aşıglık duygusuyla taşaklarının ardına döşmüştü. Onların gizlendikleri yerleri hükümete ha-

ber vererek herkesin de kendileri gibi taşaksız kalmalarını istiyorlardı. Bunlar, iğdiş edilmenin faziletini anlamdurmaktaydılar. Televizyonda iğdiş reklamları yapılmıyordu. Örneğin dünya güzel ve yaridan çıplak bir kız TV camına çıktı. "Ben iğdisleri severim!" diyordu. İğdiş olmuş biri TV de söyle diyor:

"Taşaksız hayat

Oh ne rahat!"

Öyle ki, taşakları vatan haini ilan edenler bile çikiyordu.

Taksilerin arka camlarına şu yazı bulunan bantlar yapıştırılıyordu:

"Ben iğdiş oldum, ya sen?"

Taşaklarını korumak isteyenler dağlara çıktılar, mağaralarda ve ormanlarda yaşıyorlardı, ama yine de avuç kadarlık taşaklarını koruyamıyorlardı. Çünkü iğdişler ordusu onların arasında düştü.

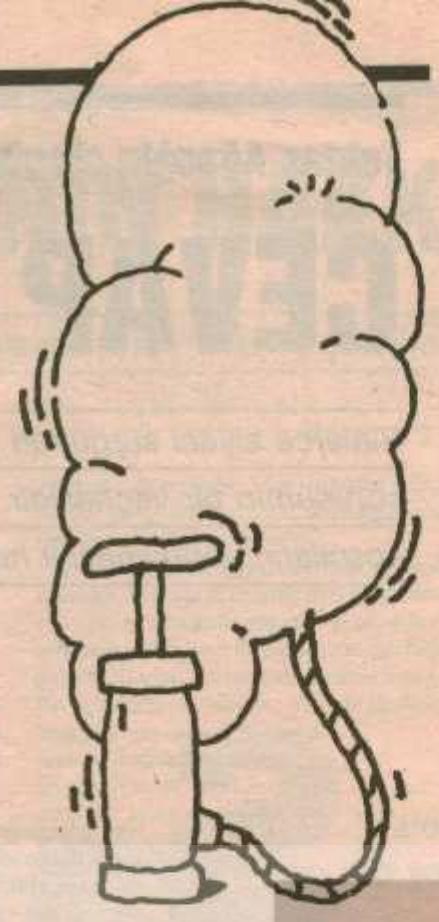
Sonunda Evet, sonunda o ülkede birek taşaklı adam kalmadı; ancak birek taşaklı adamın kaldığı, onun da nerde saklandığının bilinmedi söyleyiniyordu. Bunun doğru olup olmadığı da bilinmiyordu.

Gelgelelim, iğdiş işlemleri yüzünden, eskiden yüzde üç olan nüfus artımı birdenbire durmuytu. İğdişlik, nüfus planlamasının bile yapamadığım yapımı. Nüfus gitikçe azalıyor, ülke uçuruma sürüklendi. Ülke her ne zaman ucusuna süreklenecek olsa, orda hemen darbe yapılması bir gelenek olmuştu. Yine öyle oldu. Yeni bir darbeye iktidarı ele geçirenlerin ilk işi yurttaşlara taşak özgürlüğü vermek oldu. Evet, taşak özgürlüğü vardı ama, taşak yoktu, kimse de taşak kalmamıştı ki. Dağlardaki mağaralarda saklanıp taşagini koruyan o tek adamın ardına düşündü. Kendisine taşak güvencesi verildiği ilan edildi. Hatta taşaklarını korumuş olduğu içini kendisine ödüller bile verecegi duyuruldu. Ne var ki, o tek taşaklı, hayır olmadı, o taşaklı tek adam ortaya çıkmadı. Ama halk arasında bir söyleti yayıldı: Ülkenin o taşaklı tek adamı, geceleri bir kır at üstünde uçarak kenti yukarıdan dolaşıyormuş. Görenlerin dediklerine göre, ak at üstünde uçan adamın taşakları, gezenin karanlığında göz kamaştıracı nur saçıyor.

Tek kalmış taşaklı adamı bulmak için; askerler, siviller, candarmalar, polis köpekleri ve çakaralmazların silahlandırılmış muhtarlar dağı taş aradılar, uçaklar, helikopterler her yeri taradılar da taşaklı kalmış o tek adamı bulamadılar. Ama o her gece kentin üstünde taşaklarını iki tostoparlak nuruńu saçmayı sürdürdü.

Taşaklı adama verilecek ödül gitikçe artırdı. Öyle ki, bu ödülü alan bir adam yaşam boyunca hiç çalışmadan taşaklarını yayıp yaşayabilirdi. Sonunda bir adam taşaklarını olduğunu söyleyerek ilgili makamlara başvurup ödülünü istedi. Bu adam ödülüntü ajinca, birden taşakları yüzünden kahraman olverdi. Taşak kahramanının boy boy resimleri gazetelerde çıktı. Kendisiyle radyolarda, televizyonlarda konuşular yapıldı. En ince ayrıntısına dek taşakları gösterilerek en boyu halka anlatıldı.

Bu tarihten sonra inanılmaz bıçıcı oldu. Taşaklara ödülü verildiği öğrenilince, günden beş on, derken, her gün bikaç yüz kişi ödül almaya başvuruya başladı. Özendirme ve coşkuyu artırmak için ulusal taşak yarışmaları bile düzenlendi. Tipki güzelliğ yarışmalarında olduğu gibi, nası güzellik kraliçesi, halkın seçtiği güzel, sempati güzel, zerafet güzel, basın güzeli filan seçiliyorsa, bu taşak yarışmalarında da taşak kralı, halkın seçtiği taşak, zerafet taşağı, basın taşağı, sempati taşağı gibi taşaklar derece alıyordu.

Bir zaman sonra öyle çok başvuru oldu ki, taşak ödülü dağıtmaktan az kala ülke bütçesinin dengesi bozulaydı.

Taşakların yasaklandığı zamanlarda nasıl olup da bunca taşaklı taşaklarını koruyabitti. Ülkenin sayılmamış vatandaşları nasıl olmuştu da, ödül almak için bu taşakları ilgilili ve yetkilili makamlara ihbar etmemişlerdi? Olacak şey de geldi. Bu işin içinde bir iş vardı. Neyse ki bilimciler bu işi iyice irdeleyip gerçeği araştırdılar ve buldular. Taşaklı olduğunu söyleyerek ödül alanların hiçbirinin taşığını kendisinin değildi ve gerçek taşak da değildi. Bunlar teknolojik taşaklardı. Teknolojinin bunca ilerlediği bu çağda, takma kırpik, tukma meme, takma kamış ve hatta robot insan bile yapılrken takma taşak mı yapılmayacaktı! Takma taşığını takılan ödül almaya koşuyordu ve taşaklarının okkali gelmesini isteyenler (Çünkü ödül, taktan taşaklara ağırlıklarına göre veriliyordu) takma taşaklarını pompalatarak şıriyordular. Öyle ki takma ve şisme taşakları apışalarına sağlamayanlar, taşaklarını el arabalarında taşıyarak ödüllerini almaya geliyordu. Çok şırmışken taşakları balon gibi patlayanlar bile oluyordu.

Takma taşak olayı öğrenildiye de, dünyaya rezil olmamak ve ulusal onuru korumak için, hiçbir zaman gerçek açığa vurulmadı. Yigitliğin taşakla ve taşagini ağırlığıyla ölçüldüğü o ülkede taşakların takma ve şisme olduğu duyulursa, hicimse yigitlik taslayamayacaktı, bununla birlikte takma taşaklar elbet bol bol övünebilirdi.

Takma taşak makma taşak, şisme taşak misme taşak, her ne olursa olsun, taşak taşaktır ve bu yüzden de eski düzen yeniden kuruldu. Ancak, şimdinin şisme ve takma taşaklarıyla, enkinin kendinden taşakları arasında kütük bir ayrim ortaya çıktı. Eskinin kendinden taşakları sırnsı gelmedikçe yigitlik taşamazlarken, bu takma ve şisme taşakları yerli yersiz durmadan yigitlik taslamaktadır ve bunların başlarında da, once bir sertlik oldu, sonra boyunuzlar çökmeye başladı.

Tektaş Ağaoğlu sürgünler için "Yurda nasıl bir dönüş?" sorusunu soruyor

CEVAP TÜRKİYE'DE

Binlerce siyasi sürgünün yurda dönüş sorunu Türkiye'de demokrasi ve insan hakları sorununun bir veçhesidir. Doğru olan, bütün sürgünlerin dönmesini mümkün kılacak koşulların yaratılmasını hedeflemektir.

Siyasi göçmenlerin yurda dönüş sorunu İnsan Hakları Derneği'nin güvenlikli dönüşü sağlama amacıyla kurduğu komisyonla kamuoyunun gündemine yeniden geldi. Tektaş Ağaoğlu ile dönüş sorununu konuştuk:

► **Yurt dışındaki siyasi sürgünlerin yurda dönüşlerinin yakını geleceğin gündeminde önemli bir yer tutacağı anlaşılmıyor. Bu konuda size söylemek istedigim ilk soru şu: Nasıl bir dönüş düşünüyorsunuz?**

Bizler için yurda nasıl bir "döniş" ile "yurt dışında" olmamız arasında çok sıkı bağlar var. Dönüş, yurt dışına çıkışın anlamını belirler. Bizler buralara göçmen olmaya gelmedik. Geldiğimiz yerde göçmen olarak yaşamıyoruz. Bizler siyasi sürgünleriz. Tarihin her çağında, dünyanın her yerinde siyasi sürgünlerin yurtlarına dönüsü önemli siyasi gelişmelerle bağlı olmuştur. Yurda dönüş, tek başına siyasi sürgünü ilgilendirmiyor. Öyle olsa zaten ortada bir sorun olmazdı. Oysa sorun

var ve sorun yurta, Türkiye'de. Sorunun çözümü de orada. Bizler için "Yurda nasıl bir dönüş?" sorusunun cevabı Türkiye'de verilecek; halkın demokratik hak ve özgürlükler sahip çıkmalarıyla, özgür ve uygur bir toplumda yaşama hakkını kazanmak için seferber olmalarıyla, o yönde aktif mücadeleyi yükseltmeleriyle. Benim Türkiye'nin bugünkü durumunda yurda dönmem halinde hakkındaki bir takım uyduruk suçlamaların "hesabı" ni verme durumunda kalacak olmam Türkiye'de yaşayanları doğrudan ilgilendirir. Onlar da orda hergün aynı suçlamaların ve insanların dışı pratiklerin tehdidi, baskısı altında yaşıyorlar. Bu bakımdan ben yurda dönüşümü sağlayacak asgari koşulların olmasını kendim için kişisel bir sorun olmaktan çok, Türkiye'de demokrasi ve özgürlüğün kazanılması davasının bir uzantısı olarak görüyorum.

► **Sözünüz ettığınız asgari koşullar neler olabilir? Onları Türkiye'de demokrasi mücadeleweise bağlayan nedir?**

Çok genel olarak şunu söyleyebilirim: Siyasi sürgün yurda döndüğünde sorgulama adı altında işkenceye uğratılmamalı, özgürlüğü elinden alınmamalı, tüm yurttaşlık haklarını serbestçe kullanılabilmeli, gönlince siyaset yapabilme durumunda olmalıdır. Yurda dönüşle ilgili bu talep bizatı siyasi sürgünlik olusunun bir gereğidir. Ama bu talep Türkiye'de insan haklarının geçerli kılınması, demokrasının ve özgürlüğün kazanılması acil hedefine bağlanmazsa bizler yurda dönmek için özel şartlar ileri süren kişiler durumuna düşeriz, salt kendimiz adına belli ayrıcalıklar istemiş oluruz. Yurt dışında binlerce siyasi sürgünün varlığı Türkiye'deki koşulların bir yansımasıdır. O nedenle onların yurda dönüş sorunu da, dediğim gibi, Türkiye'de insan hakları ve demokrasi sorununun bir veçhesidir. O çerçevede mütala edilmek, o çerçevede çözümüne çare bulunmak gerekir.

► **Ne tür demokratik kazanımlar, sizce, spesifik olarak, siyasi sürgünlerin yurda dönüşünü mümkün kılabılır ya da kolaylaştırabilir?**

Buna herkes için tek ve yalnız bir cevap vermek mümkün değil. Siyasi sürgünler arasında değişik kategoriler var. Hepsinin birden aynı zamanda, diyalim bir iki ay içinde, yurda dönebilmeleri için Türkiye'de çok radikal değişikliklerin olması ve bir hayli beklenmesi gerekiyor. Kimsenin "Herkes o zamana kadar beklemelidir", ya da "Türkiye'ye demok-

rası gelsin de öyle dönelim", diye dışarıdan gönüne sanmıyorum. Bence de doğru olan, bütün sürgünlerin dönmesini mümkün kılacık koşulların yaratılmasını bugünden hedeflemek, o sürec içinde Türkiye'de sağlanacak kazanımları yuri dışındaki tek tek özgür durumlara göre değerlendirmektir. Mesela 141 - 142'den takıntısı olanların serbestçe dönüşü sağlayacak koşullar, ola ki, 146. madde'den kovuşturularlardan önce yaratılabilir. O durumda olanlar gerekli yasal güvencenin sağlanması halinde yurda dönerek siyasi mücadeleyi orda sürdürbilirler diye düşünüyorum. Hatta o takdirde, o durumda olanların hiç vakit geçirmeden yurda dönmeleri üzerlerine farzdır da diyebilirim. Çünkü Türkiye'nin bugünkü koşullarında bile onca insan üzerlerine düşen mücadele görevini onların öyle bir durumda sahip olacakları güvencelerden de yoksun olarak yerine getirmekten geri durmuyor.

Buna rağmen kendisi mesela 159'la suçlanırken yurda güvenceyle dönebileceği koşullar oluştugunda, bu defa, "141-4 ya da 142-3 iptal edilmeden dönmem" diyen olursa, o kendi bileceği istir. Ama "bölücülik" suçlamaları ya da 146. madde tepesinde sallananların, ya da Ceza Yasası'nın şu ya da bu madde'den kesin hüküm giymiş olanların kendi sorunlarını ilgilendiren yasal düzenlemelerin uygulanmadan yurda dönmeleri elbette beklenemez. 12 Eylül'den sonra açılan tüm soruşturmalarda, politik davaların yakın bir gelecekte iptal edilebileceği konusunda iyimser olmak için pek bir neden görülmüyor. Daha uzun süre yurda dönmelerini mümkün kılacık asgari koşulların bir an önce yaratılması hedeflemek, bunun Türkiye'deki gelişmelerle göre kısa ya da uzun zaman alabilecek bir süreç olduğunu kavramak, o süreci hızlandırmamanın yollarını zorlamaktır. Ve o süreçte varılan her noktayı, elde edilen her kazanımı her bir özgür duruma göre değerlendirek yurda dönmeye hazır olmaktadır. ■

▼ **Ağaoğlu: "Siyasi sürgün yurda döndüğünde özgürlüğü elinden alınmamalı.."**

TÜRKİYE

ÇALIŞMAK DA İNSANIN HAKKI

Günümüzde devletin, ekonomik sistemi kapitalist olsa bile çalışma hakkının gereğini şu ya da bu biçimde yerine getirmek görevi vardır.

alışma hakkı çağdaş toplumlarda başta gelen temel insan haklarından biridir. Bu hakanlamı toplumların malik oldukları, benimsedikleri ekonomik ve siyasal sistemler içinde degişmektedir. Sosyalist toplumlarda çalışma hakkı devlete görev yükleyen, devletin bir edimde bulunmasını gerektiren ve bireye isteme hakkı veren bir nitelik taşıır. Başka bir deyimle devlet, çalışma gücünde, yeteneğinde ve isteğinde olan herkese gelir sağlayan bir iş, bir çalışma olağanı sağlamak durumundadır. Burada karşılıklı iki görev vardır. Bir devletin çalışabilecek herkese bir iş bulma görevidir. Öteki de bireyin yeteneklerine uygun ve kendisine önerilen bir işe çalışma görevidir. Devlet görevini yerine getiremezse, bireye insanların onuruna yaraşacak bir yaşam düzeyi sağlayacak bir gelir sağlamak zorundadır. Kişi de yeteneklerine uygun olarak kendisine önerilen işe çalışmaktan kaçınrsa, zorla çalıştırılma durumu ile karşı karşıya gelebilicektir. Sosyalist düşüncenin bu anlayışı Sovyetler Birliği'nin anayasasına ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra da öteki sosyalist ülkelerin anayasalarına yansımış bulunmaktadır. Bu tür bir uygulama daha önce 1848 Fransız Sosyalist Devrimi sırasında Ulusal Atelyeler düzeni içinde görülmüş, fakat ne etkin ne de uzun yaşamlı olmuştur.

Ekonomin sistemi kapitalist olan ülkelerde çalışma hakkı ayrı bir anlam taşır. Bu düzen içinde söz konusu olan her şeyden önce bireyin devlet tarafından çalışmaktan alıkonulmaması, istediği işe çalışmasına engel olunmamasıdır. Şu halde çalışma hakkı bir anlamda iş, meslek seçme özgürlüğü niteliğine bürünmektedir. Bu durumda devlet menfi bir edim içinde bulunacak, bunun yanında üçüncü kişilerin çalışma ve meslek seçme özgürlüğünü ihlaline engel olacaktır. Ne var ki, bu anlayış içinde kalınsa bile devlet bütün bu politikamı gerçeklerini yerine getirmekle de yükümlü sayılmaktadır. O da alacağı önlemler ve izleyeceği ekonomik politikalarla tam istihdamı sağlamak ve iş arayan herkese bir gelir getirecek çalışma ortamını hazırlamaktır. Özellikle devletin nitelikleri arasında sosyal olma niteliği de yer alıncaya "tam istihdam - çalışma" politikasının ısrarla izlenmesi, bunda başarısız kalırsa işsizlik sigor-

tasının barekete geçirilmesi gerekmektedir. Görülüyor ki, günümüzün devletinde, ekonomik sistemi kapitalist olsa bile çalışma hakkının gereğini şu ya da bu biçimde yerine getirmek görevi vardır.

Türkiye bu konuda oldukça yeni bir konumda görülmektedir: Bir kez 1982 Anayasası, 1) devletin nitelikleri arasında sosyal devlet olmayı öngörmüştür; 2) kişiye çalışma hakkı tanımıştır; 3) İşsizliği önlemek için gereklili önlemleri almayı üstlenmiştir; 4) bir sosyal güvenlik sistemi kurmayı benimsemiştir. Bu durumlarda çalışma hakkının gerçek bir anlama kavuşması ve yalnız anayasada kalınaması için devletin bazı edimlerde bulunması bir görev olarak belirtmektedir. Ne var ki bugünkü hükümet, anlaşılması güç bir görüşten yola çıkmakta ve iş arayanlara devletin iş bulma görevi bulunmadığını söylemektedir. Bu şartı bir görevsizlik ve devlet anlayışıdır. Sunu da hemen saptamalıyız; yokullara yapılmakta olan aynı ya da parasal yardımlar çağdaş kalmış bir yoldur. Geçmişimiz yüz yıllarda Avrupa'da yaygın bir uygulama idi. Fakat insanların onuru ile bağdaşmadığı için zaman içinde terkedilmiştir; onun yerine sosyal güvenlik sistemleri konulmuştur.

Çalışma hakkını geniş anlamda algımızda bireysel ve topluca kullanılan çalışma hukuku alanlarına kadar uzanabilir. Onun, devletin yanında başlica koruyucu olduğu için sendikal haklarla yanı sendika, toplu pazarlık ve grev hakları ile yakından bağlı olduğunu görüyoruz. Özellikle kapitalist toplumlarda devlet, bu haklar yolu ile çalışma hakkını gerçekleştirmeye dönük politikalar uygulamaya,

gerektiğinde zorlanır. Tam istihdam politikalarının yürütülmesinde işe, sendikaların desteği kesin olarak gereklidir.

Çalışma hakkı, kuşkusuz özel durumları bulunan insanlar açısından ayrı bir önem taşır. Bunların başında sakatlar gelir; sakat insanı hem beden hem de para açısından bağımlı durumlardan kurtarmak devletin başta gelen görevlerinden biridir. Burada devlete iki önemli görev düşer: Biri sakat insanın bedensel eğitimi, bir işe alıstırılması; Öteki de bu insana durumuna uygun ve gelir getirebilecek bir iş bulunmasıdır. Sakat insanların bu doğrultularda hizmet istemesi toplumun bir üyesi olmaz niteliğinden ötürü hakkıdır. Sosyal devletin bu konuda yerine getirmesi gereken ağır bir sorumluluğu vardır.

İster dar ister geniş anlamında alınır, çalışma hakkı konusunda bugünkü iktidar aşırı derecede duyarlılık içindedir. Bu durumun en açık kanıtı başta başbakan olmak üzere, resmi makamların işsizlere devletin iş bulma görevi altında bulunmadığını sırası geldikçe açıklamalarıdır. Bu düşündeden yola çıkışınca anayasada sosyal devlet niteliği benimsenmesine, herkesin çalışma hakkı bulunduğu ve tam istihdamı sağlamak devletin görevi olduğu vurgulanmasına karşın çalışma hakkı yalnız yasalarda vardır; filen yoktur. Böyle olunca da fakirlere yardım fonları gibi çağdaş uygulamaları da yadrigamamak gereklidir. ■

**Yoksullara
yapılmakta olan
aynı ya da parasal
yardımlar çağdaş kalmış
bir yoldur. İnsan onuru ile
bağdaşmadığı için
terkedilmiş yerine sosyal
güvenlik sistemleri
konulmuştur.**

Çalışmak, hem de demokratik ortamda...

İnsan Hakları Derneği, "Çalışma Hakkı ve Çalışma Yaşamının Demokratikleştirilmesi Komisyonu" kuruldu. Komisyon bildirisinde ülkemizde çalışma hakkının büyük ölçüde ihlal edildiği, bu ihlalin temel hak ve özgürlükler bütününe yapılan açık bir saldırısı olduğu belirtildi. Çalışma hakkının bütün insan hakları belgeferinde yer aldığı belirten komisyon bildirisinde bu hakkın bir yandan devlete bir yandan öteki tüzel ve gerçek kişilere karşı korunması gerektiğini vurguladı. Ülkemizde siyasal iktidarin devletin yurttaşlara iş bulma görevinin bulunmadığını ileri sürdürdüğünü, bunun çağdaş bir anlayışı ifade ettigini açıklayan komisyon, çalışma hakkının kapsamını, bu hakkın önündeki engelleri kamuoyuna duyurmak ve çözüm önerileri geliştirmek amacıyla olduğunu belitti ve 1 Mayıs'ta emekçilerin toplantı hakkına yapılan fili engellemeleri kinadi.

Çalışma Hakkı ve Çalışma Yaşamının Demokratikleştirilmesi Komisyonu

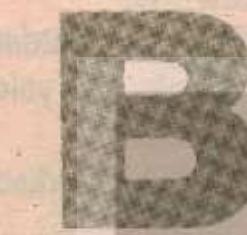
Başkan
Prof.Dr.Cahit Taşas
Üyeler:
Prof.Dr.Sadun Aran
Avukat Mebuse Cinmen
Dr.Sabiha Çaycı

Avukat Halit Çelenk
Doç.Dr.Fatih Gümüş
Prof.Dr.Alpaslan Işıklı
Prof.Dr.Yakup Kepenek
Özcan Kesgeç
Oktay Tan

YASAL PARTİ GİRİŞİMİNDE SOLCU AYDINLARIN ROLÜ

Solcu aydınlarımız birleşik bir hareketin oluşmasında oynayacakları rolle kendilerinin de örgütü mütadeleden yana olduklarını fiilen kanıtlayacaklar; yetenekleri ve kapasiteleri örgütü mütadeleyi daha zenginleştirip daha güçlendirecek.

Bütün siyasi partiler 12 Eylül rejimi tarafından siyasetten men edilirken, karşı direnenler münhasır solcular oldu. Direnmekte sonuna kadar haklıydılar, hem toplumun çıkarları açısından hem de tarihi sorumlulukları -isterseniz misyonları- açısından... Toplumun çıkarları açısından haklıydılar çünkü 12 Eylül darbesiyle iş başına gelenler demokrasiyi son vermişlerdi; önceleri, kitlelerin kendi çıkarlarını savunmak için iyi kötü kullandıkları smırlı demokratik hak ve özgürlükleri askıya almışlardı; milyonlarca emekçinin geçim şartlarını altıttı ederek onları sefalete itmişler ve halkın muhtemel direnişini önlemek amacıyla koyu bir baskı rejimi kurmuşlardır. Bütün bunlar aşağı çağdaş hukuk anlayışı için suçu, yasa dışına düşmekti. Buna karşılık demokrasiyi savunmak esası yasalıktı. Suçsuzları yasal çalışma yapmaktan men etmeleri, kendi suçlarını kamufla etmeye yönelik bir davranıştı. Bu şartlarda siyaset yapmaktan vazgeçmek solcular için hem çağdaş hukuk ve demokrasi anlayışına göre hem de emekçi halk katında suçu durumuna düşmek olurdu. Dolayısıyla solcular estirilen aksır teröre rağmen elerinden geldiğince siyaseti sürdürmenin yolunu baktılar.

Yığınların tepkisi bireysel homurdanmalardan ileri gitmiyor. Çünkü onlar, etrafında toplanabilecekleri, güvenerek saflarına katılıp en doğal hakları uğruna mücadele verebilecekleri güvenilir bir örgütlenme göremiyorlar.

Solcular tarihi misyonları açısından da siyasetten men edilenezlerdi. Çünkü onlar kendilerini, ünlü deyişle "dünyayı değiştirmek" ile yükümlü götürüyorlardı. 12 Eylül rejimi ise Türkiye'yi bulunduğu noktadan da geriye götürmeyi amaçlıyordu. Bu durumda hangi şart altında olursa olsun, bütün imkânlardan yararlanarak diktatörlüğe karşı mücadele etmek, bir başka deyişle Türkiye toplumunu geriye doğru değiştirenleri "değiştirmek" sol-

cu olmanın vazgeçilmez gereği oluyordu.

Solcular hakkı mütadeleterini sürdürdüler ama, yasal siyasetin dışına itilmiş olmak bütünü bir handicap teşkil etti. Denebilir ki, başlıca bu sayede 12 Eylül sonrasında kurulan -ve günümüzde kadar gelen- otoriter rejim, kitlelerin depolitize edilmesinde hatur sayıları bir avantaj kazandı. Görüyoruz, işçi, emekçi aleyhisi politikalar sekiz yıla yakın bir süredir, eşi görülmek bir pervasızlıkla ve hayasızlıkla uygulandı, uygulamıyor. Sefalet ve toplumsal yozluk Türkiye'nin "alamet-i fabrika"sı oldu. Buna rağmen yığınların tepkisi bireysel homurdanmadan ileri gitmiyor. Çünkü onlar, etrafında toplanabilecekleri, güvenerek saflarına katılıp en doğal insanı hakları uğruna mücadele verebilecekleri güvenilir bir örgütlenme göremiyorlar. Bu boşluğun ne sosyal demokratlar doldurabiliyorlar ne de sarı sendikaciların sultasındaki Türk-İş. Sözün kısası, iş başa -yani solculara- düşüyor. Evet, yasal siyaset sahnesine bir an önce eklemek. Bu gün lazımdı, bugün elzem, yarın geç...

Yasal siyaset sahnesine çıkmannı en klasik yolu, yasal siyasetten men edilenlerin yeniden bu hakkı kazanmalarıdır. Dünyada coğulukla gördüğümüz böylesidir. Solcuların -dündiadık; tüm demokratların da savunduğu- en doğal haklarıdır bu. Türkiye'de demokrasi olacağa, hangi türden olursa olsun sol partiler de yasal siyaset sahnesinde yerlerini alacaklar. Bugün ülkemizdeki rejim sol partillerin yasallamalarına izin vermiyorsa, bu onun demokrasi olmadığını en gözle görür kazanılarından birisidir.

Zaman hızla akıyor

Yasallaşma sol partilerin doğal hakkıdır da, gördüğümüz gibi bu bir demokrasi meselesi dir. Bugün Türkiye baştan aşağı bir yasaklar ülkesidir. Kazanılması gereken sayısız demokratik hak ve özgürlük vardır. Bu noktada açık yürekli like dile getirmek gereklidir ki, demokratik hak ve özgürlükler uğruna verilmekte olan mütadele arzulanan etkinlik, yaygınlık ve hızdan bir hayli uzaktır. Türkiye ve dünya şartlarında çok olağanüstü bir değişiklik olmadıkça mevcut otoriter rejim bir süre daha varlığını sürdürouceğe benzemektedir. Şayet bu tespit doğrusa soldaki partilerin yasal çalışma hakkını elde etmeleri -acil bir talebiniz olsa da- zaman alabilecektir.

Oysa zaman hızla akıyor ve biz solcular hâlâ yasal siyaset sahnesinden yararlanamıyoruz. Öyleyse varolan partilerin yasallaşmalarından önce de bir şeyler yapmak gerekiyor. İşte **solda yasal bir parti** bu ihtiyaçtan doğuyor. Evet, "klasik yol", yani varolan partilerin yasal siyaset hakkını elde etmeleri oldukça yahin, kolay anlaşılabılır bir çözüm. Amane çare ki, mevcut şartlarda bu yol çözüm olmuyor. Öyleyse özgürlüğümüzü hesaba katan bir yol bulmamız gerekiyor.

Östeliğ "klasik yol", genellikle açık faşist diktatörlüklerden çıkışta tipiktir. Açık diktatörlerinde faşist parti dışında kalan tüm partiler, burjuva partileri de dahil, yasaklıdır. Ya da burjuva partileri yasaklı olmasalar bile onların iktidar mücadeleşine yönelik siyasi faaliyet yapmalarına izin verilmeyez. Böyle durumlarda faşizme karşı mücadelenin şu veya bu yoldan kazanılması halinde sol partiler, burjuva partilerle birlikte yasalaçaklar. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi işgal altındaki Avrupa ülkelerinde durum böyledi ve işgalden kurtulan ülkelerde yasaklı olan, yeralına itilmiş tüm partiler, komünist partiler dahil hep birlikte yasallaştılar. Bu ülkelerin çoğunda içi-sıfı partilerinin de içinde yer aldığı koalisyon hükümetleri kuruldu. Bu süreç boyunca ülkelerin bir bölümünde burjuva demokrasisine, diğer bir bölümünde de halkın demokrasilerine geçildi. Daha yakın geçmişte Yunanistan'da albaylar cuntasının devrilmesinden, Portekiz de Salazar fasizminin alt edilmesinden ve İspanya'da Frankizme son verilmesinden sonra sonuç olarak burjuva demokrasilerine geçildi ve bu ülkelerdeki sol partiler, burjuva partileriyle birlikte yasal siyaset sahnesinde yerlerini aldılar. Yine benzeri örnekler, daha yakın geçmişte bir kısım Latin Amerika ülkelerinde yaşandı.

İncir yaprağı

Türkiye'nin mevcut manzarası, bütün bu örneklerle kıyasla bir hayli farklı. 12 Eylül sonrasında oluşturulan otoriter rejim, özünde **kökli** bir değişikliğe uğramaksızın varlığını sürdürür. Ne ki bu rejim değişik nedenlerle, "parlamenten demokrasi incir yaprağı"yla esas kimliğini kamufla etmek iltiyanı duyar. Bunun için bir kısım siyasi partiler kurulabiliyor, antodemokratik de olsa seçmeler yapılmıyor, parlamento oluşuyor ve se-

cimle işbaşına gelmiş bir yönetim varmış izlenimi verilmeye çalışıyor. Dolayısıyla mevcut şartlarda dahi yasal siyaset, bizi hizmet partiler aracılığıyla iyi kötü yapılabiliyor. Türkiye'de genel çerçevesiyle demokrasi yok ama sınırlı da olsa parti siyaset yapma, seçimlere katılma hakkı var. "Sırrı da olsa" diyorum; çünkü solda yer alan bazı ideolojilerin örgütlenme ve seçimlerde temsil edilme hakları yasaklanmış durumda.

Bu durumda "klasik yol"dan yasallaşma hakkını elde etmeye beklemek, **uzunca bir süre** yasal siyaset sahnesinin imkânlarından yararlanmamayı göze almak olur. Çünkü, demokrasi bir bütündür ve görüyoruz, demokratik hak ve özgürlükler uğruna yürütülen mücadelenin tempusu, demokrasi güçlerinin çapı ve etkinlikleri, yiğinlarla mücadeleye duydukları ilgi, oturter rejimden bugünden yarına kurtulacağımıza işaret etmiyor. Oyleyse günümüz Türkiye'sinde solcuların yasal siyaset sahnesini kullanmalarının mümkün tek yolu var: **Yasal bir parti oluşturmak.**

Kaldı ki, yasal bir parti oluşturmakla yasa çökmek birbirileyle çelişmez; bunlardan biri, diğerinin karşıtı olarak görülemez. Aksine yasal parti yasallaşma sürecine hız katar, yasallaşmayı çabuklaştırır. Çünkü yasal partinin günümüz şartlarında acil hedefi, demokratik hak ve özgürlüklerin savunulması ve toplumda geçerli kılınması olacaktır. Yasal partinin varlığı ve faaliyeti demokrasi mücadelene ivme kazandıracaktır. Yasal parti emekçi yiğinlara hitap etmeyi, onlar için cüzibe merkezi olmayı başarabildiği ölçüde -ki bunun için objektif şartlar bir hayli elverişlidir- toplumdaki demokratlaşma eğilimi de ağırlık kazanacaktır; örneğin sosyal

demokratlar, kitlenin demokratik özlemlerine cevap vermekle solcuların çok da gerisine düşmemek güdüsyle daha bir hareketleneceklerdir. Böylece oturter rejimin ömrü daha kısalacak, demokratik hak ve özgürlüklerin bir bütün olarak kazanılması, bu kapsamda yasallaşma hakkının da elde edilmesi daha yakınılaşacaktır. Şayet yasala çıkma günümüz dünyasında demokrasının olup olmadığından ötürülerinden biri ise, demokratik hak ve özgürlükler genel çerçevesiyle kazanılmadığı müddetçe yasala çıkmak da bir umut olmaktadır ileriye gidemeye. Amacımız "umut"'u olabildigince kısa sürede gerçekleştirmek ise, yasal parti bunun başlıca manivelalarından birisidir.

"İkame" sorunu

Yasal parti, yasala çıkmak hedefini güden mevcut sol partileri "ikame" eder mi?

Edecek olsayı mesele üzerinde bunca kafa patlatmanın arlamı kalmazdı. Çünkü "ikame"nin gerçekleşebilmesi için bugün Türkiye'de iyi kötü işleyen bir burjuva demokrasisinin olması gereklidir. Oysa bütün mesele mevcut dönemin demokrasi olmamasından kaynaklanıyor.

"İkame"nin söz konusu edilebilmesi için her şeyden önce demokrasiye geçilmesi şart. Tabii bu kadar yetmez. Bir de yasal partinin mücadele sürecinde ideolojik, siyasi ve örgütSEL doğrultuda nasıl halli hamur olacağı, ne gibi bir gelişme göstereceği sorunu var. Bana kahsa bütün hanları şimdiden uzun uzun irdelemenin faydası yok. Çünkü sosyal gelişmeyi etkileyen binbir faktör var ve henüz yasal parti için başlangıç adımı dahi atılmış değil.

gil. Ama kendi adıma şu kadarını söyleyebilirim. Yasal parti mücadele sürecinde ideolojik, siyasi ve örgütSEL olarak bir işçi sınıfı partisine evrimleştiği, her şart altında her tür mücadele verebilecek yeteneğe kavuştuğu, işçilerin, emekçilerin içinde kökleşip yükselsel destek sağladığı takdirde "ikame" filen gerçekleşmiş olur. Ve bir işçi sınıfı devrimci de bundan olsa sevinç ve mutluluk duyar.

Tabii bu soylediklerim meseleye ilişkin en genel yaklaşım. Aslında sorun bir hayli karmaşık ve iş başa düzüğünde çözmemiz gereken içtihatlı problemlerle karşı karşıya kalacağımız şimdiden belli.

Her şeyden önce yasal partinin günümüzde ne gibi bir ihtiyaca cevap vereceği, toplumsal işlevinin ne olacağı soruların tartışmak gereklidir. Tartışmak gereklidir, çünkü yasal parti sol hareket içinde yer alan ve böyle bir partide ilgi duyanların ortak sorunu. Şayet sol içinde her bakımdan temayüz etmiş, yükselsel desteği ve saygınlığa sahip -örneğin Portekiz ya da Yunanistan örneklerinde olduğu gibi- bir "merkez" olsayı işimiz çok zor olmayı bilirdi; böylesi bir "merkez" neyin nasıl yapılması gerektiğini belirlenmesinde genel bir onay kazanabilirdi.

Ne ki Türkiye solunda durum böyle değil. Ama bu da bizim özgürlüğümüz. Oyleyse bulacağımız çözüm de özgür, belki de **unique** olacak, örnek alabileceğimiz bir başka uygulama yok, en azından ben böylesini hatırlıyorum. Dolayısıyla sorunu çözmek için olana yaraticılığımı ve yapışığımı seferber etmek gerekiyor.

Yeri gelmişken hemen bir parantez açıymam. Meseleyi bu kadar zora kosmadan "çözmeğ" de mümkün. Herkes nasıl bir yasal parti istiyorsa kendisi başına işini görür, "olur biter". Hiç kimse ni de başı ağrımaz! Böyle, yanı herkesin bu sefer yasada kendi dikkamı yapması, olmasına pekala "olur" da, kesinlikle altını çiziyorum ki, olmasıyla birlikte **biter**.

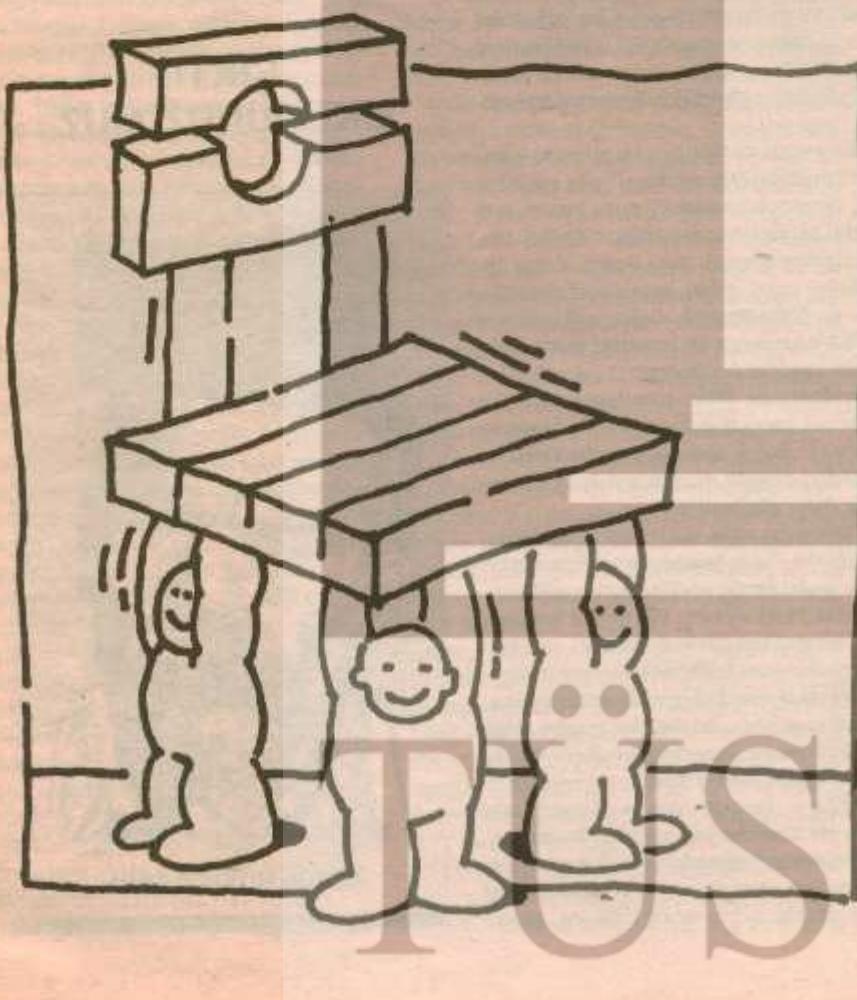
Yasal parti ne işe yarar?

Evet, her şeyden önce yasal partinin ne işe yarayacağını tartışmamız gereklidir. Vesilesi çoktan dile getirdiğim görüşümü kısaca hatırlatmak istiyorum.

Solda yer alanların günümüzdeki en acil hedefi 12 Eylül rejiminin son bulması. Şu anda yiğinlar için kısmen hukuki, hemen tümüyle tıffen yasaklı olan demokratik hak ve özgürlüklerin kazanılması ve topluma mal edilmesi hemen hepimiz için tayin edici önemde sahiptir. Böyle bir hedef uğruna mücadelein rasyoneli, güçleri birleştirmeyi gerektiriyor. İşbirliğinin yasal platformdaki en makul çözümü ise yasal bir sol parti olarak somutlanıyor. Partinin sol karakterli olması zorunlu. Hem sosyal demokratlardan kendini ayırt etmesi için - aksi halde hikmet-i vücutu sorgulamış- hem de demokrasi mücadeleşini sosyalizm hedefine bağlı olarak sürdürmesi ve böylece işçiler, emekçiler için eziye merkezi haline gelebilmesi için.

Oyleyse önerdiğim bir "cephe partisi" mi? ►►

Yasal bir parti oluşturmakla yasala çıkmak birbiriyle çelişmez; bunlardan biri, diğerinin karşıtı olarak görülemez. Aksine yasal parti yasallaşma sürecine hız katar.

Hem öyle hem değil. Anlayış açısından bu partiye bir tür cephe partisi olarak bakılabilir. Bunun da somutu, böyle bir partinin oluşumunda yer alan herkesin birbirine karşı anlayışlı, hoşgörülü, uzlaşmacı davranışları, herkesin kendi özgül görüşlerini muhafaza ederken, ortak hedefler çerçevesinde yapıcı ve olumlu bir tutum izlemesidir. Ancak umutmalıyım ki, bir nesne ne işe odur, yasal parti de **kendi başına, bagumsuz bir parti olmak** zorundadır. Bir başka deyişle bu parti onu oluşturulanların ortak bölenleri esasında yapılanır, ama sentez sonuçta kendi özgürlüğünü kazanır, kendi başına bir **sahsiyet** olur, emekçi karakterli bir parti nasıl işlerse öyle işler.

Bu önerim pek çoklarımı "ütopik" gelebilir. Büyük burjuvazının her bakımdan merkezleşmiş acımasız gücü karşısında, küçük dükkanlarını yaşamak için birbirleriyle rehber eden "esnaların" ömrü tüketmeleri "realistik" ise ben "ütopist" olmayı tercih ederim. Tercih ederim de, önerdiğimde, son derece realist olduğunun anlaşılabilmesi umudunu da yitirmem. Hem de, yasal partinin, soldaki kimi suni ayrıklıkların giderilmesine, işçi sınıfı devrimcilerinin bütünlüklemeğine hizmet edecek çok uygun bir platform, bir organizma oluşturacağı inancını koruyarak.

Kaldı ki, bir önerinin "ütopik" mı, yoksa "realist" mi olduğunun kışkırtıcı onun sınınamasıdır. Tabii bundan, "önerdiğim yasal partiyi kurulum, tutarsa öneri realisttir, tutmazsa onun ütopik olduğu anlaşıllı" anlamları çıkmaz. Toplum, en geniş anlamında hayatın laboratuvarıdır ama her akla gelinen denemmesini de kaldırırmaz; önerdiğim yasal parti bir proje. Hem oldukça ham ve dala taslağ halinde. Once bu "proje"nin geliştirilmesi ve detaylandırılması gerekiyor. Bunun da yolu "yasal parti"nın, ona ilgi duyanlar tarafından tartışılmamasından, görüş alışverişiinden geçiyor. Şu aşamada yasal parti projesinin sınınamasından kaçınım bu.

Yasal partiye ilişkin çeşitli görüşler iteri sürüldü. Bunların bir bölümünün üzerinden bir iki yıl varan uzun süreler geçti. Değişen şartlarda muhtemelen bazıları da konuya ilişkin görüşlerini geliştirdiler. Öyleyse yasal parti konusunu canlandırmak, tartışmaları güncelleştirmek gerekiyor. Üstelik ayrıntılarına dek olgunlaştırılmış bir projeyle yola çıkılmak isteniyorsa, tartışmaya, ona ilgi duyan herkesi katmanın yolunu bulmak lazım.

Çağrıyı kim yapmalı?

Yasal parti konusuna ilgi duyan binlerce kişinin tartışmaya katılması nasıl sağlanır?

Bunun en makul yolu, tartışmaları **organize etmek**, **sistemleştirmektir**. Sonularsam, "birilerinin" çıkış "Ey solcular! Bize yasal bir parti lazım. Böyle bir partinin önce projesini, sonra kendisini elbirligi ile oluşturmak için sizler tartışmaya, görüş alışverişine çağrıyoruz" demeleri gerekiyor. Böylece yasal parti girişiminin, ilk ağızda tartışmaların organize

edilmesinin birinci adımı atılmış olur.

Boylesi bir çağrıyı kimler yapmalı ki, maksat hasıl olsun, yani yasal partiyi ilgi duyan herkesin tartışmaya katılabilmesi sağlanır? Bu noktada Türkiye solunun özgül konumunu iyi değerlendirmek gerekiyor. En makbul yasal bir partiye ilgi duyan eğilimlerin toplamını temsil eden bir bileşimin çağrıyı yapması ve tartışmaları sistemleştirmeye başlaması olabilir. Ancak yasal partiyi ilişkin farklı görüşler, sezebildiğim kadariyla bu tür bir çıkış zorlaştırmıyor. Ve bu zorluğun aşılması, bana göre, **solcu aydınlarım kritik bir önemde ve konuma sahipler**.

"Solcu aydınlar" deyişimle, şu anda soldaki herhangi bir eğilime angaj olmayan, solcuların saygılığını kazanmış, toplumca tanınan ve bilinen **şahsiyetleri** kastediyorum. Yasal parti tartışmalarına ilişkin çağrıının solcu aydınlar tarafından yapılması sayılmacak kadar çok fayda var. Yine de ben savayım.

Boylesi, birleştirici, solda yer alan herkese hitap eden bir başlangıç adımı olacak. Yasal partiyi ilgi duyan kim varsa bu tür bir çağrıyı sıcak karşılayacak, tartışmalara katılmak istekli olacak.

Solcu aydınların çağrı, kamuoyunun da ilgisini çekecek. Basın olayla ilgilenecek ve gelişmeleri izleyecek. Dolayısıyla yasal parti konusu hayatı kazanacak, kamuoyunun, ülkemizin meselelerinden birisi haline gelecek.

Çağrının böyle yapılması, sola, sosyalizme sempati duyan, ama sol içinde herhangi bir eğilimi de yaşamayan işçilerde, emekçilerde, sol eğilimli kişilerde çok olumlu yanıklar uyandıracak. Girişim daha ilk adımda geniş bir kitlesine hitap edecek, dolayısıyla meselein en yaygın temelde tartışılması sağlanabilecek. Dahası -ve en önemlisi- geniş bir çalışanlar kitlesinin çağrıya duyarlığı ilgi, yasal partinin hızla kitleselleşeceğini, işçi ve emekçi yiğinlar tarafından sahiplenileceğini müjdesi olacak.

Solcu aydınlarla birlikte bu misyon, kimi kilerine "örgütüslüğe meyhiye" gibi gelebilir. Değil. Ortada bir anomali varsa bunun esas nedenini solun bölünmüşlüğüne ve dağınıklığına tepkide aramak daha doğru. Zaten öngordum çağrı -şayet başarılı olursa- bu teşhisini de doğrulayacak. Solcu aydınlarımız birlikte bir hareketin oluşmasında oynayacakları rolle kendi içlerinin de örgütü mücadelede yana olduklarıını filen kanıtlayacaklar. Ve böylece sol hareket çok değerli bir kazanım sağlayacak: Solcu aydınların yetenekleri ve kapasiteleri örgütlü mücadeleyi daha zenginleştirip daha güçlendirecek.

Bir kere daha altıncı çağrı: Önerdiğim, yasal partiyi ilişkin tartışmaların organize bir şekilde başlatılması ve sistematize edilmesidir. Solda yasal siyasete ilgi duyan herkesin boylesi bir girişime de ilgi duymasını, ona katkıda bulunmasını beklemek hepimizin hakkıdır. Yasal siyaset konusunda görüş ayrılıkları ne olursa olsun boylesi bir girişim, hem yasal örgütlenme önunecek engellerin kaldırılmasına çabuklaştırap demokrasi mücadele sine güç katar, hem de solun yasal siyaset sahnesinde yer almaması yakınlaştırır. Bu başlangıç adımlının atılması ne kadar gecikirse, solcuların yasal siyaset sahnesinde yasal partiyi ilişkin görüş ayrılıkları ne olursa

olsun- temsil edilmelerinin de en az o kadar gecikeceğinden hiç ama hiç kimseyin **şekki şüphesi** olmamalıdır.

Başlangıç adımlını atmalarını öngordum solcu aydınlarla gelince... İşim isim somutlamanaya gerek görmüyor, hem biz -ve cümle söyle- onları biliyoruz hem de onlar kendilerini. Ben eminim ki onlar bu adımı atmaya hazırlar. Yeter ki bizlerden, solculardan genel bir teşvik görstürler...

Bir de su var: Yasal parti tartışmalarına katılmakta tereddüt olanların ikna edilmeleri de, bir ölçüde yine aynı solcu aydınlarımıza düşüyor.

12 EYLÜL ve HUKUK HALİT ÇELENK

ÇIKTI OKUDUNUZ MU?

**GORKİ
ARAMIZDA**

BÜTÜN KİTAPÇILARDA

Korku, işkence, bilinç

Günümüzde işkence sistematik olarak kullanıldığına göre, bizlerin de onurumuzu, ruh ve beden sağlığını korumamız için ağrıyla başetme yöntemlerini öğrenmemiz gereklidir.

"*Basri bir gece yarısı girdi sipere
Bombardıman
Gökte yıldızdan çok mermi yanıyor
Kapandı yüzükoyun yere
Yundu gözlerini
Açıtı gözlerini ki sönüyor şafak
ve siperde kendinden başka canlı
adam yok
Basri alımmamıştı henüz
parçalanmış ölülere
Ve korku gibi kurnaz
Korku gibi cesur
Kaçıtı cepheden korkunun
yardımıyla
N. Hikmet*

Korku: gerçek ya da beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, yürek ve solunum hızlanması gibi belirtileri olan ya da daha karmaşık fizyolojik değişimelerle kendini gösteren duyu". (TDK Ruhbilim Terimleri Sözlüğü).

Korkunun insanda iki türü olduğu söylenilir: 1. İçgündüsel, bilincsiz, 2. Bilinçli, deneyimi. İçgündüsel korku, canlı yaşamı tehdit eden uyarularından korumak içi doğuştan varolan ve kalıtsal ozlu bir duygudur. Tehlike ve tehdit kalklığında korkunun bu türü de kaybolur. Başka bir deyişle korkunun bu şekili bir savunmadır, hayvansal bir tepkendir.

İnsanın başına dert olan bilinci korkudur. Bu korku öğrenilebilen bir duygudur. Ve de asıl önemli yaşandırmadan da söylence ve aktarımla kişi de yaşatılmasına. Örneğin, bir kişi dış hekimine hiç gitmemiş bile de olsa anlatılanlardan dışçılık olayının ağrı verici olduğunu belliğinden dışçı koltunu oturmaktan korkar.

Korku öğrenilebilen bir duyu olduğu kadar birçok bekleyişle de iltisi olan ve bekleyişe göre kullanılabilen bir duygudur da. Örneğin, 2. Dünya Savaşı'nda ağır yaralanan erlerin bir kısmı savaştan kurtulmuş olmanın sevinciyle ağrı duymadılar. Ayrıca, korku savaştan kaçabilmenin bir nedeni olabileceğini için savaş nevrozları oluştu ve böylesel korku pekişti. Nitelikle 2. Dünya Savaşı'nda ve özellikle Vietnam'da savaş nevrozları ABD ordusunun başına büyük sorunlar açtı.

İşkence korkusu da çoğunlukla yaşananların korkutuculuğundan çok anlatılanların dehşetine dayalı yaşamamış bir belleğin ürünüdür. "İşkence kurbanı" deyişi bile bu dehşet imajının bir ifadesidir. İşkenceyle karşı karşıya gelen kişi önceden bu korkuya zaten tanışmış ve hazırlanmıştır. Belki de kasasında binlerce defa "İşkencede ne yapanım?" sorusuna yanıt arayarak korkuyu pekiştirmiştir. İşkencede ağrı uyarısı iste bu noktada bilinç barajını kırarak korkuyu su yüzüne çıkarmayı amaçlar. Ağrı uyarma, tarih boyunca işkencede ana yön-

tem olarak kullanıldı. Bugün de tüm dünyada ağrı işkencenin temelini oluşturuyor. Manevi yani psikolojik denen yöntemler ve ilaçlar bilinci bulandırdıklarından istenilen sonucu vermiyorlar. Bilindiği gibi işkencenin temel amacı "ittifat ve ikrar" in sağlanmasıdır. Gerçekçe uysun ya da uymasın bu ittifatın elde edilmesinde ve daha sonrası olsı dirençleri kırmak için gerekli korkuyu pekiştirmede, bilincin açık olması gereklidir. Ağrı bilinci ve ulyanıklık halini etkilemediğinden -ilek gibi görünse dehâlâ en râjbet edilen işkence yöntemi oluyor. Ancak eskiden farkı bugün ağrı vermede kullanılan yöntemler daha ince ve iz bırakmamış cinsten.

Ağrı-korku pekişmesi bir dizi nörofizyolojik, biyokimyasal ve psikolojik süreci izleyerek bilinç düzeyinde etkili olur. Ağrı duyunumu azaltan ve artıran biyokimyasal maddeler mücadelesini sonuçta yine bilincin o andaki konumunu belirler. Örneğin, umutsuzluk ve yığınıkla birlikte giden ağrı ve korku pekişmesinde ağının etkisini azaltıcı bilinen endorfin ve noradrenalin gibi biyokimyasal maddeler bedende azalırken, korkuyu yenmeyi başarmışlar da bu maddeler artar ve dolayısıyla ağrı azalır. Başka bir deyişle bu maddeler bir tür morfin gibi etki ederek ağrı ve korkuyu azaltırlar. Yani bilincin gerektiginde kendi morfinini (ağrı kesicisini) kendi üretir.

Korku öğrenilebilen bir duyu olduğuna göre, korkuya başa çıkma da öğrenilebilir. Savaş gibi tehlike durumlarında karşı karşıya gelenlerde, eğer savaşa nelerin olup olmadığı ve en önemli amacın ne olduğu gösterilebilirse korku duygusunu azaltıcı gözlemlendi. Örneğin, elektrik şoku na tabi tutulan deneklerde, ağrı verici uyarının önceden haberli verilmesi halinde ağrı duyunumun ve korkunun azlığı görüldü. Ağrıdan kaçma şansı ve olanağı verilen deneklerde, bu şansı elinden alınmış, ancak ağrı ile başa çıkmaya önceden alıştırılmış olanlara orantı korku duygusu çok daha yoğun olmaktadır. Ayrıca biyokimyasal olarak da korkan grupta korkuya oranla önemli farklılıklar elde edilmiştir; ağrı ve korkuya başetmeye alışmamış, dolayısıyla ağrı ve korkuya yoğun olarak duyan grupta kanda ağrı giderici ve azaltıcı olarak bilinen noradrenalin ve endorfin gibi doğal analjezikler azalırken, ağrı ve korkuya mücadeleyi öğrenmiş olanlarda bu maddeler artmaktadır.

Kısaca, korku ve ağrıla başa çıkılabilir. Bütünsef olarak korkuya karşı aşın duyarlı olunmadıkça, bu başa çıkışta iki önemli noktanın göz önünde tutulması gerek: 1. Korku yaratın nedenin amacının çok iyi bilinmesi ya da bilincin bu afanda berrakaşması, 2. Kişiin önceden ağrı ve korku yaratın deneyimle karşı karşıya gelmesi. Yani ağrı ve korkuya karşı duyarsızlaşması.

Günümüzde işkence sistematik ve örgütlü bir yöntemler olarak kullanıldığına göre, bizlerin de onurumuzu, ruhsal ve bedensel sağlığını korumamız

KAYNAKLAR

- Miller, N.E.: Application of learning and biofeedback to psychiatry and medicine, in "Comprehensive textbook of psychiatry" The Williams & Wilkins Comp., Baltimore, 1976, 349.
- Hançerlioğlu, O.: Ruhbilim Sözlüğü. Remzi Kitabevi, 1988.

Torununa "Mektuplar"ı Türkiye'de toplatılan Prof.Dr.Jürgen Kuczynski:

"PERESTROYKAYA İHTİYACIMIZ VAR"

Kendi hatalarımızı eleştirmemiz düşmandan çok daha fazla bize yardımcıdır. Bu yüzden sosyalizm fikrine sadık kaldığınız sürece hiçbir sınır görmüyorum.

Prof. Dr. Jürgen Kuczynski ile büyleşiyi yapmak üzere söyleşigimizde konuşmadan, çeşitli ülkelerde büyük ilgiyle karşılanan ve dilimize "Torunuma Mektuplar" başlığıyla çevrilen kitabı üzerinde şıklıklaştırmayı düşünmüştük. Ne ki, kendi deyişiyle "sadece 100 kadar kitap ya da kahinca broşür" olan 3000 civarında yapıta sahip Prof. Kuczynski daha önce yaşamadığı bir durumla karşılaşmış: De Yayınevi'nce yayınlanan "Torunuma Mektuplar"ı hakkında toplatılma kararı verildi. Bu durumda söyleşimiz -su anda toplatılmış olan- kitabı tizende değil, güncel gelişmeler üzerinde yoğunlaştı.

Prof. Dr. Kuczynski konuğu olduğumuz söyleşide, sorularımızı, zaman zaman nesli vurgulamalarını da katarak, söyle cevaplandırdı:

► Sosyalizmin "esasen avukata ihtiyacı bulunmadığı"nı ve sosyalizmin inşasının "uyumlu, kesintisiz, gülük gülistanhk bir süreç" olmadığını vurguladınız hep. Reel sosyalizmin mevcut durumu üzerine ne düşünüyorsunuz?

Once sunu söyleyeyim: Kapitalizmle kıyaslacak olsak, sosyalizm doğal olarak epeyce üstünlüğe sahip. Bizde issızlık yok, kendi ülkemden söz ediyorum, aç, sefil yaşamak durumunda kalan ya da nezih barınma koşullarına sahip olmayan yok. Büyüktür konut programımız var, vs. Ama olsa istedigimizle karşılaşığınızda, durum çok iyi değil. Herkesin yeteri yiyeceği var ama tercih imkanı kapitalizmden çok daha az. Elbette kapitalizmde, Amerika'da nüfusun % 10-15'i malların çeşitliliğinden yararlanamıyor, ama nüfusun büyük çoğunluğu için bu çeşitlilik mevcut. Şöylediyebiliriz, çok enteresan bir celişki var: Bizde mal çeşitliliği bakımından tercih imkanı kit ve herkes yeterli yaşama koşullarına sahip.

Diğer ülkelerde, Mazaristan'da, Polonya'da, Romanya'da daha fazla güçlükler var. Bizim çok sayıda göçlüğümüz var ve yine de dünyada en iyi yönetilen sosyalist ülkeyiz! Bu durum belirli bir tatmin duygusuna yol açıyor ki, bu sağlıksız bir tutum. Tabii üst mevkidekiler arasında beliren tatmin duygusundan söz ediyorum, halktan değil!

► Perestroyka hakkında ne düşünüyorsunuz? Perestroyka, Partinin yönetiminin aksine, fakat üyelerine aksi gelmeyecek bir düşünceyle çok önem veriyorum! Samimi konuşmak gereklse son üç yıldan önce bizim dış politikamız Sovyetler Birliği'ninkinden daha iyidi. Mesela bizim Çin'le partiden partie ilişkilerimiz vardır, Sovyet Birliği'ninse sadece devletten devlete oldu.

Bence kapitalist ülkelerdeki teknik düzeyin üstünlüğüne bakarak daha yüksek üretkenlik için çaba göstermek gerekligini biz Sovyetler Birliği'nden önce, çok daha önce kavrardık. Ama Parti hayatı ve toplum hayatının normları açısından, Leninist normlar açısından bakarsanız Sovyetler Birliği'nden çok gerideyiz. Kanımcık bu çok ciddi bir şey. Ama, bakın, neredeyse altmış yıllık parti yaşamımda ilk defa, pek çok toplantıda bu sorunlar üzerinde Parti yönetiminin bir mütahhalci olmadan tümüyle açık konuşuluyor. Bu merak uyandıran, benim için sevkalade bir şey: Sovyetler Birliği'nde ne olup bittiğe ve bunun bizim açısından önemini konuşunda Parti yönetimi ile aynı görünüşe olmayı, bundan tamamen açık olarak söz edebilmek! Benim konumunda bulunan, pek de genç olmayan, başka yaşı yoldaşlar da var. Ama top-

lantılarda görüyoruz, gençliğimiz Sovyetler Birliği'nde olan-biten konuşunda çok coşku ve bu bana -gördüğünüz gibi çok yaşlım- kendi gençliğimi, 20'lerin Sovyetler Birliği'ni hatırlatıyor. Lenin'in zamanını ve onun büyük yandaşlarını. Şimdi 1980'lerin sonlarında insana gençliğinin böylesine hatırlatılması çok ilginç.

► Söylediklerinizden şu sonuca varabilir miyiz: Demokratik Almanya'nın da mı perestroyka ihtiyacı var?

Kesinlikle. Perestroyka ihtiyacı var. Esasen de Parti ve toplum hayatının Leninist normları ilgilidir.

► Peki perestroykanın geleceği neye bağlı? Örneğin demokratizasyon...

Demokratizasyon ve açıklık, içtenlik, halka güven duyma ve Lenin'in önem verdiği bütün her şey. Açıklığın, eleştirinin de neden sınırları olsun ki? Komintern 3. Kongresi'nde Lenin "düşmanına yardımcı olur diye yaptığımız yanılışları eleştirmeyeuler, devrimci değildir" diyor. Kendi hatalarımızı eleştirmemiz düşmandan çok daha fazla bize yardımcıdır. Bu yüzden sosyalizm fikrine sadık kaldığınız sürece hiçbir sınır görmüyorum.

► Buradan pluralizm kavramına geçmek istiyorum...

İlkin, bizim ülkemde parti pluralizmi var. Bizde Hristiyan parti, köylü partisi, esas olarak zanaatçıları biraraya getiren bir parti ve bizim sosyalist partimiz var. Bana kahrsız tek bir parti de olabilir, birkaç parti de. Ben bizim koşullarımızdan memnunum ve eminim Sovyetler Birliği de bir partinin olduğu kendi koşullarından memnundur. Fikirler açısından ele alındığında ise bu, pluralizmin tanımıyla ilgili bir sorun. Belirli meselerin nasıl üstesinden gelinileceği konusunda çok farklı düşünceler elbette olmalıdır. Ama sosyalizmin temel fikirleri konusunda, mesela üretim araçlarının toplumsallaştırılması ve benzeri, bir pluralizm olamaz.

► Siz sosyalizmde sadece "uyum içinde celişkiler" olduğunu görüşüne karşı çıkmışınız, antagonist olanlardan söz ediyorsunuz.

Doğru, doğru. Başlangıçta. Lenin celişkilerin her zaman olacağını ama antagonist celişkilerin kaybolacağını söylemişti. Ama bunlar henüz kaybolmadı, çünkü biz hâlâ sosyalizmin başlangıcındayız. Mesela sadece Gorbacov'un konuşmalarına bakın: Yönetme ile bürokrasi arasındaki zıtlık gerçekten antagonist bir celişkidir veya rüşvet ya da benzeri başka örnekler de oyle. Bunlar sentezle daha iyişini ortaya çıkaramayacak durumda, bu nedenle de taraflarından birinin yok edilmesi gereken antagonist celişkiler-

▼ Jürgen Kuczynski, 1904'te Elberfeld'de doğdu, Erlangen, Berlin ve Heidelberg

Üniversitelerinde felsefe, istatistik ve ekonomi politik öğrenimi gördü. 1926'da araştırma öğrencisi olarak

ABD'ye gitti. 1930'da

Almanya Komünist Partisi'ne (KPD) girdi.

Bugüne uzanan uzun yıllarda çeşitli bilimsel ve siyasi çalışmalarında bulundu. Toplumbilimleri alanındaki seçkin çalışmaları: sosyalist ve kapitalist ülkelerde saygın bir bilimedamı olarak tanınmasını getirdi. Britanya'daki Royal Statistical Society ve Sovyet Bilimler Akademisi gibi bilim kurumları öyleğine kabul edildi.

Uluslararası İktisat Tarihçileri Birliği başkan yardımcılığı yaptı. Uzun yıllar Demokratik Alman Cumhuriyeti Bilimler Akademisi İktisat Tarih Enstitüsü direktörlüğünde bulunan Prof.Dr.Kuczynski'ye

Berlin, Dresden ve Halle Üniversiteleri tarafından Fahri Doktorluk verildi.

dir. Ülkemde, bu fikrimde oldukça yalnızım, ama Sovyetler Birliği'nde, bu ülkede antagonist çelişkilerin var olduğunu söyleyen bir dizi şefeci ve Marksist eğitimci var. Bunlar bu görüşlerini Gorbacov zamanından önce de, Brejnev zamanında da söylemişlerdi.

► Sosyalist ülkelerden daha genele, dünyaya gelmem istersemiz. İnsanlığın tamamını ilgilendiren sorunlara ortak bir yaklaşım bulma perspektifinin günümüz dünyasında somutlaşmasına, yansımalarına değinebilir miyiz?

Lenin bir zamanlar, sınıfların çıkarlarına basın gelen sosyal problemlerin olduğunu söylemiştir. Mesela barış, global çıkarları ilgilendiren problemlerden bir tanesi. Ekolojik problem sınıf çıkarlarına bakılmaksızın çözümlemesi gereken problemler arasında. Şuanda gerçek: Barış sosyalist ülkelerdeki nüfusun % 100'unun, kapitalist ülkelerdeki de, diyledim, % 90'unun çıkarına.

Güney Afrika'daki gibi iç çatışmaları elbette olacak. Bu bambaşa bir şey. Bu çatışmalar olmak zorunda. Başka ülkelerde müdahale etmek ile bir ülke sınırları içindeki iç çatışma ayrı şeyler, bunu ayırtetmek gerektir.

İdeolojik alanda ise söyle bir güçlük var: Bizim ülkemizde politik ve ideolojik meseleleri birbirinden ayırmak gerekir deniyor, yanı yönetim böyle diyor. Bu tamamen anlaşılmaz. Marx'a göre politik problemler de tipki diğer meseleler gibi ideolojiktir.

Sunu her zaman söylüyorum: Global sorunlar kapsamının dışında, her zaman suren bir ideolojik mücadele var. Bu mücadele hep devam ediyor.

Global sorunlardan söz ederken, silahsızlanma üzerine size şu ilginç öyküyü de aktarayım: Yirmibes yıl kadar önce çok ileriçi factat burjuva Alman iktisatçı Fritz Bade, çoğu iktisatçı olmak üzere kapitalist ve sosyalist ülkelerden yirmibes kadar insanı biraraya getirdi. Toplantıda ABD'den Leontief vb. gibi seckin iktisatçılar vardı. Toplantıya katılan herkes barış meselesiyle sınımları içindeydi. Ama kapitalist ülkelerden gelenler bize şunu söyleyordular: "Siz sosyalist ülkelerde silah sanayiini barışı amaçları üretime dönüştürmek konusunda çok daha fazla kolaylıklarla, zahmetli bir konuma sahipsiniz". Sovyet delegeleri ise karşılaşabilecekleri güçlükleri anlatma konusunda ellerinden geleni yapıtları Sovyet yolda söyle demişti: "Bir generali bir kolhoz başkanını dönüştürmenin gücüğünü hayal edebiliyor musunuz?"

► Kapitalizmin silahlılaşma yaşayıp yaşayamayacağı üzerine çalışığımızı okumuştum. Emperyalizm militarizmde ya da neokolonyalizmde vazgeçebilir mi?

Hayır. Elbette vazgeçmez. Mesele şu: ABD'de silahsızlanma konusunda neden bir tavır değişikliği oldu? Çünkü ABD sivil endüstriyel tüketimi oylece kaybettii ki, Batı Avrupa yüz yıldır ilk defa ABD'yle arayı kapatmış. Silahsızlanma meselesiyle ilgilenen tekellerin olmasından dolaydı. Ama her tekel kendi özgürlüğünün üretimine ya da savaşmaya hükmetmek ister. Dolayısıyla neo-kolonyalizmi tekelci kapitalizmin tabiatında vardır; tipki savaşın da önceden tabiatında var olduğu gibi. Ama simdi, herkes birlikte yok olacağa, savaş bir çözüm olmaktan çekiyor. ABD'nin bir nükleer savastan muzaffer olabileceğini düşünün bir kişi, insanlar kuşkusuz var. Ama sivil tekeller bugün kârlarını ve dünyadaki konumlarını öne çıkarıyorlar, ABD egemen sınıfları arasındaki bu silahsızlanma destegine sahip oluşumuzun nedeni burada. Ama tekelci kapitalizmin diğer bilenleri ortadan kaybolmayıcaktır. Kaybolmaları için neden yok. Sivil tekeller de en az silah tekelleri kadar neo-kolonyalizmle ilgiliidirler. ■

Gündem: Demokratikleşme

Türkiye'de 1987 seçimleri ile seçim desteğini yeniden sağlamış taze bir iktidardan ortaya çıkmayıcağı az çok tahmin edilebilirdi. İyi "ayarlanmış" bir seçim sistemi, fakat bastırılan bölünmüş bir muhalefet ve açılan para müsilâlarının sağladığı ekonomik büyümeye, mecliste neredeyse üçte ikinci çoğunluğa sahip bir iktidar çıktı ortaya, ama bu iktidardan "yenilenmiş" bir seçim destegine dayanmadığı da hemen görüldü. Seçim sonuçlarının belli olduğu andan itibaren Türkiye'deki siyasal sistemin "Aşıl Topuğu" belirlenmiş, bir "meşruiyet" bunalımı boyutu gündeme gelmişti. Çünkü seçimlerin yalnızca % 36'sı ANAP a oy vermiş. Eğer "rûzgârlar" arkadan esiyor olsaydı, bu çok da önemli sayılılmazdı. Ama daha seçim sonuçları belli olmadan başlayan zamlar ve önlüğe geleni ezip geçen hayat pahalılığındaki hızlı artış - eihak basının da desteğiyle - iktidarın balonunu patlatıverdi. Buna bir de meclis içi muhalefetin "eski dönem" in muhalefetten farklılığını eklemek gerek. Seçim sisteminin "inceleme" olan muhalefet bunu dengelemek için "seri" olmak zorundaydı. Öyle de oldu. Daha TBMM'nin açıldığı ilk gün devlet başkanının konuşmasını protesto eden muhalefet, siyasal gündemde eğemen oluyordu. Böylelikle parlamenter poğulluğun her şey demek olmadığını anlaşıldı. Türkiye'de uzun yıllardır süregelen ekonomik ve siyasal bunalının erken seçime sona ermadiği, tersine devam ettiği ve edeceğii kısa sürede belli oldu. Bunalının ekonomik boyutu emeği ile geçinmeye çalışan herkesin malumu. Siyasetin birliği ise birbirini izleyen olaylar biçiminde gazete manşetlerini şenlendiriyor: "Vurulan" olay, "devlet protokolu sorunu", "MIT raporu/Uruç olayı" gibi hususlar ve tabii devlet başkanının sık sık "metin dışına" çıkan konuşmaları bunalmının "üst kademe"ler düzeyindeki yansımaları. Bunun yanı sıra "Kıbüçuk parti demokrasisi"nin sınırlarını zorlayan olaylar da var. Hapishaneler ve hapishanelere yakın olanların eylemleri, Kürt ve Kurtçe tartışması, Türk-İş'in "eylem" tehdiller/eylemleri, 1 Mayıs kutlamaları ve öğrenci olayları gibi olaylar bunlar arasında sayılabilir. Aşina bakılırsa bütün bunlar nisbeten istikrari bir rejimin çerçevesini zorlayıcı söylemlebilir. Ama mesleki su kişi, Türkiye "sağlam" bir ülke değil. Bu ülkede siyasal rejim ve kurumlardan tutun, eğemen ideolojiye ve değerler sistemeine kadar her şey dynak, daha doğrusu "yüzən-gezer" nitelik taşıyor. Türkiye'yi yönetenlerin ve yönetmek isteyenlerin kendilerine güvensizlik duymalarının ve her boyutta ve türde toplumsal olayın, dahası tartışmanın "muzır" ve "hassas" kabul edildi. "Tabu" laftırılması da belki bu "bilinçaltı" denilebilecek korkudan / szegidin kaynaklanıyor. Türkiye'de demokratikleşmeden korkusunun temelinde bu yatıyor. Öte yandan bu korku, her türden toplumsal grubun örgütlenip siyasal sistem içinde davranışlarını önceden kısıtlayıcı / engelleyici, potansiyeli ve amaçları belli güç merkezleri haline getirmeleri tıkkılarla karşı çıkmayan bir nedeni olarak, kendi kendini sürekli olarak beslemektedir. Rejim, bu türden her çabayı "kriminalize" ederek, kendi işleyişini bunalıma sokmaktadır. 1 Mayıs kutlamaları ve öğrenci olayları ile işçilerin konusunda gösterilerin tepki "kendi kriyani kendi yarat" eğiliminin bir yansımasıdır.

Öte yandan, her çeşit demokratik örgütlenme ve hareketliliğe karşı cıktığı ölçüde de, siyasal rejim, kendi kendini / meşruiyetini test etme olanağını da elinden kaçıyor demektir. Bu husus da, "ne yapacağı belli olmayan" toplumdan kuşku duyulmasının nedenlerinden biri oluyor. Somut bir örnek vermek gerekirse, 1982 Anayasası Türkiye'de % 92 oy çoğunluğuyla kabul edilmişdir ama, bir karşı kampanya yürütülmesinin yasaklanması olması, bu oyların ciddi bir toplumsal desteğin iladesi olarak kabul edilmesini de engellermiştir. Yine aynı şekilde, bugünkü siyasal iktidar, zaten doğru dürüst kurulamayan öğrenci derneklerini kapatmanın bir yolunu belki de bulacaktır ama, bu alanda demokratikleşmeden kaçış, bu kez 500 bin kişilik dinamik bir kitle ile diyalog kurma olanağından da vazgeçmek anlamına gelecektir.

Öte yandan ülkemizde bugün içi kitleden bir demokratikleşme talebinde söz etmek çok doğru değil. Bir kere kurulu düzenden yararlananların haliyle böyle bir isteği yok. Demokratikleşmenin içi gücü olması gereken / beklenen, cümlü kayboden taraflı olan emekçilerle yaşayanların bu yönde yaygın bir toplumsal baskı uyguladıklarını söylemek de kolay değil. Nedenlerini öğrenmek üzerine çok şey söyleyebilir ama, görünen köy Türkiye'de "depolitizasyon" denen olsun devam etti. Bu depolitizasyon herhalde yalnızca 12 Eylülün bir sonucu da değil. Çünkü hiçbir yönetim kendi geleceği konusunda karar almayı alışkan / niyetli bir toplumu böyle kisa bir süre içinde bu ölçüde pasifize edemez. Kendini sorguya gotürerek olan ve padişahın ihtiyatı, "ne olur ne olmaz" diyen İstanbul limanında beklettüğü gemide İstanbul "ahalisinin" kendisini kurtarmasını boşuna bekleyen Mithat Paşa'nın "mahzun"lu bugünkü Türkiye'ye çok mu yabancıdır?

Kendini sorgüne götürecek olan ve padişahın ihtiyatı İstanbul limanında beklettığı gemide İstanbul ahalisinin kendisini kurtarmasını bekleyen Mithat Paşa'nın "mahzun"lu bugünkü Türkiye'ye çok mu yabancı?

Öte yandan, her çeşit demokratik örgütlenme ve hareketliliğe karşı cıktığı ölçüde de, siyasal rejim, kendi

Uzaktaki bir dosta düşündürücü bir mektup

SOSYALİST DEVLET BAŞKANI FENA DEĞİL DE AMAN KENDİNİ FAŞİST RÜZGÂRLARDAN KORU!

Fransa'da seçim sandığından sosyalist Mitterrand çıktı ama eteğinde faşist Le Pen'in tüm tehlikelerini de birlikte sürükleymek...

Sarışın bir adam seyrediyorum, nicedir, Fransız televizyonlarında. Seçim oldu, 8 Mayıs günü. (Anneler Günü'ydü ya... Kimse anasını filan düşünmeyecekti hali kalmamıştı... Belki de tam tersine, birçok kişi olsa bitenler yerine, gerçekten anasını düşünmeyi tercih ederdi... bilmiyorum.) Sarışın, oldukça yaşlı sayılıcak, alt çenesi hafifçe onde, ağızı, konuşurken köprüyüormuş gibi görünen bu adamı, seçim sonuçları belli olduktan sonra da seyretilim. Fransız devlet başkanlığı seçimlerinin ikinci turu yapılmadan önce, tüm Fransız televizyon kanalları birkaç gün bu adamdan söz ettiler. Yalnızca Fransız değil, İngiliz, İtalyan, Avusturya, İspanyol ve hele Alman televizyonları, bu adam tarafından neredeyse işgal edildiler. Adam, o televizyonlara bir şey söylemek niyetinde değildi aslında. Ama Avrupa korkmuştu bu adamdan. Bu adam insanları korkutuyordu. Bu adam insanlara korkulu günleri anımsatıyordu.

Jean-Marie Le Pen
Marsilya gibi önemli bir kentte yüzde 35 oy aldı. Belki de ilk yerel seçimlerde eskiden "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" sloganının taşığı olan bu kente belediye başkanı olacak.

Ama, insanlara korkulu günleri anımsatan bu adama, demokrasinin taşığı, insanların ana kaynağını, "eşitlik", "özgürlük" sloganlarının ilk atıldığı ülke olmakla övünen Fransa halkının % 14.4'ü "devlet başkanı olabilir" demişti. Ne biçim isti bu? Bütün Avrupa soruluyordu: Nasıl oluyordu bu? Utanıyor muydu Fransızlar; bir zamanlar Avrupa'yı kasıp kavuran nazi ve faşist akımların 1980'lerin sonunda pişirip tekrar yedirilmesi için uğraşan bu adama nasıl oluyordu da bu kadar oy veriyorlardı? Alman basını ciyâklayıp duruyordu: "Bu oran bize de çıksayıdı, siz, Fransızlar üstümüze saldırır, 'Skandal!' diye haykırıldınız... Ya size ne demeli?"

Mitterrand, ikinci kez devlet başkanı seçildi aynı (gibi sanki) Fransız halkı tarafından. Ama, devlet başkanlığı seçiminin ikinci turun-

da alınan bu sonuç, birinci turunda alınan sonuçları unutturacak kadar önemli mi? Fransız tarihinde, ikinci kez devlet başkanı seçilen ikinci kişi Mitterrand. Daha önce Charles de Gaulle de iki kez seçilmiş, N'olur? İyi olur. "Ehven-i şer, yerlerin en kötüsüdür" demiş biri. İşte öylesine, iyi olur. Çünkü kötülerin arasında bundan daha kötü biri var. İşte o adam. Sarışın, çok konuşan, çok saldıran o adam.

Biliyorsun bu adam. Jean-Marie Le Pen'den söz ediyorum tabii. Fransız Ulusal Cephe'sinin lideri, azılıır, azılı faşist bu adam. Hani, bazen birincى kızgınıyla "faşistin biri" dersin ya... Öyle değil. Gerçekten faşist. Yaprağın rengi nasıl yesilse, bunun rengi de faşist.

Bu adam, "ahlâk", "aile", "Fransız milî şuur", "Fransız olmanın gururu", "güçlü Fransa", "yabancılardan arındırılmış Fransızlar" filan diyor. Bu adam, Güney Fransa'da imparatorluklar kurmak üzere Marsilya gibi hareketli, önemli bir kentin % 35'i bu adama oy veriyor. Bu adam, belki de (güçlü bir olasılık hatta) ilk belediye başkanlığı seçimlerinde, Ulusal Cephe'nin bir temsilcisini Marsilya belediye başkanı yapabilecek. Kafa derileri görünunceye kadar, iş numara traş olmuş, ellerinde "matrak" denen sopalarla herkese saldırmayı Fransızlık sayan, çoğu ya işsiz ya da esnafın alt kademeleinde

yerleşmiş bir sürü insan, yine ağız köpürerek seviyor bu adamı. Umutsuzlukları sonradan, kafaları pek az çalışan, kültür düzeyleri son derece düşük (ben söylemiyorum bunu). Seçim sonrası rakamları söyleyorum) bu insanlar, Le Pen önderliğinde Fransa'nın mucizeler yaratmasına inanıyorlar. Bu adam, sosyalist bir başka admanın devlet başkanı seçilişini, "Fransa'nın intihara karar verisi" olarak niteliyor. Bu adam birleşik sağ cepheye bile yüz vermeyecektir. Seçimler öncesinde yüzbinlerce kişi, birleşik sağ cephenin adayı Jacques Chirac ile sosyalist partinin adayı François Mitterrand arasında hangisini destekli-

◀ Mitterrand. Tekrar devlet başkanı oldu ama istikrar sağlayabilecek mi?

gini öğrenmek için, yağmur altında beklesirken, bu adam çıktı ve her ikisine de fazla yatırım yapmadan siksaklıyor konuyu. Yalnızca "Mitterrand'a sakın oy vermeyin diyor, o kadar. Bu adam, kendinden, peşinden sürükleyeceğii kitlelerden o kadar emin..."

İnsanlar dolasıyor Paris sokaklarında. Atlet fanilalarının üstüne kara deri ceketler giymiş, pazlarında dovmeler olan adamlar. İş saatlerinde bile görebiliyorsun bu adamları. Onda sekizi Le Pen'i seviyor. Hele içip azınlıkların, Musevilerin, Arapların anasına küfrederken daha çok seviyorlar. Hele bir karanlık köşede birini yakalayıp dövebilirlerse, Fransa'nın intikamını almuşcasına gururluyorlar, sevgileri artıyor...

Sosyalist bir Mitterrand yine devlet başkanı oldu Fransa'da. Gece yarıları açık olan kıyıbucak kafelerde elleri kollarıyla "ayıp" hareketler yaparak Mitterrand'a küfredenler, başlarında Le Pen ile bu sonuca ve ardından gelecek her türlü sonuca nasıl sabotaj hazırlayacaklarını tartışıyorlar şimdi. Sandıkta Mitterrand çıktı ama eteğinde Le Pen'in tüm tehlikelerini de birlikte sürükleyerek...

Fransa'da işsizlik, Avrupa ülkelerine göre rekor düzeyde: % 12... Fransa'da 450 bin kişi sokaklarda yaşıyor. İşsizlik ve evsizlik ve sosyal güvensizlik yüzünden... Fransa'da enflasyon tırmanıyor. Birçok iktisatçıya göre, Fransa'nın içinde bulunduğu ekonomik kriz, 1930'lardaki krizden daha ciddi, daha uzun, daha çözümsüz. İnsanlar, azılı bir tüketim toplumunun tüm saldırılmasına karşı çabalarda bilincsizce bir yol ararken, Le Pen, demokrasinin tüm ince deliklerinden sizerek bağıriyor: "Yabancı işçileri dışarı attı mı, herkese iş imkânı çıkacak... Fransızlar rahatlamalı... Fransızların ahlâkını da bütçesini de bozan bu yabancılar!"

Hünzür bir dergi, "Diktatörler nasıl ortaya çıkar?" diye bir konu uydurmış (!), nedense tam da Mitterrand'ın devlet başkanlığının belli olduğu hafta... Gel de, tüylerin ürpemasın, bu yazımı okuyunca.

Efendim, Hitler idareyi ele almadan tam beş yıl önce, 1928 yılında zavallı Nazi partisi seçimlerde yalnızca % 2,6 gibi bir oranda oy alabilmiş. 1929 ile 1932 arasında Almanya'da işsiz sayısı 2 milyon kişiden 6 milyon kişiye, Hitler'in partisinin oy oranı ise, % 2,6'dan % 36,8'e yükseldi. Mussolini'nin gelişmesi de çok farklı değil. Umutsuz, işsiz, aç insan arttıkça faşizm inanılmaz bir "gelişme" gösteriyor. Tabii bu arada, eğitim ve bilinç düzeyinin hesaba katılması şart... Yazında, Hitler'in ve Mussolini'nin "kendilerinden sonra gelebilecek azılı diktatörlere tavsiyeleri" de yer alıyor. "Kitle kadın gibidir" diyor Hitler. (Bu kadınlar da her yere burunlarını sokuyorlar!) Sonra devam ediyor: "Nasıl kadın aklı başında meselelere alırdırmaz ve duygularıyla davranışmak isterse, kitle de öyledir. Kitle de kadın gibi zayıfları ezmek, güçlülere boyun eğmek eğilimindedir. Kitleyi etkilemek isteyen birinin keşfetmesi gereken ilk şey, onun kalbinin hangi anahtarlar açıldıgıdır..." Ve ondan sonra da diyor ki: "Bilimsel bir olgunun anlatılması yerine, kitleyi coşturucu faşistik sözler ve gerçek bir hysteri yaratıcı sloganlar daha geçerlidir."

Demek istediğim şu ki, Fransa'da, bundan sonraki yedi yıl için bir sosyalist devlet baş-

◀ Altı Fransızdan biri bu adamı seçti. Le Pen, faşist fikirlerinin yanı sıra "mazbut" aile babası görüşü vermeye de çok dikkat ediyor.

◀ Marsilya Arapları istemiyor. Fransa'nın bu önemli kentinden Kuzey Afrikalı göçmenler de yaşıyor. Ama bir zamanlar "Özgürlik, eşitlik, kardeşlik" sloganının haykırıldığı ve adını onlu "Marseilles" marşına veren bu kente şimdi ırkçılık kol geziyor ve Le Pen % 35 oy alıyor.

▼ Le Pen kulağa küpe. Fransa'nın rıkiçi gençliği faşist liderle hayranlığını "Le Pen"li kopeker takarak da ifade ediyor.

kani var... Sosyalist bir başbakan seçti, sosyalistlerin ağırlıkta olduğu bir kabine kuruyor bu Başbakan. Oysa Fransız halkın altı kişisinden bir tanesi, yukarıda, Hitler'in dediği yöntemle, "Kitle" içgüdüsüyle Le Pen'i seviyor...

İyi ki geçmişte Hitler, Mussolini var, diye düşünüyorum. Ve yine diyorum ki kendi kendime, Le Pen'in en azlı düşmanı Hitler benzec. Hitler'den önce bir başka Hitler çıkmış olsaydı, Hitler acaba Hitler olabilir miydi? Bilmiyorum. Ve yine diyorum ki, o sıradaki Almanya ile şimdiki Fransa arasındaki sosyal paralelliklere karşın, belki geçmişte bir Hitler olduğu için Le Pen'in geleceği (kendine göre bir deyimle) "çok aydınlanık" olmaya bilir.

Yine de, sen sen ol, kendini faşist rüzgârlardan koru. Doğum yeri Fransa bile olsa, faşist faşist.

Arslan B. Kafaoğlu

Filistin'de gençlerin umudu:

“İNTİFADA!”

Üç Filistinli delikanlı, Adları Besim, Ahmed ve Arabi... Yaşıları 17-20 arasında...**Hiçbiri Araplar'ın İsrail önünde yenilgisini görmemiş...**

Tarihi iyi bilmenin ve tarihi sevmenin bir inceleme içi hem yararı var bir olaylar dizisinde, hem de handikapi. Filistin'de gençler ayaklandı: "Intifada". Bu kutsal deyimin Türkçeye karşılığı "Ayaklanma". Filistin'de olanlara bakanlar ve 1936 Filistin ayaklanmasından bu yana olup bitenleri bir tarih koleksiyoncusu titizliği ile değerlendirenler, olanları içeri sızlayıp ayaklananlar için kalpleri acı dolu izliyorlar. "Talihsiz Araplar!. Yine kırılaçaklar! Bu kaçınır!.."

Oysa bir de tarihi, tarih ve kitle bilincini kavrayıp da değerlendirenler olmalı. "Her olay" demeli, "birbirine benzese bile, aynı değildir". Gerçekten de her olay geçmişteki benzerine, ne kadar "benzer" de olsa aynı değildir. Ünlü Yunan filozofunun sözü ne ka-

dar doğru! Bir ırmağın aynı sularında iki kez yıkamama olağan yoktur. Tarih hiçbir zaman, birbirinin benzeri de olsa, aynı olayan doğurmaz.

Şimdi öümüzde yabancı bir dergide okuduklarımıza verdi bu esini. İşgal altındaki Filistin'de üç Filistinli delikanlı, Adları Besim, Ahmed ve Arabi. Yaşıları 17-20 arasında. Hiçbiri Araplar'ın Yahudiler önünde yenilgisini görmemiş. 1967'den sonra doğmuş her biri ve silah ile kurtuluş olacağma inanıyorlar. Silahları onların hem umudu hem de şerefi. Örgütlerinin adı "Intifada" -yani kalkışma, isyan...

Bundan önceki savaşmlarda Araplar yan güçlere, başka Arap ülkelerine, insanlığın sempatisine yani kendileri dışında aklı ne gelirse ona güvenirlerdi. Şimdi ise Filistinliler yalnız kendilerine güveniyorlar. Doğrusu çok acı bir dram yaşıyorlar. Silahsız, barutsuz ve mermisiz direniyorlar. Bir gazeteci söyle anlatıyor: "Ölüm hep oradır, hiç de affedici değil ve düşen her dost, savaş için ek bir itici güç sağlıyor: "Bir daha hiç kan olmasın diye" diyorlar. Her saldırgan şerefsizdir. Ama tarihte şerefsizlik rekoru herhalde silahsız, hatta sopaşız bir mağdur halkın üzerine bu kadar

rezilce yürüyen bu İsailliler'de. Bu saldırıyı yapanlar kadar, bu saldırırlara ve baskılara, bastırmalara karşı hiç ses çıkarmayan Arap liderleri de bu şerefsizliği paylaşıyorlar.

Bizim hükümetlerin biraz daha dolar koparmak için aşırı dostluk jestleri yaptıkları, halkın düşman Arap liderleri bu tutumlarıyla baş kaldırmayı kötükleyen diğer bir faktör.

Le Monde Diplomatique soruyor bir Arap gencine: "Acaba bu son hareketler ne zaman ve neden başlıdı?" Arabi adlı gencin yanıtı şöyle: "1987 Kasım ayında Ürdün'de yapılan Arap Doruğu'nun sonucunda başlıdı. Ürdün televizyonunda bunu yakından izledik. Arap liderlerinin "Iran tehdidi" konusunda yüz yüze nasıl tartışlıklarını ve bizi nasıl unuttuklarını açıkça gördük. Ve anladık ki gelecek sadece kendi onurlarımıza alacağımız bir yükürt."

Bunları hep biliyoruz. Ama Türk okurunu bilmediği bir konu var. Acaba işgal altındaki bu halk hareketlerini FKÖ mü yönetiyor?

Yaser Arafat'a bakarsan her şey onlara bağlıdır. Onların yönergeleyile başlayıp gelişmektedir. Biz bunu pek kabul edemiyoruz. Bir Arap genci "Biz içerisindeki Araplar, altı ayda FKÖ'nün yirmi yılda elde ettiği sonuçlardan fazlasını elde ettik" diyor ve bu, doğrusu yanlış bir söz söylemeyiz. Ne var ki, FKÖ liderlerini belki de sadece TV'de görünen bir genceler. Ama böyle deseler de FKÖ'yu, siyasal olarak bir yana bırakıslacak bir örgüt gibi görmüyorlar. "Karar verecek, müzakerelerde bizi temsil edecek örgüt yine FKÖ'dür. Biz onun yerine bir başkasını koymak niyetinde değiliz."

Burada bitaz daha yeni kuşakların değerlendirmelerine yer verelim. Bu, baskasının yumruğunu yemediği için kendini olduğundan güçlü sanan gençlik -bu hem yararlı hem de zararlıdır- Arap ülkelerinden hiçbir yardım beklemiyor. Diyorlar ki "Biz Ortadoğu'da bölgenin en güçlü ordusuna karşı yokluk içinde nasıl savaşışlığının dersini veriyoruz. Onların zulüm altındaki halkları da bunu görüp öğrenecekler diye, Arap diktatörleri bize sevecenlikle bakmıyor. Halklarının isteklerinden korkanlar elbette bizi hoş gözle görmezler". Gurtular, haklı davalarını dünya kamuoyunun gözleri önüne taşımayı başarmışlar. Davalarını söyle anlatıyorlar:

"Bizim hareketimiz ne çocukların ne de teröristlerin hareketidir... Ekonomik koşullarımızın kötüüğünü protesto için yapılmış bir gösteri hiç değildir. Eylemlerimiz bir ulusa ait

eyləmlərdir, göçmenləre ya da sərgündəkile-
re deyil. Ne istiyoruz? Ürdün və Gazze'de Do-
ğu Kudus'un başkent olduğu bir bağımsız
devlet."

Savaş o kadar sıkı ve zor koşullarla yapılmış
ki, liderler de bu nedenle FKÖ'nün bili-
nen adamlarından seçilmemiş. Ashinda Isra-
illər hərəketin asıl liderlerini bulamamış ol-
manın panik və korkusu içindeler. Önlərinə
gələn, "lider mi?" diye düşünməden tutukla-
yabilirler, ama direnişi çözəməzler. Yine ay-
nı gizlilik və "anında hareket" ilkesi düşü-
nülərek dış merkezlerden haber alınmır, kumanda beklenməyir. Arada sıradən dışarıda,
FKÖ merkezlerindən gelen buyruk və yö-
nergeler ise tutarsız, ödünçü və gerçekləre uy-
maz durumda olmaktadır.

İşte Ebu Cihad'ın öldürülmesi böyle bir
olaylar ve dekorlar içinde düşünülmeli. İsrail, Filistin'deki yeni hərəketin "cetin cevizi"
oldığını görünce, onun yumuşak karnı olan
Filistin Kurtuluş Örgütü'ne yöneldi. 1985'te
basılan eski Filistin Kurtuluş Örgütü kamp-
larının yeniden kurulduğunu təhmin ettiğι
yerlərdə eylem göstərməye başladı. Bu hər-
əkətlər bili, Filistinlilerin belki de Ramazan
nedeniyle biraz hafifleyen eylemlərini daha da
seyrəltti.

Burada bir noktayı belirtmekte yarar var.
FKÖ onurlu bir tarihe sahip saygın bir dev-
rimci kuruluş idi. Evet, artık ona dönemini
yitirmiş, çoxtan statükoya doğru yönelik bir
örgüt gibi bakmaka hiçbir hata yok. Kokünden
zorla koparılan, asıl mağdur ve çarpışan-
lardan uzak bir devrimci örgüt hiçbir zaman
kendini zamanın koşullarına uyduramaz.
FKÖ de uzun zaman kökünden uzakta bira-
klıq, alışığı topraklardan ikincil vatanları
gibi olan Lübnan'daki kamplarından bile ko-
parılmamın bunalımını, hele Ebu Cihad gibi
bir kavgacı lideri de yitirince çok çəkecektir.
Yapılacak şey, bugünün kanlı savaşının içə-
rəde veren kadrolarla bünəyi aşlamaktır,
gençleşme ve zindeleşməyi başarmadır.

Bu yapılmazsa çekilen acılar artar... Hem
de uğrunda uğranılan amaçlara, bakarsınız ki
bir arpa boyu bile yaklaşılmamış... Yazımı
"Intifada" və FKÖ'yu selamlayarak nokta-
lıyorum.

Terörist İsrail'in pervasızlığı

Bu kaçınıcı cinayet?

13

Nisan 1973'te Beirut'ta İsrail komando timi tarafından öldürülen FKÖ yöneticileri: **Kemal Nasır, Kemal Adnan ve Yusuf El Nacar**; 4 Ocak 1978'de Londra'daki burosunda kurşunlanarak öldürülen İngiltere temsilcisi **Said Hammadi**; 15 Haziran 1978'de Paris'te öldürülen Fransa temsilcisi **Izzettin Kulak** ve yardımcısı; 22 Ocak 1979'da Beirut'ta aracına kordan bombanın patlaması sonucu ölen El-Fetih'in İsrail'deki "özel operasyonlar" sorumlusu **Ebu Hasan**; 25 Temmuz 1979'da Cannes'da vurularak öldürülen askeri bölüm şeflerinden **Züheyr Muhsin**; 15 Aralık 1979'da evinden çıkarken öldürülen FKÖ Lefkoşa Bürosu İkinci Sekreteri **Samir Tukan**; 9 Ekim 1981'de Roma'da kaldığı otelde öldürülen enformasyon sorumlusu, 17 Haziran 1982'de bir bombanın patlaması sonucu Roma'da öldürülen FKÖ İtalya Büro Şefi Yardımcısı **Kemal Hüseyin**; 23 Temmuz 1982'de aracının patlaması sonucu parçalanarak ölen FKÖ Fransa Bürosu Müdür Yardımcısı **Fadi Dani**; 28 Eylül 1982'de Portekiz'in Albufeira kasabasında öldürülen Yaser Arafat'ın askeri danışanlarından **İsam Sartaki**; 20 Ağustos 1984'te Amman'da öldürülen FKÖ Yürütme Kurulu Üyesi **Fahd Kavasmeh**; 10 Haziran 1986'da Atina'da vurularak öldürülen işgal altında topraklardaki operasyon sorumlusu **Halid Nazzal**; yine Atina'da suikast sonucu öldürülen Filistin deniz Kuvvetleri sorumlusu **Ebu Gazala** ve geçtiğimiz Nisan ayında Tunus'daki evine yapılan baskın sonucu öldürülen **Ebu Cihad** ya da asıl adıyla Halil El Vezir...

Bunlar son 15 yılda, dünyanın dört bir ya-
nında İsrail tarafından öldürülen FKÖ yöneticileri. Ebu Cihad olayı ise, İsrail devlet te-
rörünün FKÖ yöneticilerine yönelik en önemli
katliamlarından biri. Çünkü Ebu Cihad, ör-
üt içinde Yaser Arafat'ın sonra gelen ikinci

ci adam olmasının yanı sıra, işgal altında top-
raklardaki ayaklanma ve eylemlerin de plan-
layıcısıydı...

Tüm yaşamını Filistin davasına adayan
Ebu Cihad, 1936 yılında Filistin'deki El Ram-
leh kentinde doğdu. 1948 savaş sonunda ailesiyle
birlikte Gazze'ye göç etti. İsrail'e karşı
verilen mücadelede genç yaşta etkin görev-
ler aldı. Filistinlilerce El-Fetih'in eylemcisi ge-
rillası olarak nitelendirilen Cihad, 1954-55
arasında Gazze'de İsrail askeri üslerine karşı
yoğun eylemlere katıldı. Liseyi Gazze'de bi-
tirdikten sonra, 1956'da İskenderiye Üniver-
sitesi Gazetecilik Bölümü'ne girdi. Ancak bu-
rada barınmadığından Misir'dan ayrılp Sudi
Arabistan'a gitmek zorunda kaldı. Bir yıl
sonra da Kuveyt'e geçti. 1963 yılında dek Ku-
veyt'ye kalan Cihad, bu arada Yaser Arafat'la
tanıştı ve birlikte El-Fetih'i kurdu.

1963'te El-Fetih'in ilk bürosunu açmak için
Cezayir'e gitti ve FKÖ'nün sosyalist ülkeler,
le ilişkiler kurmasında da etkin bir rol oynadı.
Nitekim 1964'te Arafat'la birlikte Çin, Ku-
zey Vietnam ve Kuzey Kore gezilerine katıldı.

El-Fetih'in 1965 başında askeri eylemlere
başlamasıyla birlikte Cezayir'den Şam'a ge-
çip askeri bir karargah kurdu. 1967 Arap-
İsrail Savaşı'nda, İsrail ordusuna karşı yapı-
lan saldırılarda etkin rol oynadı. Ve 1970 ya-
lında Ürdün kuvvetleriyle olan çarpışmalar-
da Filistinli gerillaları yönetti. Ama Lübnan'
daki iç savaşta, Güney Lübnan'daki İsrail bir-
liklerine karşı girişilen operasyonlarda etkin
rol oynamasına karşın, İsrail kuşatması so-
nu FKÖ ile birlikte Beyrut'u terketmek zo-
runda kaldı ve Arafat'la birlikte Tunus'a yer-
leştii.

Ebu Cihad, İsrail'in katlettiği FKÖ lider-
lerinin ikinci değildi kuşkusuz; ama en önemli-
lerinden biriydi. Çünkü Cihad FKÖ içinde
Yaser Arafat'tan sonra gelen ikinci adam ol-
masının yanı sıra, İsrail'e yönelik eylemleri
planlayan bir beyindi. İşgal altındaki toprak-
larda Filistin halkının İsrail'e karşı verdikle-
ri mücadeleyi planlamakla kalmamış, bu ey-
lemi uzun bir süre etkin bir biçimde sürdür-
meyi de başarmıştı. Bu durum, zaten kara
listede olan Ebu Cihad'ı, İsrail'in gözünde iyice
korkulan kişi kıydı; İsrail yıldardan beri ug-
uladığı devlet terörünə bir yenisini daha ek-
leyerek, Tunus'daki evini basıp, üç körüm-
süyla birlikte katletti onu.

İsrail'in iki amacı vardı bu terör eylemin-
de: Birincisi FKÖ'nün üst düzey yetkililerini
yok etmek; ikincisi işgal altında topraklardaki
ayaklanmayı bastırmak ya da en azından baş-
sız bırakarak bir ölçüde de olsa Filistin hal-
kının direncini kırmaktı... Ama bu he-
sabların hiçbirini tutmadığı gibi, üstelik ters tep-
ti.

▲ Ebu Cihad. İsrail'in katlettiği FKÖ liderlerinden ikinci değil ama en önemlidisi.

1402'LİKLERE ÇAĞRI

Ekim 1988'de Ankara'da yapılacak

1402'lilikler-Öğretim ve Çalışma Hakkı Kurultayı

Hazırlık Komisyonu İHD genel merkezinde çalışmalarına başlamıştır.

1402 sayılı yasaya görevine son verilen, 1402 ile tehdit edilerek istifaya zorlanan, 1402 uygulanıormuşcasına tebliğat yapılarak atılan, kurumlarında benzer nedenlerle görevine son verilen, 1402 ve YÖK uygulamalarını protesto için görevinden ayrılan, 1402 uygulamasıyla insan hakları yok edilen işçilerin, kamu görevlilerinin, öğretmenlerin, öğretim üye ve yardımcılarının ad, adres ve bugünkü uğraşlarını.

İHD Genel Merkezi-Konur Sok. 15/3 Kızılay, Ankara adresine bildirmelerini, ellerindeki bilgi ve belgeleri göndermelerini, katkıda bulunarak veya kurultaya katılarak destek vermelerini bekliyoruz.

İnsan Hakları Derneği Genel Merkezi Tel: (4) 1181071

Eğitim düzeni çıkmazda

BİR YILIN SONUNDA HÜZÜN

Eğitim yanlış temeller üzerine oturtulmuştur. İzlenen yol ve kullanılan yöntemler yanlışdır. Bu yanlışlıklar yumağı içinde üzülmeyen duymaz da ne yaparsınız?

N

eden ve nasıl çağrışım yaptırdı bilememiyorum. Yukarıdaki başlıkta Ahmet Haşim'in *Bir Günü Sonunda Areu* şiirinden esinlendim. Giderek körдüğüm olan eğitim sorunları insana hüzün veriyor. Ahmet Haşim de bir hüzünler ozamıdır, belki de bundan.

Oteden beri izlenen eğitim politikası yanlıştır. Eğitim yanlış temeller üzerine oturtulmuştur. İzlenen yol ve kullanılan yöntemler yanlışdır. Zaman çizgisi üzerinde süregelen işlemler yanlışdır. Bu yanlışlıklar yumağı içinde hüzün duymaz da ne yaparsınız?

Cumhuriyet altmış beş yıl önce kuruldu. Altmış beş yılda eğitim alanının sorunları çözülmeli. Büyüdü, yeni boyutlar kazandı. Öğretmenlik meslek olmaktan çıktı, yamalı bohçaya döndü. Düşünen, düşündüğüne söyleyip yazan, ülke çıkarlarını savunan öğretmenlerin başına nice dertler açıldı. Okullar, çağdaş eğitim kurumları olmaktan uzaklaştırıldı. Devlet okullarının ödenekleri kısıldı. İkiyüzlü öğretimle eğitimin niteliği bozuldu. Arkasından parası olanlara yönelik özel okul salgını geldi.

Dün Köy Enstitülerini kotuleyen, yeren ve sonunda kaptan kafa ile bugün okulda laboratuvarı kapatıp mescit

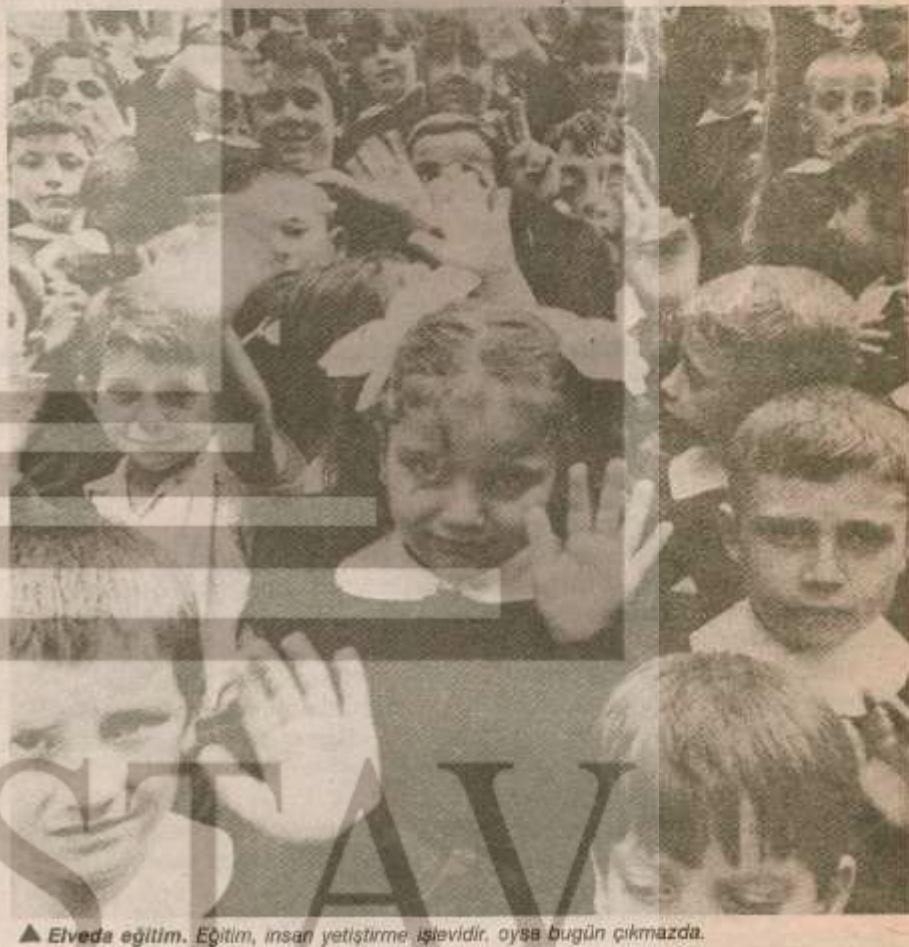
açan kafa arasında ayrim yoktur. Buna din kültürünü zorunlu ders olarak koyan kafaya da eklebilirsiniz. Türkçenin özleşmesine karşı çıkan da aynı kafadır. Bu, çağdaşlığın bilincine varamamış kafadır. Bu kafa Osmanlıdır, Osmanlıcadadır. Cumhuriyetin yepenmiş bir insan tipi yetiştirmeyi amaçladığını hiçbir zaman benimsemiştir.

Eğitim, insan yetiştirmeye işlevidir. Bugünkü eğitim düzeni çıkmaza saplanmıştır. Bu düzen, ulusal konulara evrensel boyutlar için-

de geniş bir dünya görüşü açısından yaklaşabilen insan yetiştirmemektedir. İnsanın sosyal ilişki kurabilme yeteneğini geliştirmemektedir. Ekip çalışmasını öngörmemekte, kendine güvenen, bireysel karar alıp uygulayabilme gücü kazandırmamaktadır. Sağlam bir mantık gücüne ve çözümleyici (analitik) düşünme yeteneğine sahip kılınmaktadır. Ele aldığı konunun bütünsellliğini korumanın yanı sıra ilişkili kavramlar bağlamı içinde düşünmelerini öz ve açık biçimde anlatım gücünü vermemektedir. Saygıklarımızın hepsi çağdaş insanların nitelikleridir. Bu nitelikleri kazandırmayan eğitim düzeninin ve politikasının doğru olduğu söylenemez.

Bakanlığım merkez örgütünde ve taşra ku-

ruluşlarında yönetim kadrolarına atanacakların seçim ve belirlenmesinde gerekli özen gösterilmemektedir. Daha doğrusu, yönetim ve eğitim ilkeleri dışında ölçütler kullanılmaktadır. Din öğretimi kökenlere öncelik tamamaktadır. Özellikle son yıllarda merkez örgütündeki şube müdürlüğü, daire başkanlığı ile taşradaki eğitim ve okul müdürlüklerine getirilenlerin arasında din öğretimi kökenli olanlar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bunalımlar arasında hiçbir yönetim deneyimi bulunanlar da yer almaktadır. Oysa Türkiye ve Orta Doğu Anma İdaresi Enstitüsü adlı lisansüstü öğretimi veren kurum "kamu yönetimi uzmanı" yetiştirmektedir. Öğretmenler arasında "kamu yönetimi uzmanı" unvanını

▲ Elveda eğitim. Eğitim, insan yetiştirmeye işlevidir, oysa bugün çıkmazda.

Bugün öğretmen kitlesi, bilgi ve kültür düzeyi açısından yönetici statüsünde bulunanlardan ileridedir.

Üniversiteler için bir yasa tasarısı

taşıyan yüzlerce öğretmen varken, yönetim kadrolarına yetersiz kişilerin getirilmesini doğal saymak olanaksızdır. Doğal olmayan bu durum yönetilenler ile yönetenler arasında kopukluk yaratmaktadır. Bugün öğretmen kitlesi, bilgi ve kültür düzeyi açısından yönetici statüsünde bulunanlardan ileridedir. Yöneticiler genellikle genel kültür ve meslekSEL yarınları dahi izlememektedir. Böyle bir dengeşizlik sürdürmelerle, yöneticilerin sahip oldukları yetkileri amaç dışı kullanmalara yol açmaktadır. Bir meslek dergisini yanında bulunduran Öğretmenin, yöneticilere cezalandırılmasının arkasında bu dengeşizlik yatmaktadır. Yasa dışı işleme uğrayan öğretmenler, doğal olarak yargı organına başvurmakta; açılan bu davalar da coğulukla bakanlığın aleyhine sonuçlanmaktadır. Yönetim kadrolarına, yasanın öngördüğü üzere gerçekten liyakatlı personel getirilmiş olsa ve hukuk-yasa kuralları dışına çıkmaksızın işlemler oluşturulmasına önem ve özen gösterilse, kuşkusuz açılan davalar bakanlık aleyhine sonuçlanmayaacaktır. Bakanlığın hukuk müşavirliği denilen birimi de bulunduğu gøre her işlemin hukuk çerçevesi içinde yürütülmemesi için bir neden kalıbmaktadır.

Burada, bakanlığın teknokrat kadrosunun başında bulunan kişinin, bulunduğu statüye hiç de yakışmayan bir tutumuna rağmen geçmemeyeceğim. Öğretmenlerce içeriği doyru ru bulunduğu için okunmayan, bu bakanından yayılmasının bir anlamı bulumayan dergide çıkan yazısında bu yetkili, ilse mezunlarının 1974'te mektupla eğitim sonunda öğretmen yapılmasından ve 1978'de de hızlandırılmış eğitim uygulamasından alaylı bir anlatım biçimyle söz etmektedir. Nesnelikten yoksun olduğu için bu değerlendirmeye yakışısızdır. Çünkü hızlandırılmış eğitim, salt 1978'de uygulanmıştır. Daha sonraki dönemde de uygulanmıştır. Sonraki uygulamayı görmezden gelmek, salt 1978'den beri söz etmek basit bir politik yaklaşımıdır. Kalıcı ki personelin yetersizliği, hizmet içi eğitim yoluyla giderilebilir. Bunu düzenleyeceğim, da, yetkilinin kendisidir. On yıl içinde yakınınlık eksikliğinin giderilmemesine hiç de gönüm memesi, yetkilinin soruna içtenlikle yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Yargı kararı gereğince zorunlu olarak eski görevine döndürülmesi personelle etkin görevi ve rümlerek işsiz tutulması, bakanlığın hukuka saygınlığının başka bir örneğini oluşturmaktadır. Devlet memurumun, görev yapmasını engellemek, yasalarımıza göre suçtur. Türk Ceza Yasası'na göre görevi kötüye kullanma sucu, hergün ve herkesin gözü önünde işlenmektedir.

Bakanlık, son yıllarda büyük ölçüde kanıtlamıştır. Nitelikli personel, çeşitli yollarla görevden uzaklaştırılmıştır. Yerlerine niteliksizler getirilmiştir. Sayın Milli Eğitim Genelik ve Spor Bakanının, Hasan Ali Yücel döneminde yayımlanan klasiklerin tıpkıbasımlarının yapılmasını, yabancı dil öğretiminde yeni düzenlemeler getiren projelerini ve oteki ilk bakışta olumlu izlenimi veren tasarımları böylesi bir ortamda gerçekleştirebileceğini ummak, iyimserlik olmaktadır.

Karamsarlığının yersiz olduğunu görürsem üzülmem, sevinirim.

YÖK ve Yükseköğretim Kanunu tam yedi yıldır ülkenin gündemindedir. Bu kurum bunda yıldır eleştirilir, tartışırlar ve değiştirilmesi istenir; ancak, bunun yerine geçmesi istenen seçenek bir yasa taslağı hazırlanmadır. Meciste grubu olan üç parti de YÖK'ü değiştireceğini söylemektedir. Bunlar da bir öneri sunamamaktadır. Öneri ve bli konuya seçenek sunmak zor iş. Onun içindir ki kamuoyu çoğu olguya tartışma ve eleştiriyle geçirir. Doğrusu kuşkusuz bu değildir. Bunların yanında seçenek de sunulmalıdır.

Öğretim Üyeleri Derneği'nin bu güç işlerden birini yaptığına tanık oluyoruz. Derneği YÖK'e seçenek olacak bir yasa taslağı hazırlamış ve tartışmak üzere kamuoyuna sunmuştur.* Gerekçede gördüğümüz üzere, dernek yönetimini, taslağın en güzel olduğu sırada bulunmuyor. Bu taslağın en güzelini bulmada ilk basamak olacağın anlatılıyor. Dernek yönetimini kutlamak gerekiyor. Bir de, taslağın yitip gitmesi değil, ilgililerince tartışılmazı gerekmekte.

Yasa taslağının adı "Üniversiteler Temel Yasası" (ÜTY)'dir. 55 maddeli bu yasa adından da anlaşıldığı gibi bir çerçeve yasa niteliğindedir. Uygulamada gerekli pek çok düzenleme, tüzük ve yönetmeliklere bırakılmıştır. Bunun yararı olduğunu söylemek gereklidir. Üniversiteler günün koşullarına hızla ve kolayca uyum sağlayabilirler. Üniversiteler arası kurul (ÜAK) dışında "Üniversiteler Yüksek Kurulu (ÜYK)" adıyla yeni bir üst kuruluş oluşturuluyor. Bu kurul 9 üyesidir. Bu üyelerin 3'ü ÜAK, 3'ü hükümet ve 3'ü de kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları başkanları kurulu tarafından seçilecektir. ÜYK'nın görevleri arasında öğrenci konfederanlarını belirlemek, üniversiteleri denetlemek, eşgüdüm sağlamak, insangücü planlaması yapmak vb. var. Üniversitelere etkisi az bir kurul. Bugünkü YÖK gibi "imparatorluk karargâhı" değil. Üyelerin seçiminde de olumlu olur. Meslek kuruluşları temsilcisinin olması üniversite-kamuoyu ilişkisinde etkili olur.

Rector, cekan ve bölüm başkanları seçimde gelir. Seçimlerde öğretim üyelerinin yanı sıra öğrenci, öğretim yardımcısı ve çalışanlar temsilcileri de oy kullanıyor. Bununla yönetimde demokratik, Üniversite öğrencileri arasında birlik-bütünlük sağlanmış oluyor bir ölçüde. Ayrıca, bu temsilciler bütün kurullarda kendi konularında bulunuyorlar.

ÜTY'nin bir önemli yeniliği de üniversite senatolarının yapısında görülmektedir. Senatona bir yıl içindeki özel gündemi en az iki toplantısına o kentin belediye başkanı (ya da temsilcisi) ve o kentteki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının seçtiği üç temsilci katılıyor. Bunu da beğenmek olası. Üniversite-halk kaynaşmasında önemli etkinlikler sağlanır ve halkın istenmeleri iletilir. Burada önemli olan atamaya gelenin olmamasıdır.

Taslakta bir önemli madde de öğrenci örgütlenmesiyle ilgili olmalıdır. Güçlü öğrenci örgütleri aranmıştır. Öğrencilerin hepsi seçimlerde oy kullanacaklardır. Fakültelerde öğrenci Derneği, üniversitelerde öğrenci birliği, Türkiye'de de "Türkiye Öğrenci Dernekleri Federasyonu" kurulacaktır. Böyle bir yapılanma hem öğrenciyi politize etmede, yönetimine katılmada etkili olacak, coğulugu temsil eden örgütler doğuracaktır. Günümüzdeki "tikniklik" giderilmiş olacaktır.

Öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmaları yasak, ancak, partilerin merkez örgütlerinde tam gün ya da yarı gün uzman ve danışman olarak çalışmaları olası. Bununla partilerin bilim adamlarından yararlanmaları sağlanmıştır.

Yönetici seçimleri en çok üç gün ve üç turda sonuçlanacaktır. Eskin kötü örnekleri gibi günlerce seçim yenilenmeyecektir. Seçimde ilgili bir olumlu yaklaşım da kurullarda ve jürilerde açık oy kullanılması, çekimsiz oy kullanılmamasıdır. Eskiden Doğu kurnazlığına neden olan gizli oylanması tarihe karıştırılması da olumlu bir gelişmedir.

Taslağa göre bütün fakülteler üniversite merkezi olan ilde olacaktır. Bununla öğrenci üyesi savurganlığı önlenmiştir. Ayrıca toplu yaşama olağan doğmuş olacak, özellikle bölgelik üniversitelere öğretim üyesi bulmak kolaylaşacaktır. Bilgi alışverişinde hızlanacaktır.

Üniversitelerin halk için gece kursları, öğrenciler için gece öğrenimleri açılmalıdır. Özellikle gece kursları yoluyla üniversiteler halka bütünlüğe içinde olacaklar, onların görüşlerini öğrenme olağanını bulacaklardır.

55 asıl, 8 geçici maddeli "Üniversiteler Temel Yasası"nın en güzel geçici maddesi ce YÖK doneğinde YÖK üyesi, rektör, dekan, yüksekoku muduru olanlar hakkında ciplin soruşturması açılmasını buyurmasıdır. Kuşkusuz YÖK döneminde atanın ve ayrılanlar üniversiteye doneceklerdir.

YÖK'e seçenek bu taslağın bütününe incelemek, tartışmak ve kamuoyu oluşturmak konuya ilgi duyan her yurttaşın ödevidir. Böyle bir görevde görevde getirdiği için Öğretim Üyeleri Derneği'ni (ÖÜD) kutlarız.

**Öğretim Üyeleri
Derneği'nin hazırladığı
yasa taslağı YÖK'e
seçenek olarak tartıslımk
üzere kamuoyuna
sunuluyor. Yitip
gitmemesi için taslağın
büttününe incelemek ve
kamuoyu oluşturmak
görevimiz olmalı.**

* Üniversiteler Temel Yasası, Ekin Belleten Dergisi,
Sayı: 1, Mayıs, 1988 Ankara,

Prof.Dr.Cevat Geray ile Murat Karayalçın konut sorununu tartıştılar:

İNSANA YARAŞAN KONUT

Ülkemizde konut sorununun çözülebilmesi için ya ulusal gelirin daha adil dağıtıması ya da ulusal gelirin kötü dağıtımasını önleyecek bir kredi politikasının uygulanması gereklidir.

K

onut sorunu, ülkemizin en temel sorunlarından birisi. Üstelik, çözümü giderek daha da zorlaşan bir sorun. Her geçen gün, düşük gelirlilerin konut sahibi olma umutları azalıyor. Kiralar ise el yakıyor, can yakıyor. Prof.Dr. Cevat Geray, bu sorunlarla uzun yillardan beri bilimsel olarak ilgili. Eski planlamacı, eski bürokrat, Kent-Koop yönetim kurul başkanı, bir zamanlar kooperatifçilik dersi de vermiş olan Murat Karayalçın şimdilerin insanımızı konut sahibi yapmaya uğraşıyor. Konut sorununu nasıl algılıyorlar, çözümü nerecelerde görüşüyorlar? Konuyu dergimiz için tartıştılar.

► **Karayalçın:** Ben Türkiye'nin konut sorununun özünde talep yetersizliği olduğu kanıtlıyorum. Talep yetersizliğinin altında da gelir yetersizliğinin, dengesiz bir gelir dağılımının olduğu görüşünü taşıyorum. Bir başka anlatımla; eğer Türkiye'de yeterli gelir düzeyi sağlanabilmış olsaydı, ulusal gelir adil bir biçimde dağılmış olsayıdı konut arzı talebi karşılayacak bir başarı çizgisine ulaşırı. O ne denle Türkiye'de konut sorununun çözülebilmesi için ya ulusal gelirin daha adil dağıtıması ya da ulusal gelirin kötü dağıtımasını telafi edecek bir kredi politikasının uygulanması?

▼ **Yuvam, sıcak yuvam.**
Başlanan her inşaat
hayalleri getirir. Ama
bilecek mi? Para yetecek
mi?

ması gerekdir. Bu olmadığı sürece konut sorunu ancak üst gelir grupları için çözülecektir. Buna karşılık alt gelir grupları için; sabit gelirliler için bu sorunun çözümü mümkün olmayacaktır.

Ulusal gelirin görece olarak daha iyi dağıtıldığı, kişi başına düşen ulusal gelirin yüksek olduğu ülkelerde konut kredilerinin maliyetin % 90'ını, hatta % 100'ünü karşılayacak bir biçimde dağıtımasına karşılık, hem kişi başına ulusal gelirin düşük olduğu, hem de mevcut ulusal gelirin kötü paylaşıldığı bir ülke olan Türkiye'de, konut kredilerinin maliyetin ancak % 30 - % 35'ini karşılayacak düzeyde verilmesi şu anda yaşamakta olduğumuz konut sorununun bence özünü oluşturmaktadır.

Arsa sorunu, küçük metrajlı konut sorunu, inşaat malzemelerindeki grup tekeli sorunu ve de buna benzer sorunlar bence ikinci derecede önem taşıyan sorunlar.

Ben özetle bu çerçeve içinde görmek gerekligini düşünüyorum konut sorununu.

► **Geray:** Ben de aynı görüşü paylaşıyorum. Çünkü, bugün güdülen konut politikası yeterince birikim yapamayan alt gelir gruplarını dışlıyor. Oysa onların da barınma gereksinmesi var ve bu gereksinmenin karşılanması gereklidir. Bu konuda kredi politikası kadar başka politikaların da geliştirilmiş olması gereklidir. Kent-Koop'un kiralık konutları gibi, kendi evini tamamlama gibi projelerini dikkate alırsak, bu tür yaklaşımalarla, alt gelir grupları konut sahibi yapılamasa bile barınma gereklilikleri karşılanabilir. Bugünkü konut politikası bunları öngörmüyor ve aksıyor. Bizim konut politikamız herkesi ke-

sinkes konut sahibi edindirmeye yönelik bir politika olmaktadır. Bu yanlıştır. Önemli olan herkesin konut sahibi olmas, değil, herkesin insan olmaya yakışır bir konutta oturmasını sağlamak olmalıdır. Bunun bir yolu da mülk konut değil kiralık konut üreterek, ama gelir düzeyi düşük olanlara yönelik bir uygulamaya sağlanabilir. Bu bir anlamda gelir dağılımındaki eşitsizliği de düzenemeye yardım

▲ Cevat Geray.

edecek bir yoldur. Fransa ve İngiltere'de gelirin % 15'ini aşmayan kiralık konutlar yaygındır. Sosyalist ülkelerde bu oran gelirin % 5 - 7'si dolayına kadar düşüyor. Oysa bizde kiraın gelire oranı % 15 görünmekle birlikte özellikle alt gelir kümelerinde insanca yaşamak isteyen için bu oran % 37'ye, 40'a çıkmaktadır.

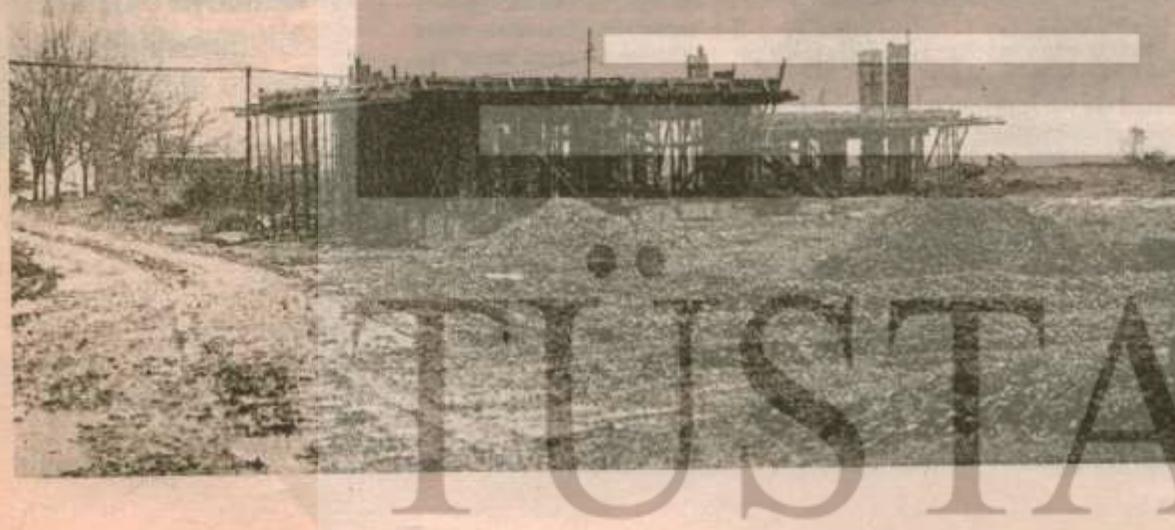
Bir başka yöntem de konut kooperatiflerinin kiralık konut üretmesidir. Konutun mülkiyetini devretmeden ortaklarına kiralayabilir. Başka ülkelerde deneniyor. Bu da bir çözüm olarak düşünülebilir.

Konut politikamızın yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Çok konut üretirsek kiralardan da döner tezini dışında çeşitli önerilerle konuyu geliştirmek gereklidir.

Ote yandan, konut maliyetleri çok arttı. Eskiden, başlangıçta % 60-70 kredi kağıdı varken bu bugünden % 35-40'a hatta daha aşağılara düştü. İnşaatların ilerlediği sırada, artan maliyetleri karşılayamayanlar ortaklıktan ayrılmaktak, onların yerini daha yüksek gelirli almakta.

Konut politikası, gelir dağılımının eşitsizliğini giderici bir işlevi de üstlenmelidir. Bugün bunun tersini görüyoruz. Kredi tıkanıklıkları, maliyet artışı ile ilgili çeşitli sorunlar var. Kent-Koop deneyimleri işliğinde konuya değinir misiniz?

► **Karayalçın:** Ayrıntılara inilirse, konut alanında su sorunları ortaya çıkıyor: Örneğin kredilerin akış hızı sorunu. 1984 Eylül'ünde uygulanmaya başlanan toplu konut kredileri

▲ Karayalçın İle Geray. Önemli olanın dar gelirin başını sokacağı insanca bir konut olduğunu söyleyiyorlar

sistemi 1987 Ekimine kadar yetersiz de olsa başarılı bir performans ortaya koydu. Ekspertizlerin yapılması ardından 2-3 hafta içinde kredilerin verilmesi kooperatiflerin işlerinin sağlanmasında önemli bir etmen oluşturdu. Ancak, 1987 Ekiminden, Kasımından sonra, kredilerin kullanılması ekspertizden ancak 13-15 hafta sonra gerçekleşti. Bu önemli bir sorun.

Kooperatif imalatı yapıyor, sonra bu imalat için kredi alıyor. 1 puanlık imalat için 150.000 TL harcamamız gerekiyor. Alacağımız kredi 50.000,-TL. Üstelik bu kredi her geçen gün daha geç alınıyor. Kredilerin maliyet içindeki payı % 30'a düşüğün için iş zorlaşıyor. Buna ekonomının içinde bulunduğu genel dar boğaz da eklenince sorunlar daha da ağırlaşıyor.

Şubat 1988'de uygulamaya konulan yeni bir sistemi olumlu buluyorum: Toplu konut sistemi küçük metrajlı konutların özendirilmesini öngörüyor. Kredi bütüm bireylilikler için sabit olarak belirlenmiş: 5,5 milyon TL. Küçük konut yaparsanız, kredinin maliyet içindeki payı % 80'lere, 90'lara kadar erişebilir. Bu olumlu bir gelişme. Çünkü, özellikle kentlerde 60 m²'lik çözümler uygun görüneniyor.

Düşük gelirli insanların konut sorununun çözümü için uygun bir adım bu. Ama bunun uygulanmasında sorunlar ortaya çıkıyor. En başta, yeni kredi başvuruları kabul edilmiyor. Şubat 88'den önce işe dahil çok 100 m²'lik konutlar tercih edilmiş. Sonuçta, olumlu bir uygulama yapılması gereken sabit kredi uygulaması, konut yapımına daha önce başlamış olanları cezalandırırken yeni başvuruları işe kredilendirmeyip. Bu iki sakıncanın da ortadan kaldırılması gereklidir.

► **Geray:** Doğrusu küçük konutun özendirilmesi olumlu. Sabit kredi, eğer kullanılabilsse, 60 m²'lik konutun maliyetinin önemli bir bölümünü karşılayacak. Ancak, konutun kredinin belirlendiği yıl tamamlanabilmesi koşuluyla. Bu da kredi akışının çok hızlı olmasını gerektiriyor. Ama uygulama tam tersine. Dolayısıyla konutun tamamlanması ertesi yıl lara sarkıyor. Bu ise, yaşamdan enflasyon nedeniyle, kredinin konutun maliyetini boşlukta beklenenin çok altında bir oranda kar-

şılaması sonucunu doğuruyor. Bu, ortağı sıkıntiya sokuyor.

Para akışının hızlandırılması için başka kaynakların geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi üzerinde duruluyor mu? Kullanımında daha akıcı bir yol izlenemez mi? Siyasal nedenlerle konut gereksinimi olmayan yerleşim yerlerine de kredi veriliyor. Konut kredisinin yurt ölçüsünde dengeli bir kalkınmanın, kentleşmenin bir aracı olarak da kullanılması gerektiğini düşünüyorum. Ne dersiniz?

► **Karayalçın:** Mevcut konut kredilerinin verimliliğinin ve etkenliğinin yükseltilmesi bir zorunluluktur. Bu açıdan, önce "kime konut?" sorusu sorulmalıdır. Krediler kime, nerede kullanılaracak? Kredilerin Türkiye olceğinde mekansal dağıtımının belirlenmesinde ciddi olçütler kullanılması gerektiğine katılıyorum.

Türkiye'de, hem mekansal açıdan hem de siyaset açıdan kentleşme hızının yüksek olduğu bir eşik vardır. Türkiye'nin batısında ve nüfusu 100.000'in üzerindeki yerleşim yerlerinde kentleşme hızı bu eşigin üzerindedir. Bu bölgeler sanayileşmenin ağırlık taşıdığı, önemli bir iç göçün yönlüğü bölgelerdir ve buralarda konut sıkıntısı büyük boyutlardadır. Bu yüzden, konut kredilerinin dağıtılmada öncelik stratosunun yapılması ve sözünü ettiği bölgelere öncelik tanınması gerekmektedir. Bu konunun mekansal eşliği ile ilgili yönü.

Konut kredisinin kime verileceği konusunda iki yaklaşım var: Bir görüş, genel olarak konut arzının yükseltilmesini ön plana alır.

▲ Karayalçın.

Konut arzı yükselse kiralara düşecektir. Böylece, konut sahibi olmasa da düşük gelirli bireylerin konut sorunu daha kolay çözülecektir. Bu görüşe göre, kredinin kime verileceği önem taşımaz. Önemli olan konut üretimesidir.

Bir başka görüş, konut arzının konut olmayan insanların konut sahibi yapılması yoluyla ya da kamu mülkiyetinde kiralık konut üretimiyle artırılması on plana çıkarıyor.

Bu iki görüş arasında gelir dağılımının etkileri açısından da, ülkenin genel toplumsal ve siyasal konumu açısından da ciddi farklılıklar var. Birinci görüş gelir dağılımının daha da bozulmasına yol açacaktır. Paramız varsa krediyi birinci konutunuz için de onbirinci konutunuz için de kullanabilirsiniz. Böylece, bazı grupların daha çok konut sahibi yapması, gelir dağılımının daha da bozulması sonucunu doğuracaktır.

Bu yüzden, konut kredileri birinci konut için kullanılmalıdır. Konut kredilerinin nüfusu 100.000'i aşan yerlerde birinci konut için kullanılarak kredilerin daha akıcı ve verimli kullanılması sonucunu doğuracaktır.

Ayrıca, konut kredilerinin çoğaltılması için önlemler alınmalıdır. Bu yıl Toplu Konut Fonu'ndan genel bütçeye % 30'lu bir aktarım yapılması kararı doğru bir karar değildir. 250-300 milyarlık bir fon bütçeye kaydırılıyor. Bu paranın yattıracak konut için kullanılmasını sağlayacak düzenleme yapılmalıdır. Fonlar bütçeye aktarılacaksa, hükümetin fon manajamenti kalmayacaktır.

Sanırım konuya bir başka açıdan daha yaklaşılabilir: İnşaat malzemeleri fiyat endeksi genel fiyat endeksinin 30-40 puan daha üzerindedir. Ayrıca, inşaat mevsimi başladığında malzeme fiyatları hemen yükselir. Türkiye'de ince inşaat malzemelerinde ciddi bir grup tekelci vardır. Oysa inşaatın bir an önce tamamlanması, dar gelirinin bir an önce kıradan kurtulması büyük önem taşır.

Böyle olunca, konut yapımında kullanılacak malzemenin standart ve az sayıda olması her açıdan yararlıdır. Bu yüzden, eğer olanağıya tavaara kadar değil 5 sira fayans yapalım, hiç fayans yapmayıah. Eğer olanağıya bazı odaların kapılarını, doğramalarını iskan aşamasında düşünmeyecek. Buna benzer bazı eksikliklerin bilinci olarak bırakılması konutun maliyetini düşürecek, bir an önce sahibine teslim edilmesini sağlayacaktır. Konut sahibi, daha sonra yapacağı tasarruflarla eksiklikleri yavaş yavaş tamamlayabilir. Kıradan yapacağı tasarruf tek başına eksikliklerin giderilmesinde önemli bir kaynak sağlayacaktır.

Son olarak şunu vurgulamak isterim: Konut sektöründeki şu anda karşı karşıya olduğumuz sorunların geçici sorunlar olduğu kısmındayım. Türkiye genelde bir ekonomik sıkıntı içindedeyse, bu sıkıntıdan kurtulmanın yolu bence konut sektöründeki yatırımlar yapılmasıdır. Ama biraz evvel çizmiş olduğumuz çerçeveye içinde bu yatırımlar yapılmalıdır ki toplumda yalnızca barıtma gereklilikleri değil, toplumunuzuza çağdaşlaşmaya, demokratlaşmaya katkıda bulunmak kazanımlar elde edilmesi olsun.

**Mevcut konut kredileri
kime, nerede
kullanılacak? Küçük
konutlar mı özendirilecek,
sabit kredi mi
uygulanacak?**

AREN'İN GÖRÜŞÜ

Özal ve enflasyon

► Özal Hükümeti niçin enflasyonu önlemek zorundadır ya da enflasyonu önleyememek niçin Özal Hükümeti için önemli bir başarısızlıktır?

I. Bu sonuçu yanıtlayabilmek için önce ANAP iktidarin ekonomi politikasının temel amacının ne olduğunu anımsamamız gereklidir. Bu amaç "serbest piyasa ekonomisi temelinde dışa açılmak" olarak özettebilir. 24 Ocak 1980 kararları ile başlatılmış olan bu politika, esas olarak, IMF tarafından -kapitalist dünyanın daha çok bütünlüğü amaciyla- tüm ülkelere önerilmektedir. Diğer bir deyişle, bu politikanın başarısı tek tek ülkelere çok dünya kapitalizmin bütünü bakımından önemlidir. Zaten ülkem bu amaca sadık kaldığı için son yıllarda sürekli olarak IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenmiştir ve belki bundan sonra da desteklenecektir.

II. Bir ülkenin serbest piyasa ekonomisi temelinde dışa açılabilmesi için önce dışalım, dışsatım ve diğer her türlü dış ilişkiler üzerindeki denetim ve sınırlamaların azaltılması ve giderek tamamıyla kaldırılması gereklidir. Ancak bu yetmez, bunun yanı sıra döviz alım-satımı üzerindeki denetim ve sınırlamalar da azaltılmalı ve giderek tamamıyla kaldırılmalıdır.

rimalıdır. Diğer bir deyişle dışa açılmanın temel bir koşulu ülkede serbest bir döviz piyasası oluşturulmasıdır.

24 Ocak Kararları'ndan bugüne kadar yukarıda dejindigimiz konularda önemli adımlar atılmıştır. Örneğin dışalım, dışsatım ve disgezi konularında çok geniş bir serbest sağlanmış bulunmaktadır. Serbest bir döviz piyasası oluşturulması da geniş ölçüde gerçekleşmiştir. Bilindiği gibi bugün ülkemde biri bankalar düzeyinde ve bir miktar kayda kuyda tabi, diğer "tahtakale piyasası" denilen ve tamamıyla serbest iki döviz piyasası vardır. Bu iki döviz piyasası döviz arz ve talebi birbirine denk olduğu sürece sorun yaratmadan işleyebilirler.

III. Ancak biliyoruz ki, ülkemizin döviz talebi döviz kazancımızdan fazladır. Bu durumda serbest döviz piyasasının işleyebilmesi için ya dışdan borç alarak döviz arzını döviz talebinin düzeyine çakarmak, ya da yatırımları kısır ülkeyi fakirleştirecek döviz talebinin döviz arzının düzeyine indirmek gerekdir. Bilindiği gibi yatırımlar azaltılıp ülke fakir-

leştilince, tüm mal ve hizmetlere olduğu gibi dışalım mallarına ve dış gezilere de talep azalır. Elbette ki hiçbir ülke sırf dışa açılabilmek için fakirleşmeyi göze almaz. Ama borçlanmanın sakincaları da fakirleşmeden az değildir. Bu durumda yapılacak iş, dışa açılmaktan ve döviz piyasalarının serbestliğinden vazgeçmek ve döviz kontrollü sistemlere tekrar dönmemektir. Zaten örneğin ülkemiz 1930'da döviz kontrolü sistemine keyfi söyle istediği için değil zorunlu kaldığı için girmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, bu zorunluluk bir miktar hafiflemis olsa bile hâlâ devam etmektedir.

IV. Şimdi yukarıdaki çözümlememize ülkede bir enflasyon parlaması olduğunu varsayımlı da katalım. Bildiğimiz gibi enflasyon gelecek hakkında belirsizlik yarattığı için ekonomi üzerinde ve özellikle yatırımlar, diğer vadeli işlemler, döviz kurları ve gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler yapar. Enflasyonun belki bir düzenli gidiş gösterdiği durumlarda ekonomi kendisini buna ayarlamış (uydurmuş) olacağı için bu belirsizlik ögesinin olumsuz etkileri nisbeten az olur. Ama böyle olmasa enflasyon zaman zaman parlamlar yaparsa bunun olumsuz etkileri daha fazla olur. Biz burada sadece döviz piyasası üzerindeki etkiye bakacağız.

Enflasyonda bir hızlanma olduğu farkındlığı zaman tasarruflarını ellerinde para olarak tutan kimseler -değer kaybına uğramamak için- bunları hemen yabancı paralara (döviz) çevirmek için döviz piyasalarına hücum ederler. Bunun Üzerine piyasalarında döviz kurları hızla yükselmeye başlar. Bu yükselis, ek talepten ötürü, enflasyon oranının üstünde olur. Sırf enflasyonun parlamasından ötürü ortaya çıkan bu ek döviz talebinin karşılayacak rezerv yoksa ya da ek dış kredi bulunamıyorsa, döviz kurları artmaya devam eder ve sonuçta dış alım azalacağı için ülke fakirleşmeye başlar. Bu durum devam ederse, yeni dış denge ülkenin gereğinden daha fazla fakirleştiği bir düzeye kurulur. Hiçbir hükümetin gücü böyle olumsuz bir gidiş uzun süre göğüslemeye yetmez ve er geç piyasaya müdahale ederek serbestliği az ya da çok ölçüde sona erdirmek zorunda kalır.

V. İşte geçtiğimiz yıl ve özellikle son 5 ayda ülkemiz böyle bir enflasyon parlaması yaşamıştır. Bunun nedeni referandum ve seçimler dolayısıyla hükümetin harcamaların ipini gevşetmesi ve gerekli fiyat zamlarını da seçimlerin sonuna ertelemesidir. Bu durumu okuyucular yandaki tablolardan izleyebilirler. Burada görüleceği üzere, nisan sonu itibarıyla yıllık enflasyon bu yıl % 74.5 olup, geçen yılın tam iki katıdır. Ayrıca bu artışın yansısı son 5 ayda gerçekleşmiştir. Bundan ötüründür ki, enflasyondaki parmanın döviz piyasalarındaki etkisini geçtiğimiz aralık ve Ocak aylarında görüyoruz. Bu aylarda serbest (Tahtakale)

TABLO 1

DİE Tüketiciler Fiyatları Endeksi
(Yüzde artışlar)

	1988	1987	1986	1985	1984
Ocak	6.0	2.9	3.2	5.6	3.4
Şubat	5.4	2.7	1.7	3.3	1.5
Mart	7.6	3.7	1.3	4.8	3.1
Nisan	4.9	2.1	0.4	0.8	6.2
Dört aylık	26.0	12.0	6.8	15.2	15.0
Yıllık*	74.5	37.0	33.6	49.5	42.6

* Nisan ayı itibarıyla.

Kaynak: ANKA Ekonomi Bülteni, 5 Mayıs 1988

▼ İşte enflasyon. Yeni yirmi bin liralık banknotlar, enflasyon oranının nice yüksek olduğunu çok iyi gösteriyor.

TABLO 2

DİE Tüketiciler Fiyatları Endeksi
(Yüzde artışlar)

	1987	1986
Ocak	2.9	3.2
Şubat	2.7	1.7
Mart	3.7	1.3
Nisan	2.1	4.0
Mayıs	4.9	1.9
Haziran	-0.1	2.4
Temmuz	1.9	1.9
Augustos	1.7	0.9
Eylül	2.9	2.4
Ekim	4.8	7.3
Kasım	6.2	2.3
Aralık	11.2	1.6
Yıllık*	5.1	30.7

* Aralık ayı itibarıyla

Kaynak: ANKA Ekonomi Bülteni, 6 Ocak 1988

piyasadaki döviz kurları -tasarruf aracı olarak da döviz yönlendirme nedeniyle- hızla yükselmiş ve resmi piyasa kurlarının -ki sadece enflasyondaki artışı yansımaktadır- önemi ölçülerde üzerine çıkmıştır. Bu durum karşısında resmi piyasada çalışan bankalar da ilan ettikleri kurlardan döviz satmamaya ya da satmak için çok yüksek komisyonlar istemeye başlamışlardır. Bu manzara ülkenin yeni bir döviz darboğazına girdiği izlerini veriyordu. Bu durum böyle devam ettiğ taktirde 24 Ocak 1980'den beri dışa açılma konusunda ne yapılmışsa yıkılıp gitmiş olacaktı. Özal Hükümeti kendisinin yıkımı da demek olan böyle bir gelişmeye elbette müsaade etmek istemezdi. Bu amaçla acilen yapılması gereken iş, sırf tasarruf aracı olarak döviz yönlendirme olan talebi azaltmak ve giderek yok etmektı. İşte Özal Hükümeti 4 Şubat'ta mevduat faizlerini yükseltip para hacmini de kısıtlayıcı diğer önlemleri alarak bunu yapmak istemiş ve bu konuda başarılı da olmuştur. Nitelikim 4 Şubat'tan sonra serbest piyasadaki anormal kur artışları durmuş ve bugün iki piyasa arasındaki fark ortadan kalkmıştır. Ancak ne var ki, 4 Şubat'ta alınan önlemler aynı zamanda -faizler yükselttiği ve parayı kitleştirdiği için- özel sektörün yatırım yapmasını da önlemektedir. Kamu yatırımları da ayrıca kısıtlı olduğundan ülkemiz bir fakirleşme sürecine sokulmuş bulunmaktadır.

VI. Yukardaki açıklamalardan anlaşılağı üzere, ülkemizde enflasyon olduğu sürece döviz yalnız dış ödemeleri yapmak için değil, fakturayı tasarruf aracı olarak elde tutulmak için de talep edilecektir. Ülkenin, zaten normal döviz talebinin karşılamakta güçlük çekerken bir de böyle gereksiz bir ek döviz talebinin karşılamak zorunda kalması, aşıktır ki, döviz piyasalarının serbestliğinin ve dışa açılmayı bütün bütünü güçlestirecektir. Böyle olunca, dışa açılmayı temel amaç olarak almış olan Özal Hükümeti için enflasyonu önlere menin önemli bir başarısızlık sayılması gerekliliği aşıktır.

VII. ■ Bu konuda son olarak şunu söylemek isterim: Serbest piyasa ekonomisi temelinde dışa açık bir ekonomik yapıya sahip olmak çok iyi bir şemdir. Buna karşı olunması düşünülemez. Ancak Türkiye henüz bu yapıda değildir. Bugünkü yapıımızla dışa açılmamız ancak çok düşük bir milli gelir düzeyine inersek gerçekleşebilir. Ayrıca bizim gibi ülkelerin dışa açılmanın dışarıya sermaye kaçmasına neden olunması gibi başka sakıncalar da vardır. Bu nedenle Türkiye'nin dışa açılma sevdasından vazgeçmesi ve döviz kazanmaya öncelik vermekle beraber döviz harcamalarını denetim altında tutan bir politika izlemesi çok daha akıllıca ve bir bakıma da zorlulu bir yoldur.

Dış borçlar iltifatla ödenmez

**Türkiye, Özal'ın 8 yıllık ekonomik mucize içeren türküsi
esliğinde borçlarını ödeyemeyecek hale getirildi.**

Devlet, belediyeler, özel sektör kuruluşları 24 Ocak kararlarından bugune kadar dışa açılma ismi altında hesaplıyor borçlanmışlardır. İç ve dış borçların "kütük" kaydının net olarak Merkez Bankası'na bilindiği kansında değil.

Devlet borçları yalnız dış ülkelerde değildir, devlet kendi ülkesinde vatandaşya alabildigince borçludur.

Borcylanmadan disiplin ve kontrol yoktur. Kur farklarının ve enflasyonun getirdiği yük, kamu kuruluşlarının, belediyelerin, özel sektör ve niyet askeri borçların toplamı ne kadardır? Borç ödemeleri heves ve niyeti bu miktarla göre ayarlanmalıdır. 8 yıllık borçlanma histerisinden sonra hükümet dış borca disiplin ve fren ihtiyacı duymuştur. Devlet Bakanı Yusuf Özal başkanlığında dış borç komitesi rastigle borçlanmayı engellemek amacıyla kesin kurallar koymustur. Geç kalmış bu önlemlerin bundan sonraki yararı hayret! ve soru? işaretinden ibaretir. Hükümetin dışa ve içe başarı ölçüleri borç para bulup günlük hacetini görmek, vadesi gelen borçların faizini ödemek olmuştur. IMF, Dünya Bankası, OECD'nin teftiş heyetleri verdiğleri raporlarla ve sözleriyle kamuoyunu ve hükümeti yanlış yolda şartlandırmışlar, çıkarlarını uygun kararlar aldırmışlardır. Onları önerilerinin Türk ekonomisine 8 yılda alındığı mesafe belli.

Hükümetin politikası ve bütçe dışa ve içe borçlanmayı zorunlu hale getirmiştir. Meclisten çıkan son bütçe ve açığı ortadadır. İhracat getirileri bu yatırım ve üretim tempoluyla artmayaacaktır. Dış ve iç borçların ödenip ödenmeyeceğine ise ihracat rakamlarına ve bütçeye göre kurar verileceksse bu borçlar içteki ve dışındaki alacaklılar için risklidir. Türkiye, Latin Amerika ülkeleri gibi borçlarını ödemeyeceğini ilan etmesse bile, alacaklı ülkelerle pazarlığa oturup yeni bir politika tespit etmek zorundadır. Devlet Bakanı Sayın Kahveci'nin bir derginin dış borçlarla ilgili sorularını yanıtlarken söylediğii "borcunuza ödememeye kalkarsanız tipki senet mafyasında olduğu gibi adamı doğduğuna bin piyman ederler" sözüne rağmen Türkiye "piyman olma pahasına" Sayın Özal'ın 8 yıllık ekonomik mucize içeren türküsi esliğinde borçlarını ödeyemeyecek hale getirilmiştir. Kayıtlı ve kayıtsız 5 yılda ödenecek miktar 30 milyar dolara, toplam dış borç ise 50 milyar dolara ulaşmıştır. 5 yıllık dönemde % 80'lik enflasyon mevcut ihracat ve bütçe gelirleriyle bu borçların ödenmeyeceğini Dİnya Bankası, IMF ve OECD yetkilileri de biliyor olsalar ki Ankara'yı devamlı mesken tutmuşlardır. Bulduğu borçları dışardaki imtiyazlı kurum ve kuruluşlara olan borçların ödenmesine şartlandırılan ekonomik politika iflas etmiş Türkiye'nin dış itibarının Sayın Özal'ın şahsında arttığı balonu da sönmüştür.

Devlet borçları dış baskı, yalan, iltifatlarla

ödenmeyeceğine göre, yalnız dış borçlar konusunda değil, içindeki sınırsız devlet borçları konusunda da köklü çözüm aramış ve karar saat gelmiştir. Türkiye'nin dış borçları Latin Amerika borçları seviyesine turmanmak üzeredir. 4 Şubat kararlarının bu akibeti engellemesi mümkün değildir, ancak geciktirir.

İşsizlik, yatırımsızlık, bütçe açığı ve niyet enflasyonun aklı almaz hızı Türkiye açısından borç ödemeyi de imkansız hale getirmiştir. Bugünkü ekonomik tablonun sorumlusu yalnız Özal değildir. 24 Ocak kararlarının ilanından itibaren Türkiye'de aydın kamuoyu, üniversiteler, odalar hatta büyük derneğin büyük sözcüleri! Sayın Özal'ın methemetli, sorunları görmemezlige gelmeyi kâr saymışlardır. Aynı milli takım, aynı formalarıyla 4 Şubat kararlarından sonra oyunları sergilemeye devam ediyorlar. Özal'ın alternatifsızlığını, Özal iktidarıının getirdiği kargasadan kopartıkları çıkarlara göre söyleyenler ve söyletenler perde arkasında bizzat Özal'a alternatif arama telaşındadırlar. Odalar Birliği'nin, Ticaret ve Sanayi Odaları'nın işlevini ihalesiz üstlenen Tasiad üyeleri hile hafızaları zayıf olduğu için panik içindeyler. Holdingslerde çalıştırıldıkları sayın profesörlerin verdikleri ekonomik fetvalar, Türk ekonomisini kurtarma formülleri, kendi şirketlerini kurtarılacak noktaya getirmiştir. Bu ekonomik enkazın en az Özal kadar sorumlusu ve hissedarı yukarıda ifadeye çalıştım kesimdir.

Borc ödemek için borç bulmak bugünkü hükümet ve politikası açısından zordur. Yatırımların durduğu, işsizliğin % 30'lara çıktıığı bir ülkede borç almadan borç ödemek tehlikeli hatta imkansızdır. Borç ödemek için mevcut kaynakların transferi, yani vatandaşın cebinden 5 yılda 30 milyar dolar alıp yurt dışındaki borçların ödenmesi kalkınmaka olan, kalkınmaya mecbur olan bir ülkenin intiharıdır. Böyle bir ekonomik politika işsizlik oranını % 60'lara, enflasyonu da % 300'lere çıkartır. Peki ne olacak sorusunun cevabı: 24 Ocak kararlarının ilanından itibaren Sayın Özal'ın ve her ay değişen ekonomik politikalarının avukatlığını yapan kurumlara, kuruluşlara ve kişilere sormak fazladır. 24 Ocak kararları doğrudydu da 4 Şubat kararları mı yanlış? 24 Ocak kararları Türk parasının sonunu geldiğini ifade etmemiyoğu da 4 Şubat kararları mı ediyor?

Bu iktidarın alternatifsızlık saplantısıyla ekonomi düzeltme imkanı kalmamıştır. Sayın Kahveci "piyman ederler" korkusuna ve panigine rağmen dış ve iç borçları ödemeyecek bir iktidarın ve bir kabinenin iyicesidir. O halde Türkiye kısa vadeli borçlarını erteleyip, alacaklılarına (onları koruyan mafyaya) orta vadeli borçları için yeni ve uzun vadeli bir ödeme planı önermek zorundadır.

▲ Murteza Çelikel.
"Özal'ın balonu sondu."

ZİRAAT BANKASI DA “BİTİRİLDİ”

ANAP'in partileşmesi sürecinde Ziraat Bankası önemli "görevler" yaptı; bankacılık kurallarına aykırı işlemlerle milyarlarca liralık krediyi ANAP'a yakın ticaret ve sanayi "erbabına" aktardı, tâhsili için de hiçbir çaba göstermedi.

Son zamanlarda Ziraat Bankası'nın yeni genel müdürü Coşkun Uluçay'ın açıklamaları basında önemli yer tutmaya başladı. Göreve başlar başlamaz tüm kredileri durdurulan banka içinde tasarruf önlemleri alan ve daha önemli kendisinden önceki dönem suçlu olarak bundan sonra her şeyin kitabına göre yapacağı, aldığı krediyi ödemeyen işadamlarının üzerine gideceğini, batık kredilerin tâhsili için her yola başvurulacağını açıklayan genel müdürlün bu beyanları evgâlüle karşıladı. Böyle "dürüst" ve "vatansever" birinin göreve getirilmesinden duyulan memnuniyet dile getirildi. (10.4.1988 Hürriyet, Emin Çolaşan - 11.3.1988 Cumhuriyet Osman Ulagay - 27.3.1988 Sabah, Duygu Asena)

Bu arada yeni genel müdürü açıklamalarından ve alacağı soylediği önlemlerden, ulkenin en büyük kamu bankasının da batma noktasını geldiği iyice ortaya çıktı.

Konumuza girmeden önce ilgisi nedeniyle bir hususa değinmemiz gerekiyor: Kapitalist sistemin candamarı olan bankaların kullandıkları kredileri tâhsile çalışmaları son derece doğaldır. Çünkü kredilerin geri dönmesi bankaların dolayısıyla sistemin işleyişi için yaşamsal önem taşır. Sistem eğer bozulmuşsa (ki özellikle dışa bağımlı az gelişmiş ülkelerde "popülist" politikalar sonucunda sistemin işleyişi aksamakta ve uluslararası sermaye yeni ekonomik programları ve yeni kolları ("empoz" etmektedir) bankalara da ceki düzen verilmesi gereklidir. Bu görev için en uygun kişiler ise "uluslararası bankacılığı" bilen, gelenekçi bürokrasının eğilimlerini taşımayan kişilerdir.

Şimdi konumuza dönemelim.

Ziraat Bankası niçin kredileri durdurma noktasına gelmiştir? Ahması söz konusu olan önlemlerin özellikleri nelerdir?

24 Ocak kararları ile getirilen pahalı kredi politikasına rağmen firmalar bankaların kredi kullanmayı sürdürmüştür. Özellikle 12 Eylül'un getirdiği "huzur" ve "güven" ortamında Ziraat Bankası ve Anadoluhane Bankası başta olmak üzere kamu bankalarından geri ödenmesi mümkün olmayan krediler almışlardır. O günkü ekonomik ve siyaset ortamına uygun nitelikler taşıyan bürokratların banka fîsi yönetimlerine getirilmiş olmaları nedeniyle bu işlemlerde bankacılık ilke ve kurallarına zerre kadar uyulmamıştır. Örneğin konkordato ilan etmiş bir firmaya dahi kredi kullanırmamasında bir sakınca görülmemiştir. (Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun 1982 Yılı Ziraat Bankası Raporu S.198, 1983 Yılı Raporu S.260 - Halen İTO Başkanı Niyazi Adıgüzel'e ait Dokusan A.S. ye kullandırılan kredi)

1983 yılında iktidara gelen ANAP hükümeti de simfsal konumunu güçlendirmek ve seçmen tabanını genişletmek için fonlar, ihracatta vergi iadeleri, kamu ihaleleri gibi olanakları yandaşlarına aktırttı gibi kamu bankalarını da olabildiğince kullanmıştır. ANAP'in partileşmesi olarak tanımlayabileceğimiz bu süreçte Ziraat Bankası da çok önemli "görevler" yapmıştır. Bankacılık kurallarına aykırı işlemlerle milyarlarca liralık krediyi özellikle ANAP'a yakın ticaret ve sanayi "erbabına" aktarmış, tâhsili için de hiçbir çaba göstermemiştir. 1987 seçimlerinden önce iş iyice içinden çıkmıştır. ANAP'a seçim kazanılması için bu tür işlemlere hız verilmiş, ayrıca kırsal kesimin bireysel ve kurumsal kredi talepleri hiçbir incelemeye läbi tutulmadan yerine getirilmiştir. Fondan ve hazineye tâma yapmakta olan destekleme ödemeleri Ziraat Bankası'nın kendi kaynaklarından karsılanmıştır. Sonucta banka, memur aylıklarını bile Interbank'tan yüksek faizle borçlanmak suretiyle ödeyebilmistiir.

İste bu nedenle yeni genel müdür görevi başlar başlamaz 18.1.1988 günü tüm kredileri durdurmuştur. Aslında malumu bilen etmiştir. Ancak kararın malî sektör ve diğer piyasalarda yarattığı huzursuzluk, dolayısıyle politikacılarla oluşan rahatsızlık nedeniyle 28.4.1988 tarihinde kredilerin açıldığı duyurulmuştur. Oysa sadece Sosyal Yardımlaşma

ve Dayanışma Fonu'ndan sağlanan 100 milyar lira dolayındaki bir kaynakla günün kurtarılmasına çalışılmıştır. Sonuç olarak son 8 yılda Ziraat Bankası bitirilmiştir.

Şimdi bankanın eski performansına kavuşturulması gerekmektedir. Ve yeni genel müdür bu nedenle bazı önlemler alacağımı ve batık kredileri ne pahasına olursa olsun tâhsil edeceğini söylemektedir. Bu konu üzerinde durulmamıştır.

Ziraat Bankası'nın 1987 yılı bilançosuna göre "batık kredi" tutarı en az 302,5 milyar liradır. (ANKA, 26.4.1988 Ekonomik Bülten) Bu kredilerin büyük kısmı ANAP'a destek veren sanayi ve özellikle ticaret burjuvazisi üzerindedir. Acaba bu kredilerin haciz, satış, televizyon gibi yasal yollarla ya da idari zorlamalarla tâhsili mümkün müdür?

Coşkun Uluçay'ın göreve başlamasından bu yana söz konusu yöntemlerle sadece Sungurlar İşi Sanayii'nden fazla haric 1.050.000.000.- lira "batık kredi" tâhsil edilebilmiştir. (Bu firma hakkında Bankanın istihbarat birimlerince 5 yıl üstüne olumsuz rapor düzenlendiği ve vadisinde ödeyemediği 57.887.890 lira borcu olduğu halde kredi kullanılmıştır. - Başba-

kanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Ziraat Bankası 1985 yılı raporu, S. 286) Diğer firmaların ciddi hiçbir tahsilat sağlanamamıştır. Oysa Genel Mudur Coşkun Ulusoy görevi başladığından bu yana 58,8 milyar liralık vadeli geçen krediği tahsil ertigiğini açıklamıştır. (28.3.1988, Cumhuriyet) Bu durumda sözü edilen tahsilatın bir kısmının her yıl bu aylardaki olağan tahsilat olduğu, bir kısmının da küçük ve orta çiftçilere ve küçük tedarikçilerden borçları zor yöntemleriyle sağlanmış anlaşılmaktadır. Özellikle borçlu büyük firmalar üzerindeki "batık kredi"lerden bugüne kadar ciddi herhangi bir tahsilat yapılmamıştır. Esasen son gelişmelerden sonra buna gerek de kalmayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü hükümet bu sorunu çözebilmek için Dünya Bankası'ndan % 3 faizli 250 milyon dolarlık bir kredi sağlamış bulunmaktadır. Yani uluslararası sermaye imdadı yetişmiştir. (4.4.1988, Dünya) Tabii burada önemli olan bu "yardımın" bedelini kimlerin ödeyeceğidir. Kuşkusuz yoktur ki, bugüne kadar dış borçların maliyetini kimler üstlendiysse bunun faturasını eninde sonunda onlar ödeyeceklerdir. Çünkü "ekonominin gereği" budur.

Ziraat Bankasına çekili düzen verme operasyonu sinai ve ticari sermaye için böyle bir mutlu sona yaklaşırken kırsal kesim açısından durum nedir?

Bilindiği gibi 1987 seçimlerinden sonra akaryakıt, kimyevi gübre ve ilaç gibi temel tarımsal girdilere olağanüstü tutarlıda zamlar yapılmıştır. Ziraat Bankası da Şubat ayı içinde 5 milyondan fazla bitkisel üretim kredilerinin ve 20 milyondan fazla bitkisel yatırım kredilerinin faizini % 45'e çıkarmış, diğer tarımsal kredilere de yaklaşık % 9-11 oranında faiz artırımı uygulamıştır. Ayrıca vadesinde ödenmeye kredilerden % 15 oranında temerrüt faizi alacağım açıklanmıştır. Bunlara ek olarak banka krediler için fon tahsis eden Dünya Bankası tarıma yapılan devlet desteğinin tümüyle kaldırılmasını ve tırın bedellerinin peşin ödenmemesini istemektedir. (27.4.1988, Dünya) Yerel seçimlerin tarihine göre bu "tavsiye"nin gereği kuşkusuz yerine getirilecektir.

Görülüyor ki ANAP hükümeti 1987 seçim oncesinde tarım kesimine aktardığı kaynakları misliyle geri alacaktır. Ziraat Bankasına çekili düzen verme operasyonunun büyük yükü tarım kesimine vurulacaktır. Yeni genel müdürlük zor yöntemlerini kimlere karşı kullanacağı ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca sözünü ettigimiz çekili düzen operasyonlarından banka cağışlarının da nassiplerini alacakları anlaşılmaktadır. 308 Sayılı K.H.K. ile son şekilde verilen sözleşmeli personel istihdamının bankadaki çalışan sayısını azaltmak için kullanılacağına kuşku yoktur.

Sonuç olarak, hükümete "ekonominin gereği" olarak alınan tüm önlemler emekçi sınıfı ve tabakaların sermaye sınıfına kaynak transferi amacıyla yönelik. Ziraat Bankası Genel Müdürü Coşkun Ulusoy'un sözünü ettiği önlemler de aynı sonucu verecektir. O nedenle önemizdeki sorumlu sınıfı olduğumuza göre, olsalıya edilmemeli, talan ekonomisinden sorumlu olanların tedavüle sürükleneceğimize birtakım başka misyonlar vermedilmelidir...

İktidar, köylü düşmanı

Hüseyin Güvenç, İznik'in Demirci köyü çiftçisinden. Çiftçinin sıkıntısını üzerine görüşlerini aldık.

► Çiftçi en çok neyi sıkıntısını çekiyor?

Once benim ağımdan çiftçinin kim olduğunu söyleyim: Mevcut toprağıyla geçinemeyen, ekibbiciliğle kamını doyuramayan, hiçbir çiftçi kuruluşundan fazla de olsa kredi alamayan insanlardır bunlar.

Gelelim sıkıntılı oluyorum. Çiftçinin sıkıntısının tarihi mümkün değildir. Çiftçi tüm tarım girdilerinin sıkıntısını çekmektedir. Çünkü alım gücü artan fiyatlar karşısında, değil yıldan yıla, günden güne gerilemektedir. Örnekleyleyim: Billyorsunuz - billyorsunuz derken, artan gübre fiyatları çiftçi olmayanın da hayretler içinde bıraktı da ondan diyorum - 1977 yılında kilosu 240 kuruş olan, "18.46" diye adlandırılan gübre bugün 500 liradan satılıyor. Yine 1977 senesinde kilosu 120 lira olan "Z.78" denen ilaçın bugünkü fiyatı 6000 lira. Görüyorsunuz artan fiyatları. Bu ne demektir biliyor musunuz? Siyasi iktidarlar köylüyü ölüme terketmişler.

► Pahalılıktan yakınıyorsunuz. Ama siz de ürününüzü eskiden olduğundan daha pahalı satmıyor musunuz?

Gelelim pahalılığa: Pahalılıktan en çok etkilenen çiftçi, yanı köylüdür. Siyasi iktidarlar yasalarla köylünün örgütlenmesini sınırlamıştır. Köylünün hak aramasını tamamen bırakmıştır. Ülkenin efendisi köylüyü kendisinin hizmetkarı olarak görmektedir. Örneğin köylünün siyasi tavrimi yansıtacak hiçbir derneği kurulamıyor. Çünkü yasak. 12 Eylül'den ev-

vel Kö-Koop adı altında nisbeten ekonomik mücadeleşini veren bir kuruluşu var. 12 Eylül'cüler'in ilk hedefi bu kuruluşu kapatmak oldu. Sanık biz çiftçiler, köylüler ülkeyi bu hale getirdik. Ülkeyi battarıyor yine iktidar. Hepsi köylünün düşmanı. Bizim ürettiğimiz malın (zeytin, buğday) fiyatını siyasi iktidarlar belirliyor. Aldığımız malların fiyatlarını patronlar, holdingler belirliyor. İşte çelişki. Akısalim herkes artık bu çelişkiye görür.

► Ziraat Bankası ve tarım kredi kooperatif kredilerinden yararlanıyor musunuz?

Ülkede kredi alınan biçimini belli. Siyasi iktidar yanılış olmak gerekiyor. Adı geçen kredi kuruluşlarının yetkililerini kafakola almak gerekiyor. Yani kredi oyuncunun resmiyeti kalmadı. Gayri resmi oldu. Yerel basından da bunun ömeklerini okuyoruz. Bir de benim dikkatimi çeken şu oldu: Ziraat Bankası çiftçili, üreticiye kredi sağlayan değil de, alıp satan tüccara yani asalak insanlara kredi verir halde geldi.

► Bütün bu sıkıntılardan kurtulmanın yolunu sizce nedir?

Çiftçi, köylü kendi siyasi örgütünü ve ekonomik birliklerini kurmadıkça kurtuluş mümkün değildir. Tabii bu da zor olacak. Çünkü her şey ekumaktan, eğitimden geçer. Bugünkü iktidar insanımızın ilerisini görmesini yasaklamayısa da dolaylı yollarla engelliyor. Hala yüz sene evelkini okusular, aydınlatmasınlar, gericiliğin oy deposu olsunlar istiyorlar. Her şey ülkede bu kadar açık oynanıyor.

▼ Hüseyin Güvenç. Bir çiftçi olarak sıkıntısı büyük.

Köylü, ahırındaki ineği sattı

Adapazarı Kurudil Köyü'nden Saffet Savaş sorularını şöyle anlattı:

"Şu anda köylünün tüm ihtiyaçları, başta gübre, tohum, toprağı işlemek için gerekli olan traktör ve ekipman, ekim ve hasat makinaları ve bunların yedek parçalarının fiyatları son dört yılda yüzde dört yüz arttı, köylü de bunları alıp kullanamaz hale geldi.

Köylünün sattığı malın fiyatı ise pek değişmedi. Köylünün satın aldığıının fiyatı yükseliş satınının fiyatı yerinde saydırıldı mazot parası bulabilemek için ahırındaki ineği satmak mecburiyetinde kaldı.

Ziraat Bankası'ndan kredi almak faiz oranlarının artmasıyla cağızmasını yaptı. Çünkü bankadan gübre kredisi alsak gübre'nin kilosu faizle birlikte 249 liraya çıkmaktadır. Bu gübreyi ödemek için 3 kg. misir satmak gereklidir. Ziraat Bankası'ndan alınan diğer krediler, mesela inek kredisi alsak bir inek 6 ayda, para kuru sisteminden dolayı, 1 milyon lirayı geçmekte, faiz hariç. Bir inekin gelirini hesap etsek, vermiş olduğu süt, yavrusuyla birlikte kendisine zor bakabiliyor ve hatta bakamıyor. Çünkü inekin ve yavrusunun yediği sanayi yemi ve diğer kabab yemeler sütten daha pahalı. Beyaz et denilen tavukçuluk, son günlerde yemelerin pahalanması ve

pazar bulunamamasından dolayı ve halkın alım gücünün düşmesiyle iflas etmiş durumda.

Köylünün satışı patates, kuru fasulye, mercimek, nohut, beyaz kabak vs. yani köylünün 6 ay boyunca bir sürü masrafı ve 70 yaşındaki dedelerinden 7 yaşındaki çocuğuna kadar, yağımurda, güneşe, karda binbir güçlükle yetiştiği ürünler, aracilar tarafından 100 liraya alındıysa 300 liraya satılıyor. Bu da tabii Özal hükümetinin serbest piyasaya ekonomisinden kaynaklamıyor.

▼ Köylü sıkıntılı. Altı ay boyunca bir sürü masrafı, yağmurda, güneşle birbir güclükle çalışması işe yaramıyor.

Fotoğraf: Mustafa Turkyılmaz

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarıyla yakından ilgili konu:

TOPRAK REFORMU

Toprak dağılımındaki adaletsizlik giderilmeden kurulacak altyapı, toprakta zaten güçlü olanların daha da güçlenmesine, yoksul köylünün daha da yoksullaşmasına yol açacaktır.

Bir tarım ülkesi olan Türkiye'de toprak - insan ilişkilerini düzenleyici, toprak dağılımındaki adaletsizliği önleyici ve tarım işletmelerinin modernleştirilmesini amaçlayan bir toprak reformunun yapılması kaçınılmazdır. Aksi halede üretimi artırma ve tarımı geliştirme girişimleri kırsal kesimdeki yoksullaşmayı ve dengesizliği daha da artıracaktır.

Türkiye bir tarım ülkesidir:

1984 yılı verilerine göre 48.8 milyonluk nüfusumuzun 26.3 milyonu (% 53.7'si) kırsal alanda yaşamaktadır. 1981 köy envanter etüdüllerine göre ise, Türkiye'de 86.149 yerleşim birimi vardır. Bunların 35.057'si muhtarlıktır. Köylerden 15.791'i dağlık özellik göstermektedir. Köylere bağlı yerleşim birimlerinin sayısı ise 51.000'i geçmektedir. Köylerin yarısından çoğu 500'den daha az nüfusa sahiptir.

Tarım sektörünün gelişim hizi 1971-76 döneminde % 4.3, 1983 yılında % -0.2 ve 1984 yılında % 3.6 olarak gerçekleşmiştir. Tarımın

ulusal gelirden aldığı pay 1977'de % 28.9 iken, 1983'te % 21.4, 1984 yılında ise % 20.9'a düşmüştür.

1983 yılı Türkiye toplam ihracatının % 18'ini tarım ürünler oluştururken, % 24.6'sını da tarıma dayalı sanayiler oluşturmaktadır. Bu veriler bize Türkiye ekonomisinde tarımın önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Gerek sahip olunan geniş tarım toprakları, gerçek büyük işgücü Türkiye tarımı açısından bir avantaj olarak görülebilir. Aşık ve yetersiz beslenme sorunlarının ciddi boyutlara ulaştığı günümüzde, sanayileşen ülkeler tarımı modernleştirme yolunda çalışmalar yaparken bizim de mevcut olanakları değerlendirmemiz zorunlu bulunmaktadır.

Tarım İşletmeleri küçülmektedir:

Tarimsal üretimin en önemli araçlarından birisi topruktur. 1983 yılı itibarıyle işlenen 28.5 milyon hektarlık tarım arazisinin sadece 3.05 milyon hektarı (% 10.7'si) suanabilimektedir. Sulama gibi tarla içi geliştirme ve drenaj hizmetlerinin de yetersiz olduğu bir gerçekdir.

Tarında üretimin artırılması için altyapı hizmetlerinin yapılması kaçınılmazdır. Ancak, toprak dağılımındaki adaletsizlik giderilmeden, tarım işletmeleri dağınık ve küçük işletmeler yapısından kurtarılmadan yapılacak altyapı hizmetleri kırsal kesimdeki esasen güçlü kişilerin daha güçlü olmasını sağlarken; yoksul köylülerin daha çok yoksullaşmasına,

ortaklık-yarıcılık gibi ortacağ kalıntı tasarruf biçimlerinin artmasına ve yarı-mal sahibliği gibi mülkiyet tarzının kökleşmesine neden olacaktır. İşte bu nedenelidir ki, GAP son günlerin tartışılan bir konusu haline gelmiştir.

1980 yılında tarımsal işletmelerin % 81'i 10, % 93'ü ise 20 hektardan daha küçüktür.

Tarım sayımlı sonuçlarına göre 1950 yılında 2.5 milyon tarım işletmesi var iken, bu sayı 1963 yılında 3.1 milyona, 1980 yılında ise 3.5 milyona yükselmiştir. O nedenle ortalama işletme büyüklükleri de 1950 yılında 8.2 hektar iken 1980'de 6.7 hektara düşmüştür. Türkiye'de işletme sayıları artıp, ortalama işletme büyüklükleri azalırken Yunanistan, İtalya ve Fransa'da işletme sayıları azalmaktır, ortalama işletme büyüklüğü artmaktadır.

Tarım İşletmeleri çok parçalı bir karakter taşımaktadır:

1970/1980 Genel Tarım Sayımı sonuçları bu savımıza doğrudamaktadır. Nitekim, tek parçadan oluşan işletmeler toplam işletmelerin 1970 yılında % 14.62'sini oluştururken, 1980'de bu oran % 9.4'e düşmüştür. 2 ve 3 parçalı işletmelerin toplam işletmeler içindeki payı da 1970 yılında % 31.9 iken 1980 yılında % 26.2'ye düşmüştür. Buna karşılık aynı dönemde 4 ve 5 parçalı işletmelerin toplam işletmeler içindeki payı % 21.2'den, % 22.4'e, 6-9 parçadan oluşan işletmelerin toplam işletmeler içindeki payı % 19.7'den % 22.2'ye, 10 ve daha çok parçalı işletmelerin payı ise % 12.4'den % 19.7'ye yükselmiştir.

Bu durum tarım işletmelerinin çok parçalı bir özellik taşıdığını ve her geçen gün hisselliğ, miras ve ipotek gibi işlemler sonucu tarım işletmelerinin daha da çok parçalandığını göstermektedir.

Topraksız çiftçi ailesi sayısı her geçen gün biraz daha artmaktadır:

Topraksız aileler toplam çiftçi ailesinin 1968'de % 17.5'ini, 1973'te ise % 22.3'ünü oluştururken, 1981 yılı "Köy Envanter Etüdleri"ne göre tarıma uğraşan 5 milyon 283 bin çiftçi ailesinden 1 milyon 434 bin ailenin hiç toprağı bulunmamaktadır. Araştırmaya göre son 15 yıl içinde topraksız çiftçi ailelerinin sayısına 166.000 aile eklemiştir.

Hic toprağı olmayan ailelerin dağılımında da bölgelere göre farklılıklar görülmektedir. Bazı illerimizde tarıma uğraşan ailelerden hiç toprağı olmayanların yüzde oranı şöyledir: Bitlis (yüzde 58), Kars (yüzde 58), Hakkari (yüzde 46), Diyarbakır (yüzde 45), Siirt (yüzde 45), Ağrı (yüzde 44), Urfa (yüzde 42), Hatay (yüzde 42)...

DPT, Sosyal Plânlama Dairesi'nin bölge

▼ Ürün bereketli ama, tarım topraklarının kullanımında adaletsizlik ve çağdaşı mülkiyet anlayışı var.

Fotoğraf: Hristo Tula

düzeyinde yaptığı bir gelir dağılımı araştırmasına göre; Doğu Anadolu bölgesinde tarımla uğraşan hane halkın % 90'ı gecim için yeterli toprağa sahip bulunmamaktadır. Anıta araştırmaya göre, toprakla uğraşan hane halkın Akdeniz bölgesinde % 83'ü, Karadeniz bölgesinde % 77'si, İç Anadolu bölgesinde % 78'i, Ege bölgesinde % 73'ü yeterli toprağa sahip bulunmamaktadır.

Toprak tasarruf biçiminde görülen durum önemli bir gerilik unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de ortakçılık-yarıcılık gibi ortaçağ kalıntıları bir tasarruf biçiminin hâlâ görülmeli, yarı-mal sahipliği biçimlerine rastlanması bu geriliğin birer göstergesidir.

Ortakçılık-yarıcılık ve kimi durumlarda da kiracılık; üretimi artırma çabalarını frenleyerek, üreticisi yasal güvencelerden yoksun kılıp, yerel geleneklere ve mal sahibinin tutumuna bağlı kılarken, plâniyuma ve işletmecilik etkenlerini büyük ölçüde engelleyerek, toprağa yapılacak yatırımları olumsuz yönde etkileyerek üretimi ilişkilerinin gelişmesine engel olmaktadır.

Türkiye tarımındaki kapitalist işletmeciliğin gørece olarak geriliğinin kökeninde; toprak mülkiyeti ve kullanımında görülen dengeşliğin yanı sıra tarıma yönelik kredi, sağlık tohumu, gübre, tarımsal mücadele ilaçları gibi girdilerin azlığı ve hizmetlerin düşüklüğü gibi nedenlerin de bulunduğu bir gerçektir. Şüphesiz girdi ve hizmet kullanımında geçmiş yillarda orantılı artışlar olmuştur. Ancak, bu konudaki veriler uluslararası ölçekte çok gerisinde bulunmaktadır. Esasen yetersiz olan girdilerin kullanımında da toprak dağılımındaki adaletsizliğe bağlı olarak farklılıklar mevcutur.

Bir tarım ülkesi özelliği taşıyan Türkiye'de, tarım topraklarının kullanımında görülen adaletsizlik, çağdaş mülkiyet anlayışı; toprak-insan ilişkilerinde dengesizliğin var olduğunu, bir başka ifade ile toprak düzeninin bozuk olduğunu ortaya koymaktadır.

Öneriler: Bu sınırlı çalışma içerisinde saptamaya çalıştığımız "Türkiye'de tarım toprakları ile ilgili sorunlar"ın ülkenin ekonomik ve siyasal sorunlarından kaynaklandığı açıklar. Durum, böyle olunca mevcut sorunların çözümü de şüphesiz Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarının çözümüyle yakından ilgilidir. Bu konuda yapılan çalışmaların ve ülkemiz gerçeklerinin işgi altında aşağıdaki önlemlerin alınması zorunludur.

1- Mevcut tarım arazilerinin kadastro çalışmaları tamamlanarak tarım işletmelerinin büyütülük, parçalanma ve mülkiyet durumlarının sağlığı olarak saptanması,

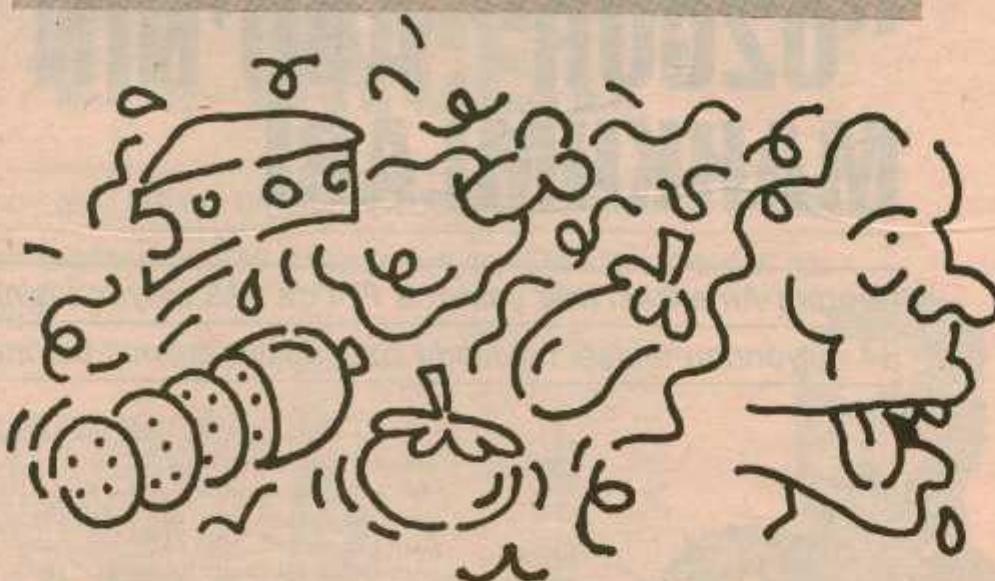
2- Tarım topraklarının verimlilik esası dikkate alınarak sağlıklı bir "demokratik toprak reformu" yapılması,

3- Demokratik tarım kooperatiflerinin kurulması ve geliştirilmesi, reform sırasında ve reform sonrasında, kooperatiflerini; tedarik, üretim, değerlendirme, pazarlama.. gibi konularla önemli işlevler görevcek bir yapıya kavuşturulması.

4- İşletmelerin miras yoluya küçülmesini, parçalanmasını ve dağılmamasını önlemeye yönelik miras hukukunda gerekli değişikliğin yapılması,

5- Kamu hizmetlerinde kaybı önlemek amacıyla yerleşim birimlerinde toplulaştırmaya önem verilmesi...

SÖZÜM SANADIR

"Bunalım geçiriyorum"

Esinin bir ilaç fabrikasında işçi olduğunu ve 200 bin lira aylık allığını söyleyen 18 yaşındaki evli ve 4 çocuk annesi Necmiye Dal, 100 bin lira ev kirası ödediklerini söyledi. Ay sonunu borçla getirdiklerini ve su anda bakkala en az 300 bin lira borçlarının olduğunu belirten Necmiye hanım şöyle konuştu:

"Genellikle çorba, pilav, makarna, patates gibi eftsiz yemekler yiyoruz. Çocuk çocuk toplanıp söyle doyasıya etti bir yemek yemeye hasretiz. Sana yağının paketi bile 500 lira. Bakkala borcumuz 300 bin lirayı geçti. Eve ne zamandır sucuk, pastırma gibi yiyecekler de girmeden. Meyve alamıyoruz. Ay sonunu borçla getirdikleriz. Çocuklar sefil kalyor. Hele küçükler yoktan anlamıyor. Ben de bunalım geçiriyorum."

Tarih 6 Mayıs 1988. Günlerden cuma.

Sabah, Milliyet gazetesini açtım. Manşeti "ET SOFRAMIZDAN KALKTI".

Ev kadınları ile bir açık oturum yapılmış. Özeti manşet olmuş.

Düşündüm. Başbakan bu haberin yorumlaşmasına derdi? Buldum da.

"Olabilir. Tabii, olabilir. Kalkınıyoruz. Türkiye İlahinin en büyük kalkınma dönemini yaşıyor. Her şeyin fiyat ekonominin gereği olacak. Bazıları ucuzdur, bazıları pahalı. Kalabalık aileler ucuz gıdaları tercih edecektir. Herkes et yerse, patates kim yiyecek? Hem patates üreticisini perşen mi edeceğiz? Bilgiler de sürekli yenileniyor. Bakın, mercimeğin etin yerini tuttuğunu duymadınız mı? Bakkala borç yapmışlar. Ne kadarmış? 300 bin lira. Gördünüz mü kredi itibarını. Önemli olan borç değil, o borcu alabilemektedir. Bu bir itibar meselesi. Nitice itibarla levkaladeli yok. Durum gayet normaldir. Daha da normal olacaktır."

Bu yorumun Necmiye Dal ailesinin beslenmesine yararı olmaz ama, dinleyenlere yararı olur, sakinleşirler. Kafalaran kansır, "meselenin öteki yüzü"ünü görürler ve sakinleşirler.

Geçen günlerde "Felsefenin Sefaieti" ni karıştırıyorum. Bu konuyu açıklayan bir bölümün yeniden okudum:

"Pamuk, patates ve alkollü neden burjuva toplumun eksenidirler? Çünkü bunları üretmek için gerekli emek en düşük miktardadır ve bundan ötürü, buntar en düşük fiyatlara sahiptirler. Azami tüketimi nedan asgari fiyatlar belirler? Bunun nedeni, bu nesnelerin mutlak yararlılıklarının, yaratılmışından gelen yararlılıklarının, işi olarak insanın değil de, insan olarak işin gereksinimlerine en yararlı biçimde uygun düşmeleri olmasının sakın? Hayır, bunun nedeni, sefalet üzerine kurulu bir topluma, en bayağı ürünlerin en büyük sayıda kullanılma onceligine sahip olmalıdır."

İşte tutup da, maliyet en düşük şeyler daha çok kullanılıyor diye, bunların daha yararlı oldukları söylemek, düşük üretim maliyeti yüzünden alkollü yaygın bir biçimde kullanılması onun yararlılığının en kesin kanıtıdır demek olur; bu proletere patatesin kendisi için etten daha sağlıklı olduğunu söylemek, bu yürürlükteki düzeni kabullenmektedir; kısacası bu, içyüzünü anlamadığımız bir toplumu M.Proudhon ile birlikte savunmaktır."

Durdum, düşündüm.

"Patatesin etten daha sağlıklı olduğunu söylemek." Mercimek kampanyasını düşündüm. Etten de sağlıklıydı. Kolesterol yapmıyordu. Aman da ne çeşidi vardı: aman.

1846 yılından 1988'i görebilmek.

Necmiye Dal bunları bilmez.

Necmiye Dal bunları bilmesin diye kitaplar yasaklanır, örgütler yasaklanır, politika tu kaka edilir.

Necmiye Dal bunları bilmesin diye insanlar dövürlür, insanlar öldürülür.

Necmiye Dal "bunalım geçiriyorum" diyor.

Necmiye Dal sigortalı eşidir. Çok bunalırsa sigorta hastanesine gider, orada "Sınır ve ruh hastalıkları" bölümünde gider, doktora "bunalım geçiriyorum" der, doktor da onu dinler, reçetesini yazar, bir tranquilizan verir, Necmiye Dal ilaçını içir, biraz uyuşuk ama rahatlamış olarak makarnasını, patatesini pişirir, çocukların yedirir.

Amerika, Amerika-3

“ÖZGÜR” ABD’NİN MAHKÜMLARI

Reagan Amerikası'nda yalnızca FBI'da 183 milyon kişinin parmak izi kayıtları var ve 34 milyondan fazlası hakkında özel dosya açılmış bulunuyor.

Creve giden işçilerle başı dertte olan Redding Valley kömür madenleri sahibi Franklin Gowen, karşılığında 100 bin dolar ödeyeceği bir istekte bulunmak üzere Pinkerton Dedektiflik Bürosu'nun kapısını çaldığında yıl 1873'tü. Pinkerton'un en iyi ajanlarından biri olan James McKenna (asıl adı James McParlan) isteği yerine getirmek üzere kolları sıvadı. Grevcilerin arasına karıştı, onların güvenini kazanmakla kalmadı, grevin başını çekenler arasına katıldı ve “zamam gelince” polisle kanlı bir çatışmayı provoke etti. Sonuçta yirmi işçi önderi terör yaratmak, bölgede alegia ve işsizlige neden olmak suçlamasıyla mahkemeye çıkarıldığında, savcılığın baş tamги olarak karşıslarında McKenna'yı hulduklar. Sonuç: Yirmi madenci daragacına gönderildi.

“Frame-up” (yani komplot) yöntemini Amerikan burjuva'sı o günden bu yana geliştirecek sürdürdü; devlet eliyle çok daha örgütü biçimler kazandırdı. Bugün “frame-up”da nice Pinkertonlar'ın eline su dökemeceği Federal Araştırma Bürosu (FBI), Adalet bakanlığı'na bağlı olarak 1908 yılında kuruldu. Hedefi daha başından belliymi: ırkçılaşma, ulusal ve sosyal baskıya karşı mücadele eden kim varsa, onun başına çorap örme, ne yapıp edip susturmak. Ülkede yaşayananın nefesini kelimelerin tam anlamıyla dinleyen FBI'in bugüne dek burnunu sokmadığı delik, girmediği kılık kalmadı denebilir. 1920'lerde Sacco ve Vanzetti olayı, soğuk savaş döneminin içrenç komploları ve 1951'de tezgahı olan Rosenbergler davası, 1968'de Martin Luther King'in katli gibi olaylarda aysbergin içi zaman zaman görfinse de, FBI'in faaliyetlerinin gerçek boyutunu keşirebilmek güç. Bir Senato komisyonu açıklamasına göre (ki sınırlı verileri yansıtıyor) FBI, 1956-70 yılları arasında demokrat kişi ve kuruluşlara karşı 2370 operasyon gerçekleştirdi. Bu operasyonlarda Mafyadan Ku Klux Klan'a kadar çeşitli işbirlikleri sergilenyordu. Örneğin 1984 ba-

harında North Carolina eyalet mahkemesi ırkçılığa karşı gösteriye katılan beş kişiyi öldürmekten sanık neonazi ve Ku Klux Klan üyesi dokuz kişiyi beraat ettirdi. Samıklardan ikisi FBI ajamayıdı. 1985 Ekim'inde Tucson, Arizona'da hükümetin tutmadığı, “yanlış” El Salvadorlular'ın himaye ettileri için yargılanan onbir rahipecte ise mahküm oldu. FBI-CIA ajanları kilise falan demeyip, din adamlarının arasına karışmış, toplantıları teybe kaydetmiş, bir “frame-up” daha tamamlanmıştı. 1985'lerde Amerikan yurttaşlarını gözetmek ve “kriminal”leştirerek için yılda en az 200 milyon dolar harcanmış olmuştı.

“Uluslararası terörizme” savaş açan Reagan yönetiminin ABD'deki “terörizm”e göz yummusu beklenemezdi. Nitekim insan haklarına demokratik hak ve özgürlüklerle yönelik saldırular derhal yoğunlaştı. Saldırıların bir yönü var olan hakların budanması, özellikle işçi sınıfına, siyahlara, etnik azınlıklara, kadınlar ve başına yönelik baskılardır. Artırılması gereken elektronik gözleme ve dinleme yapılan Ulusal Güvenlik Örgütü'nün (NSA) kişi dökünlüğünü yok eden bu türden faaliyetleri 1982'de Yüksek Mahkeme kararıyla yasallaştı. FBI, tannan yerkilerle hepten zıncırdan boşanırken, CIA'ya ilk kez 1981'de ABD topraklarında “covert action” (gizli eylem) izni resmen çıktı. CIA'nın Amerikan halkını hedef alan bu “kirli savaşları”na Pentagon da resmen katıldı. 1984'lerde ise sendikacılardan, savaş aleyhtarlarına “istenmeyen unsurlar”ı doldurmak üzere 200 bin kişilik on büyük toplantı kampı açılmasına öngörülmüş bu histerinin bir dorugu olusturdu. İdari ve cezai soruşturma ve yargılama sınırları da alabildiğine keyiflikle genişletildi. Örneğin savaş aleyhtarı bir toplantı öncesinde grubun kendi içinde yaptığı bir tartışmada “oturma eylemi” öneren bir kişi, bu önerisi kabul edilmeyip, uygulanması da, daha sonra “tahrik” suçundan tutuklanabilir hale geldi. Bir başka uygulama ise Yüksek Mahkeme'nin polise anonim ihbarlara dayanarak tevkif yetkisi tanımıştır. “İstenmeyen” kişi ya da kişiler için anonim bir ihbar (ki böyle bir ihbar olması da olur) süresiz bir tutuklammanın başlangıcı olabilmektedir. Vietnam savaşının döneminde bu yaha en yaygın baskı uygulamalarına tanık olunan Reagan Amerikası'nda yalnızca FBI'da 183 milyon

kişinin parmak izi kayıtları var ve 34 milyondan fazlası hakkında da özel dosya açılmış bulunuyor. FBI, ya da yaygın adıyla G-Men (Hükümetin Adamları) her an, her yerde isbasındır.

Görüntüyü pekiştirmek üzere bir tören haberini aktaralım: 1984 Mart'ında Ronald Reagan Beyaz Saray'da biraraya gelmiş bir grubu, yaptığı yararlı hizmetlerden oturu “özgürlik madalyası” dağıyor. Bu madalyayı “hak eden”lerden biri 23 yıl önce ölmüş. Reagan onun adından ovguya söz ediyor ve onu “siyasi görüşlerimin babası” diye tanımlıyor. Bu ovgülerle mazhar olan kişi Whittaker Chambers'dır, yani soğuk savaş döneminin en namlı ajan-provokatörü olan Chambers!

Leonard Peltier adını hiç duydunuz mu? Amerikan Kızılderili Hareketi'nin (AIM) önde gelen isimlerindendir. Şubat 1973'te Wounded Knee'de FBI ajanlarının, polisin 71 günlük kuşatmasına karşı kırılamayan kralileri direnişinin ardından, “sereği düşünmüştür”. Peltier 1975'te kızılderili rezervasyonuna düzenlenen bir saldırısında iki sivil FBI ajanının öldürülmesi olayıyla ilgili olarak tutuklandı, 1977'de mahküm edilmiştir. Yargılanamamış denli dayanaksız olduğunun ortaya çıkması “tanıklar”ın işkence ve ölüm tehdidi ile istenilen ifadeyi verdiklerini açıklamaları, sonucu değiştirmemiştir. Peltier onbir yıldır hapistedir, gözleri neredeyse görmez halde, ağır hastadır. O Washington'un siyasi mahkumlarından biridir.

Peki Helen Woodson'un adını isittiniz mi? Missouri eyaletinde savaşa karşı protestoda bulunmak üzere bir askeri üs alanına girdiği için Mart 1985'te 18 yıl hapse mahküm edilmiştir. Ya savaşa karşı protesto eylemlerinde, direnişlerde yer aldıkları için yargılanan “Orlando 8'lisi”, “Kansas 4'lisi”, “Syracuse 7'lisi”nden haberiniz oldu mu? US Steel Corporation adlı çelik tekelinin işçi çıkarmasına karşı çıkan rahiç Douglas Roth'un din adamlığı kariyerine son verildiği gibi, hapse atıldığı biliyor musunuz? Alabama'da siyahların seçmen kutusuna kaydedilmesi için yoğun çaba gösteren Spiner Gordon da kendisini hapiste buldu. (Alabama'da 1980'de Reagan'ın rakibine yaptığı oy farkı 17.462, aynı seçimde kayıtlı olmayan siyah seçmen sayısı ise 272 bindir). Afro-Amerikalılar'dan Porto Rikolulara ABD'deki daha nice siyasi mahkumun akbetinden haberdar misiniz? Amerikan malı “özgürlik” ambalajının ardında onların acıları yazıyor. ■

▲ Picasso ve Rosenberglar. Tam 37 yıl önce Ethel ve Julius Rosenberg ABD'de elektrikli sandalyeye gönderilmişler. Picasso'nun yaptığı desenler de L'Humanité Dimanche gazetesinde yayımlanmıştır.

1838 İngiliz-Osmanlı Ticaret Antlaşması

YÜZ ELLİ YIL ÖNCESİ...

Palmerston'un ağızından "...hiçbir geri kalmış ülkenin Avrupa sanayi devriminin etkilerini önemeye hakkı yoktur..." diyen İngiltere, 1838 anlaşmasıyla, Osmanlı Devleti'nin geriye sayıs sürecini filleen başlattı.

Yüz ellî yıl önce, bugünden, İstanbul'da Mustafa Reşit Paşa'nın Baltalimanı'nda konağında Osmanlı Devleti'nin kaderini yakından ilgilendiren çok önemli görüşmeler sürüyordu...

İmzalanacağı hep bilinen, ancak tarihi ve kimi küçük ayrıntıları üzerine kesin karar verilememen ünlü İngiliz-Osmanlı Ticaret Antlaşması, sonunda 16 Ağustos 1838 tarihinde - ve II. Mahmud'un, "devletin şanına uygun olmasını" özellikle tebliğediği biçimde Reşit Paşa ile İngiltere'nin İstanbul elçisi Ponsonby arasında imza edilmiş. Ve bu tarihsel belge ayrıca, 8 Ekim 1838'de Kraliçe Victoria, Kasım 1838 başlarında da II. Mahmud tarafından onaylanmıştır...

Sanayi devrimini gerçekleştirdikten sonra, vahşi bir sosyal Darwinist yöntemle, özellikle Güneye ve Doğuya doğru yayılma sürecine giren ve bizzat hükümet başkanları Palmerston'un ağızından, "...hiçbir geri kalmış ülkenin Avrupa sanayi devriminin etkilerini önemeye hakkı yoktur..." diyen İngiltere, bu ticaret anlaşmasıyla, Osmanlı Devleti'nin çöküşünün geriye sayıs sürecini filleen başlatmıştır...

Bundan sonrası, Osmanlı Devleti'nin ne zaman yıkılacağı sorunu - bu konuda kimseının pek de acelesi olmadılarından - tipki ticaret anlaşmasının ayrıntılarında olduğu gibi, olayların iç dinamığının mantığına bırakılmıştır...

Ancak, burada soruyu başka türlü koymak da olasıdır. Onyedinci yüzyılın ikinci yarısından ve de özellikle, onsekizinci yüzyılın başından itibaren zaten ciddi ve kayda değer olgu olarak bir Osmanlı ekonomisi ve devlet gücünden söz etmenin oldukça zorlaşmasına karşın, nasıl olmuş da Osmanlı Devleti'nin yıklımı bu denli uzamıştı...

Burada, dış güçlerin ince politik denge hesaplarını bir yana bırakıksa, asıl önemli olguya, devletin özünü, temel altı ve üst yapısını oluşturan ve değişim-dönüşümü karşı olağanüstü direnen Doğu düzenlerine özgü üretim faralarında aramak gereklidir. Dünyadan ve birbirlerinden habersiz ve bağımsız (görecek), kendi kendilerine yeterli onbinlerce köyden ve milyonlarca köylüden oluşan bu yapı, varlığını daha uzun süreler koruyabilmiştir. Bu yapı, kimi kalıntıları ve geleneksel mantığı ile bugün de tümüyle ortadan kalkmamıştır. Özellikle, bu yapıının ürettiği insan malzemesi günümüze en temel sorunudur.

Marx, *Grundrisse*'de, maymun anatomisi insan anatomisine öngelmesine karşı ancak insan anatomisi öğrenildikten sonra maymun anatomisi daha ayrıntılı kavrana bilir, diye yazmıştır. Bizler de, belki ancak günümüz koşullarında, 1838 İngiliz-Osmanlı Ticaret Antlaşması'nı, "kahrolsun kapitalizm" edebiyatının ötesinde biraz daha serinkanlı

tartışabilir ve kavrayabiliriz...

Nedir bu antlaşmanın ve sonraki 'Muharrem Kararnamesi'nin, İzmir İktisat Kongresi'nin, ve sonrakilerin tarihsel niteliği? Ne getirip ne götürmüsterdir bunlar?...

Bu konuda elimizdeki tek ve önemli araç ölçü, tarihsel materializmin belirlediği "sosyo-ekonomik formasyon" tanımlamasıdır... Buna göre, 1838 Ticaret Antlaşması'nın basılıca dönüm noktalarından birini o üstürdüğü bir süreç içinde, sanayi devrimiyle ortaya çıkan kapitalist sosyo-eko-

nomic formasyon ile binlerce yıllık değişmezi simgeleyen Doğu despotizmi tarihsel olarak kaçınılmaz bir biçimde karşı karşıya gelmişler. Emri hak vaki olmuş. Kapitalizm, Doğu despotizmini özümlemeye başlamıştır. Gerçekte, onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında, bunun tersinin, bir Doğu despotizminin kendi içinde evrimleşip, kapitalizm uğradığını aşip, daha bir üst düzeydeki sosyalist sosyo-ekonomik formasyona ulaşmasının olanaksızlığını, Marx'ın 1881'de *Vera Zasulic'e* yazdığı maktupların metodolojik özünden kestirmek zor değildir...

Bu tarihten sonra, dınazorlaşmış bu battal Osmanlı düzeni çırına çırına kapitalistleşmeye çalışmış. Ancak bu tarihsel süreç günümüzde bile bir türlü sona ermemiş; gørece dingin bir konuma gelmemiştir...

Fakat gene bu süreç içinde, bir Doğu despotizmine ilk kez, Batı metropol kapitalizmine bağlı bir perifer kapitalizm ile birlikte, - Doğu düzenlerine özgü tüm olumsuzlukları içinde taşıyan - bir aydınlanma dönemi hareketi başlamıştır. Baltalimanı anlaşmasını bizzat imzalayan ve Sultan'a imzalatan Mustafa Reşit Paşa, aynı zamanda Şinası'yı de Fransa'ya göndermiştir.

Bugünün demokratlaşma - aydınlanma hareketinin ilk öncülerini olan Yeni Osmanlılar kuşağı, hemen hemen tümüyle bu antlaşmanın ve bunu izleyen Tanzimat döneminin koşulları içinde biçimlenmeye başlamışlardır.

Kanımızca, "siyah-beyaz ressamlığını" bir yana bırakıp, elimizdeki malzemenin tarihsel bir dönümüne yapmanın ve olayları böylesi bir bütünlük içinde algılayıp işlemenin zamanı çoktan geldi.

Gerçekliği tanımlama adına çizilen gereksiz kargörüntüler, pek çok iyi niyetli ortalamaya insanı (çoğu kez de haksız yere) daha da umutsuzlaştırdı, kendilerine ve dünyaya karşı güvenlerini yitirdi resmi ideolojilerin "satolarının" denetimine girmelerine ve içtenlikle ve tümüyle teslim olmalarına neden olmaktadır. Oysa, durum bu denli olumsuz değil-

▲ Palmerston (solda) ve Mustafa Reşit Paşa. 1838 anlaşmasının imzalanmasında önemli rolleri oldu.

1 MAYIS DERSLERİ

Bu yıldan iyi dersler çıkarmayı bilirsek, gelecek yıllarda 1 Mayıslar'ın işçilerin gerçek bir mücadele ve dayanışma günü, gerçek bir işçi bayramı olarak Taksim'de yiğinsal şekilde kutlanmasıının önüne hiçbir güç geçemez.

B

u yılın 1 Mayıs'ı da arkada kaldı. Artık olaylara söyle bir bakıp değerlandırmamasını

yapabiliriz. Gerçi "teker kimildikten sonra yol gösteren çok olurmuş" ama bizim niyetimiz o değil. Kaldı ki daha baştan şunu belirterek konuya girmekte yarar umuyoruz; bu yıl 1 Mayıs işçi bayramını kutlanmış kabul ediyoruz. Bu birkaç bakımından böyle. Bir kere 12 Eylül 1980'den bu yana alanlara, sokağa taşınan ilk 1 Mayıs kutlaması bu yıl oldu. Varsın Taksim meydanında kutlama yapılmamış olsun. Varsın kolluk kuvvetleri Siraselviler ve İstiklal caddesi boyunca Taksim'e doğru yürüyüse geçenleri dağıtmış veya çöplamış hatta tutuklamış olsun. Bunun çok büyük bir önemi yoktur. Kutlama alanlara taşınmıştır ve bu yıldan iyi dersler çıkarmayı bi-

lirsek, gelecek yıllarda 1 Mayıs'ların işçilerin gerçek bir mücadele ve dayanışma günü, gerçek bir işçi bayramı olarak Taksim'de yiğinsal bir şekilde kutlanmasıının önüne hiçbir güç geçemez. Ve böyleselikle de 1 Mayıs İşçi Bayramı'nın kutlama hakkı, burjuvaziden söyle söyle alınmış bir hak olur. Bu hakkı da işçi sınıfı bir defa ele geçirdi mi kimse artık onun elinden alamaz.

Zaten dünyanın hiçbir yerinde emekçilerin mücadele ederek kazandıkları haklarının kolaylıkla ellerinden alınmamıştır. Türkiye'de de olaylar bu yönde gelişmektedir. Yaşayıp birlikte göreceğiz diyelim ve şimdiden son 1 Mayıs İşçi Bayramı Öncesi ile sonrasında gözden geçirelim.

Bu yıldı 1 Mayıs kutlaması, bildigimiz kadaryla daha Mart ayında çeşitli çevreler tarafından ele alındı. Sendikalar arasında bir dizi temaslar oldu. Türk-İş'e bağlı bazı sendikalarla bazı bağımsız sendikalar kutlamalar için hazır olduklarını ve çeşitli girişimlere baslayacaklarını bildirdiler. Bazı siyasi dergiler de 1 Mayıs kutlamaları için biraraya geldiler. Bu arada DISK Genel Başkanı Abdullah Baştürk ve arkadaşlarının konuyu değerlendirdikleri öğrenildi. Ve nihayet altı sendi-

ka İstanbul'da bir miting için vilayette başvurdu. Hükümetin 1 Mayıs'ın kutlanması izin vermeyeceği kısa zamanda belli oldu. Buna rağmen kutlama girişimleri dirence sürdürdü. Altı sendikanın vilayet binası önünde yaptığı basın toplantısının polis zoruyla engellenmesinden ve dağıtılmışından sonra aynı sendikalar gazetelere ilan vererek 1 Mayıs'ı kutlayacaklarını ilan ettiler. Bu girişimi yüzlerce işçi, aydın ilan vererek onayladı. Bunlar 1 Mayıs'ı Taksim meydanında kutlamaya giyen yolda kuşkusuz olumlu bir adım oldu.

İşçilerin uluslararası birlik dayanışma gönüne yaklaşırken ilk olumsuzluk "bombalı pankart asma" olaylarıyla ortaya çıktı. Bu bize 1 Mayıs 1988 kutlamasına leke düşüren, onu provoke eden bir gelişmeydi.

Bu sırada DISK Genel Başkanı olarak SHP İstanbul Milletvekili Abdullah Baştürk'in 1 Mayıs günü Bakırköy'de Zafer Sineması'nda bir basın toplantısı düzenleyeceği duyuldu. Altı sendika başkanı bu basın toplantısına katılaceklarını açıkladı. Ikinci olumsuzluk bir böbünnme şeklinde bu sırada ortaya çıktı. Bazı siyasi dergiler Baştürk'ün toplantıyı Taksim yerine Bakırköy'de yapması, basın toplantıda dergi temsilcilerine söz verilmemesi gibi gerekçelerle bu basın toplantısına katılmayacaklarını, aynı gün aynı saatte Taksim'deki Emek İnşaat'ta grev halindeki işçileri ziaret edeceklerini bildirdiler.

Zafer Sineması sahibinin "iyi saatte olsunlar" tarafından körkutulup basın toplantısının engellenmesinden sonra Baştürk ve bazı SHP milletvekillerinin SHP'nin Siraselviler'deki il merkezinde toplamp, Taksim'e yürüyecekleri öğrenildi. Sendikalar da 1 Mayıs 1977 şehitlerinin anıs için kırmızı karanfil buketlerini Taksim alamına bırakmaya karar verdiler. Nitekim sabahın erken saatlerinden itibaren insanlar SHP İl Binası ve Emek Sineması önünde birlikmeye başladı. Kolluk kuvvetleri ise meydanı ve meydana açılan yolları tuttu. Saat on ile on otuz arasında Taksim alamına doğru yürüyüse geçen her iki grubada polis saldırdı. Yüzde yakın insan dövüle dövüle gözaltına alındı. Elliye yakın erkek ve kadın yaralandı.

Şayet 1 Mayıs 1989'u işçi sınıfına yaraşır bir şekilde kutlamak istiyorsak, 1988'den dersler çıkarmalıyız dedik... Şimdi bu dersleri söyle bir özetleyelim.

Birinci ders

İç bombalı pankart asarak "kutlamaya katılanlardan" başlayalım.. Ve hemen söyle-

▼ Taksim'e doğru.

1 Mayıs 1988 Pazar günü, Siraselviler'de toplananlar alkışlarla yürüdü. Ama "çevik kuvvet" de hazırıldı.

leyelim ki, 1 Mayıs için bombalı pankart asmanın ne işçi sınıfı mücadelesi ile ne devrimcilikle, hatta ne de solculukla ilgisi vardır. Burjuvazi bu tür "polisiye vakalardan" korkmayacağı gibi bilakis memnun da olur. Çünkü bu, onun terörize etmeye isteyip de başaramadığı kitlelerin, meydanlardan, 1 Mayıs kutlamalarından uzak durmasına neden olur.

Dedik ya, biz bu işi yapanların 'sol'cular olduğunu bile sanmıyoruz. Bir an için gerçekten bu eylemlerin denildiği gibi 1 Mayıs'ın 'intikamının alınması' amacıyla yapıldığını düşünemiyorum. İntikamçı işi sınıfı değil, solculuk değil bir marazdır ve bilim tarafından mahkûm edilmişdir. Rövanşizme karşı mücadele, burjuvazinin içimize soktuğu çeşitli sapmalara karşı mücadele gibi ele alır. Solcuymuyan diye insan bunu bilmez olur mu?

Bombalı pankart asmak en azından son sekiz yılda hemen hemen her allahın günü televizyon ekranları aracılığı ile evimize kadar giren İran ve Filistin halkın verdiği mücadeleyi hiç dikkate almamak, onların savaşından hiçbir şey öğrenmemek, televizyon ekranına 'okuzun trene baktığı gibi bakmak' demektir. Haydi, Şahı devirmek için ayağa kalkan İranlılar'ın tabutlarını omzuna alıp yürüyüse çıekyllim "bugün gösteride ölüsem beni bu tabuta koyup öyle gömün" dediğini duymadınız, görmediniz diyelim. Yüzelli gündür, İsrail siyonist askerlerine karşı taşla, sapanla dovuşen Filistinliler'i de mi görmediniz? Filistinliler'de Sam füzesinden TS-174 tankına kadar her türlü silahın olduğunu da bilmiyor musunuz? Demek ki, önemli olan silah sahibi olmak veya o silahı yerli yersiz kullanıp durmak değilmiş. Kitlelerin gücünden daha büyük bir silah yokmuş! Amacı uğruna ölmüştür gözle alıp ayağa kalkarak harekete geçmiş kitle mücadeleATOM bombasından hidrojen bombasından daha tehlikeli imiş!

1 Mayıs'a iki gün kala, bombalı pankart asıp oraya buraya dinamit koyanları, 1 Mayıs'ın Taksim meydanında daha geniş katılımla yapılmasını dinamitedikleri, kitle mücadelene bomba koydukları, ne zaman anlaşılacak?

Bölüm

Abdullah Baştürk ve arkadaşlarının, Bakırköy'de bir sinema salonunda, basın toplantısı yapmalarını gerekçe gösterip, bu kararı beğenmeme bahanesiyle 1 Mayıs'ı kutlamayı söylemek isteyen sendikal örgütlerin, bu amaçla yaptıkları, açıkça bölücülik olmuştu. "1 Mayıs 1988'de, Taksim'e yakın Emek İnşaat'taki grevi işçileri ziyaret etmek ve oradan alana çıkmak amacıyla ile de olsa yapılan iş, bölücüktür. Güç dağıtmak, kitleler için hedef şartsızdır. Onları kararsızlığa itmekti.

Sunu iyi bileyim. 1 Mayıs İŞÇİ BAYRAMI'DIR. Ve dünyanın her yanında işçilerin sendikal örgütleri tarafından kutlanır. Türkiye'de hem Türk-İş'in üst yönetiminin 1 Mayıs'a ilişkin haince tavrını bileceksin. Türkiye işçi sınıfının DİSK'in temsil ettiğini söyleyeceksin, DİSK'in kapatılmadığım, düşmanıma inat yeniden faaliyete geçeceğini iddia edeceksin, hem de kongreyle işbaşına gelmiy ve yıldızlar sendikal alanda onurlu ve olumlu bir

► Varsın coplanalım:
Polisin yürüyüşe geçenleri
dağıtması, coplaması; hatta
tutuklamasına rağmen 1
Mayıs kutlandı.

mücadele yürüten DİSK Genel Başkanı ve sendika yöneticilerinin aldığı kararı sırf "devrimci" bulmuyorum diye 1 Mayıs güçlerini böleceksin. Peki o zaman bu bölücüliğin izahını nasıl yapacak, hesabını nasıl vereceksin? Diyalim ki Abdullah Baştürk başta olmak üzere DİSK yöneticilerinin politik tutumlarını beğenmiyor, kararlarını doğru bulmuyorsun. İyi ama, bu işin hesabı tam 1 Mayıs meydانına çıkarken mi sorulur? Ayrıca sen, örneğin Alman işçilerinin "kortejin en önde Sosyalist Enternasyonel Genel Başkanı Willy Brandt yürüyor" diye 1 Mayıs'a katılmadıklarını duydun mu?

Sayıyoruz Türkiye'de de 1 Mayıs'ın İşçi bayramı olduğu anlaşılacak, öğrenilecek. 1 Mayıs'ın siyasi yanımı değil, sınıf esasını öne çıkarırmak gerektiğini, işçi sınıfının bütünlüğünü gözetmek gereği kavranaçak. Ama bu yol, demek ki biraz zahmetli olacak.

Dost acı söyle

Abdullah Baştürk ve arkadaşlarının tutumuna gelince, doğruları tesbit etmek ve geleceğe bu doğruları miras bırakmak ne kadar gerekli ise, DİSK Genel Başkanı ve arkadaşlarının son 1 Mayıs kutlamalarına ilişkin tutumlarının bir eleştirisini yapmak da o kadar zorunludur.

Önce 1 Mayıs'ın Bakırköy'de bir sinema salonunda, bir basın toplantısıyla kutlanması niye alalım. İnsanın hemen sonrası geliyor. Sayın Baştürk, acaba basın toplantısı düzenlemek için daha ücra ve Taksim meydanına daha uzak bir yer bulmadınız mı? Orneğin banliyonun son durağı Halkah tren istasyonu veya Beykoz'un Sinekli sırtları daha uygun olmaz mıydı? Doğrusu bu ya, siz, Bakırköy'deki sinemada şayet basın toplantısını yapabilseydiniz, bizim orada size yönelikliğimiz ilk soru bu olacaktı.

Kimse alımasın. Dost acı söyle. Ama gerçeği söyle. Bu olumsuzluk "iki koltukta birden oturmaktan" ileri gelmemektedir. Aslında DİSK Genel Başkanlığı ile SHP milletvekilliliği, birbirisiyle çelişmez. Yeter ki DİSK Genel Başkanlığı ve DİSK yöneticiliği daima hatırlanan, hep en önde tutulan vasfiniz olsun. Bu anlamda biz, orneğin Abdullah Baştürk'ün pek çok DİSK davetlerinde ve toplantılarında

da "DİSK Genel Başkanı" titrini kullanmasının, SHP milletvekilliliği sanını kullanmamasını saygıyla karşılıyor, olumlu buluyoruz. Bu bir kararlığının ve direncin ifadesidir. Ama davranışlarınız bu kararlı tutuma uygun olmalıdır. Biz bunu istiyoruz.

Abdullah Baştürk, son tutumu ile DİSK'in koltuğunda değil, SHP'nin, yani işçilerin değil burjuvazının koltuğunda oturmayı tercih etmiştir. Milletvekilli olmaktan, DİSK Genel Başkanı olarak yararlanmayı düşünseydi "dokunulmazlık" onun için ve işçi sınıfımız için büyük bir nimet olacaktı. Yasal olarak ne anlama gelir pek bilmiyoruz ama, halkın içinde dokunulmazlık, o milletvekilinin kılına bile dokunamamak anlamına geliyor. Şuunu demek istiyoruz: DİSK Genel Başkanı olarak Abdullah Baştürk ve arkadaşları 1 Mayıs basın toplantısını Taksim Cumhuriyet Anıtı'nın önüne bir portatif masa atıp yapsalardı acaba kim ne diyebilirdi? Baştürk ve arkadaşlarının dokunulmazlığını mı kaldırırlardı? Ama bu bir onur değil midir?

Bir de şu var.. SHP İl merkezinde toplanmak.. Sendikacı milletvekillerinin Taksim'e yakını bir sendika binasında toplanmak acaba niçin akıllarına gelmez? Hele bir de yüz metrelik yolu, yaya değil de otomobile binerek katetmek var ki evlere şenlik... Pesvalı.. Tabii mesele iki koltukta birden oturmak.. Başka türlü SHP'ye nasıl şirin görünebilir? Yürümenin riski var. Bu belli.

Burada "biz hiç kimse ile anlaşma yapmadık" demek Baştürk'ü de onun temsil ettiğini anlayışı da kurtarmaz. Bir kere siz DİSK Genel Başkanı olduğunuz gün o 'antlaşmaya' imza atınız. O 'taahhütün' altına girdiniz? Yoksa yanıyor muyuz?

Bu arada, çarşaf, çarşaf ilanları ile herkese çağrı yapıp o gün her ne hikmetse birden birçok önemli işleri çikan bazı sendika genel başkanlarını da "hayırla" anıp geçelim. Ama ne olursa olsun 1 Mayıs, sekiz yıl sonra ilk kez alanlara taşındı. Bize en büyük olumluğuk budur. Tutuklananlara ve yaralanan cumle arkadaşlarına öncelikle geçmiş olsun.

1 MAYIS 1988 işçi sınıfımıza kutlu olsun. Gelecek yıl 1 Mayıs'ta Taksim'de buluşmak umuduyla.

Theodor Oizerman, FELSEFE TARİHİNİN SORUNLARI, Amaç Yayınevi, Çev: Celal A. Kanat, Mart 1988, 408 s.

Felsefi düşüncenin felsefe olarak sistemeleştirilen çağlarından beri, felsefenin yegâne nesnesi yine kendisi olmuştur. Felsefeye uzaktan bakanlar onu hep bir şeyle üstüne (varlık, bilim, sanat...) düşünmek olduğunu sanabiliyor. Oysa "egoist" tür felsefe; kendisinden başkasını düşünmez.

Herhangi bir bilim dalı için (mesela kimya, fizik...) "kendi tarihinin sorunları" hiç önemli değildir. Ama konu felsefe olunca iş değişir. O, hemen münhaşır kendi tarihinin sorunlarıyla anılır.

İşte SSCB Bilimler Akademisi'nin Muhabir Üyesi Theodor Oizerman da "Felsefe Tarihinin Sorunları" na tamamen felsefi açıdan yaklaşıyor. Sekiz ana başlık altında ortaya koyduğu felsefeyi kendi problemelerine "Felsefe Nedir?" Sorusunun Anlamı", "Felsefi Bir Sorun Olarak Felsefeyi Tanımlaması", "Felsefi Sorunların Doğası..." ortaya koyduğu felsefeyi kendi problemlerine geçmişteki ve günümüzdeki felsefi öğretilerin yaklaşım tarzlarını sorguluyor, karşılaştırıyor, çözümüzer.

Felsefe okurları bu kitapta iyi bildikleri felsefi öğretilerin, belli problem öbekleri çerçevesinde Marksist bir felsefeci gözüyle nasıl yeniden konumlandırılacaklarını görecekler sanıyor. Felsefeye ilgisi biraz daha mesafeli olanlar için ise kitap, birçok felsefi öğretiyi, belli sorular temelinde birbirlerine göre konumları itibarıyla öğrenmek için başvurabilecekleri bir kaynak.

Yazarın bu kitapla ilgili amacını söyle özetlediğiini varsayılabiliriz: "Toplumun tinsel yaşamının, insanlığın entelektüel gelişim tarihinin bu şartsızı fenomenini anlamak bilginin ve kendi bilgisinin bu özgür biçimini, bunun zorunlulığını, yerinden oynatılmazlığını, bireyin entelektüel gelişmesinde bunun hemencevik açık olmayan, ama giderek artan önemini anlamak, onun bugün, geçmişte olduğundan çok daha fazla olarak, dünya görüşleri arasında bir savaşım durumunu alan ideolojik savaşındaki rolünü ortaya çıkarmak, felsefeyi gizli ola-

naklarını ve buruların nasıl gerçekleşeceğini açığa çıkarmak."

Bu ekliyor: "İşte bütün bunlar, yalnızca felsefe tarihçileri için değil, kendi yaşamının aramı sorusu kendine hiç de anlamsız gelmeyen herkes için ivedi bir zorunluluktur."

Bu çalışma felsefe tarihinin sorunlarından daha çok, tarih boyunca felsefeyi sorunu olmuş olan konuları içeriyor. Ama bir müjdesi var "Giriş" te yazmış size: "Bu kitap yazının birkaç yılda tamamlamayı umduğum, çok daha kapsamlı bir çalışmamın bir bölümündür."

Böyle kapsamlı çalışmalara hem dilimizin hem de felsefeyi ne çok ihtiyacı var.

► Henri Krasucki, ÇAĞDAŞ SENDİKAL KAYA EVET, Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1987, 193 s.

Türkiye'de 80 öncesinde sendikal mücadelede aktif yer alanlar, Henri Krasucki'yi yakından tanımlar. "Sendikalar ve Sosyalizm", "Sendikalar ve Siyaset Savaşımı" onun eserleridir. Bu eserleri 1978 ve 1979 yıllarında Sorun Yayınları'na dilimize kazandırılmıştır.

Fransız Komünist Partisi Politbüro üyesi ve CGT Genel Sekreteri olan Henri Krasucki, bu yeni kitabıyla devrimci sendikal harekete eşsiz bir katkıda bulunuyor. Sendikal hareketin içinde pişmiş bir insan olarak, hem deneyimini aktarıyor hem de tartışmaya değer yeni fikirler ileri sürüyor.

Kitap 5 ayrı bölümden oluşmaktadır. Dikkat çeken yanı ise, eserin baştan sona sorulu-cevaplı şekilde bir sohbet ortamında yazılmış olması. Çok ilginç "Hah, işte tam istedigim soru buydu" söyleyeceğimiz zengin ve güncel sorularla örlen karĢılık konuşma, en karmaşık problemleri bile cesura ele almakta, Fransa ve CGT deneyiminden kalkarak dünya sendika hareketinin sorunlarına yanıtlar aramaktır. Bunlar, işçi sınıfının yakın dostlarıyla ilişkileri, sendika-parti ilişkileri, sendikanın sınıfsal ve kitlesel içerişleri, sendikal demokrasının vazgeçilmezliği, bilimsel teknik devrimin sendikal yaşama getirdiği yenilikler vb. temel olgular.

Krasucki, işçi hareketinin ve CGT'nin bunalımında olduğunu ileri sürenlere karşı bakın ne diyor: "CGT, bunalımda olmak bir yana, büyük bir atılım ve kesintisiz bir ayak uydurma sürecindedir. Güçlüklər olmuyor mu? Bu başka bir şey. Kendimizi, emek dünyasında olup bitenlerle uyum içinde hissediyorum.

"Çağdaş sendikacılık? Boylu boyunca tüm kitapta bundan söz ettik, ilk sayfadan beri yalnızca ondan bahsettim. Çağdaş sendikacılık, sermaye sahiplerinin ve hükümetlerin niyetleri konusunda kendini aldatmayan ve tüm ürettilere bu kıymının sürdürülmesini olanaksız kılmak için öncelikle kocaman bir HAYIR haykırı patlatın diyen sendikacılıktır. Ama bu hayır, başka bir şey için EVET demektir. Yalnızca daha sonra ortaya çıkacak başka bir şeye değil, daha şimdiden, yapabiliğimiz her yerde başka bir şeye evet olacaktır.

"Çağdaş sendika, saflanda, üyeleri arasında demokrasının olduğu sendikadır. Savaşlıklar içinde demokrasının sendikasıdır. Sözünde duran ve işler kötü gitgide bile diktine duran sendikadır...

"Çağdaş sendikacılık tipki pençlik gibidir. Yaşamak istiyor ve kaderini bu çöküse bağlaması için hiçbir nedeni yok. Evet, başka bir şeyi hayal edebiliyor. Mankum olmuş bir sınıfla birlikte olmaya

razi değil. Her zaman genç olan bir güce, emek dün-yasına, etkin olanların, yaratıcıların dünyasına dayanıyor."

Kitabı okurken Fransız işçi sınıfı ile birlikte gururlanacak öte yandan da Türkiye işçi sınıfının öndeği görevlerin, sendikal görevlerin ne denli zor olduğunu düşünmekten de kendinizi alamayacağınız.

► Bahman Nirumand, İRAN - SOLUYOR ÇİÇEKLER PARMAKLILAR ARDINDA, Çev.: Kemal Kurt, Belge Yayıncılık, İstanbul, 1988, 272 s.

Bahman Nirumand, yüksek öğrenimini Almanya'da yapmış bir İranlı bilim adamı. 1960 yılında ülkesine döndüğünde Tahran Üniversitesi'nde edebiyat doçentliği oldu. Bu arada siyasal çalışmalarında sürdürden Nirumand, 1965 yılında SAVAK'ın elinden Almanya'ya kaçarak kurtuldu. 1965-1979 yılları arasında yazarlık - gazetecilik yapan Nirumand, ülke dışında Şah'a karşı mücadelede önemli rol oynadı. Şah rejiminin devrilmesinden birkaç hafta önce İran'a döndü.

"Iran-Soluyor Çiçekler Parmaklılar Ardında", Bahman Nirumand'ın ülkesini yeniden terketmek zorunda kaldığı 1981 yılının ikinci yarısına kadar İran'da yaşadıklarının hikayesi.

İran'da İslam Devrimi'nden sonra Ulusal Demokratik Cephe'nin kurulmasına katkıda bulunan Nirumand, bir yandan kendi siyasal çalışmalarını anlatırken bir yandan da devrimin bir İslam Devrimi'ne dönüşmesinin öyküsünü anlatıyor.

Olaylara eleştirel, özeleştirel bir yaklaşımla başkan Nirumand, şunları söylüyor:

"Evet, Humeyni yeryüzünde cenneti vaat etti biz. Demokrasi gelecek, kimse fikirleri ve siyasal görüşleri yüzünden tutuklanamayacak, işkence yapılmayacak, hapishaneler kapılacak, kadınlar eşit haklar tanınacak, giym serbest olacak, dedi.

"Biz solcular ise ilimhâldan daha da büyük yanlış yapık. Biz dedik ki, bir yandan gelenekselliği simgeleyen, diğer yandan da böyle güzel şeyler vaat eden bu karizmatik önder olmadan Şah devirememiz. İkincisi, molâcların devleti yöneteceğim durumda oluklarına inanmıyorduk. Üçüncüsü de, gerçekten pek çok solcu başta Humeyni olmak üzere, çoğu molâcların radikal tutumlarını beğeniyordu... Biz solcular, İslami yeni bir güç olarak görmekten yoksunduk. İran üzerine analizlerimiz, Sîli veya Vietnam üzerine yapılan analizlerden farklı yoktu. Ayrıca demokrasi anlayışımız da yetersizdi. Giysileri yüzünden sokaklarda kadınlara salâşmalar başlayınca, yan çelişkiler" diye ciddiye almadık bunları. Biz, ana çelişkisi, yan emperyalizme savaştı on planında tutuyorduk. Demokrasi olmadan emperyalizme savaşları anlayamamıştık. Kadın hakları, sendikal haklar için verilen kavga, emperyalizme savaşın ta kendisidir..."

Yazar, Humeyni ve yanaşlarının vaadlerinin nasıl boş olduğunu, demokrasi mücadeleinde din adamlarıyla işbirliğinin olağanızlığını, molâcların ve onların silahlı militanlarının tüyler ürpertici uygulamalarını sergileyerek anlatıyor.

1979 yılının başından 1981 yılının Temmuzuna kadar, İran Devrimi'nin iki buçuk yılı hakkında derli toplu bilgi edinmek isteyenler için ilginç bir kitap...

Felsefe Tarihinin Sorunları

Theodor Oizerman

